ЛіМ

ГАЗЕТА
ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ
БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

16 верасня 1994 г. № 37 (3759) Кошт 25 руб.

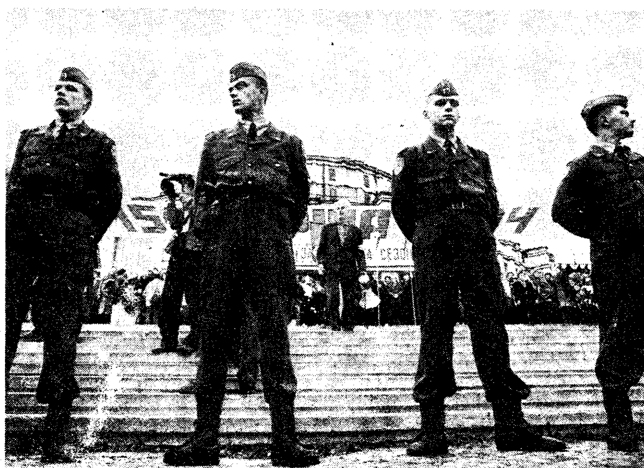

Дзень беларускай вайсковай славы святкуецца ўжо трэці раз. У 1992 годзе людзі збіраліся на плошчы Незалежнасці, летась — на плошчы перад Оперным тэатрам. Сёлета святочныя імпрэзы адбыліся на дзвюх пляцоўках, перад Оперным і на плошчы Якуба Коласа. Акрамя таго, ладзіліся выставы і навуковыя канферэнцыі.

(Пра святкаванне — чытайце на стар. 3)

Фота БЕЛІНФАРМ

ЛіМ КОЛА ДЗЁН

Спадзяванні на тое, што замест груvасткай імперыі на абшарах былога СССР утворыцца нешта накшталт Еўразійскай эканамічнай супольнасці па ўзору эканамічнага саюза краін Заходняй Еўропы, не спраўдзіліся. Расчараваны і тыя, хто меркаваў, што СНД — гэта той жа Савецкі Саюз, толькі інакш завецца. Ва ўсіх краінах Садружнасці разумныя людзі ўсё болей усведамляюць непатрэбнасць СНД. Навошта нейкія «каардынуючыя органы», калі ўсе больш-менш важныя пытанні вырашаюцца толькі праз двухбаковыя пагадненні? Чарговая сустрэча кіраўнікоў урадаў краін СНД пастанавіла ўтварыць чарговы камітэт — Міждзяржаўны эканамічны — для кіравання (!) экономікай дзяржаў Садружнасці. Структуру плануюць надзяліць уладнымі паўнамоцтвамі. Расія будзе мець у камітэце — 50 галасоў, Украіна — 14, Беларусь, Казахстан, Узбекістан — па пяць, астатнія — па тры. Чым не Вярхоўны Савет СССР? Між іншым, усё часцей замест словазлучэння «краіны СНД» гучыць «Расія і іншыя краіны СНД». Як пісаў некалі Джордж Оруэл у вядомай кнізе «Ферма», усе жывёлы роўныя, але некаторыя раўнейшыя за іншых... Здаровы сэнс і логіка гістарычнага развіцця накіроўваюць Беларусь на Захад, у той час як «самае дурное ў свеце начальства» (паводле слоў Уладзіміра Караткевіча) цягне краіну на Усход, на «ферму», у калгас імя Віскулёў.

ВІЗІТ ТЫДНЯ

13—15 верасня госцем Беларусі быў намеснік Генеральнага сакратара ААН па гуманітарных пытаннях Петэр Хансен. Ён наведаў нашу краіну з рабочым візітам у рамках падрыхтоўкі 19 верасня ў Жэневе пасяджэння чатырохбаковага міністэрскага камітэта па Чарнобылі, у які ўваходзяць кіраўнікі чарнобыльскіх ведамстваў Беларусі, Украіны, Расіі і намеснік Генеральнага сакратара ААН.

ЛІСТ ТЫДНЯ

У сувязі з публікацыяй у газеце «Известия» (Расія) абразлівага для нашай краіны артыкула «Страна огурцов. Некоторые малосольные наблюдения на родине первого белорусского президента» намеснік старшыні Беларускага народнага фронту «Адраджэнне» прафесар Юры Хадыка даслаў у рэдакцыю «Народнай газеты» ліст. Гэты ліст пад загалоўкам «Ці ведалі аўтары «Известий», што ў Шклове тэатр адкрыўся раней, чым у Маскве?» надрукаваны ў «НГ» за 13 верасня. «Страна огурцов», — піша Ю. Хадыка, — вобраз не арыгінальны. Ён нескладаная трансфармацыя паняцця «бананавая рэспубліка». Дзякуй Богу, што мы ўсе ў Беларусі добра разумеем, што наша кволая незалежнасць яшчэ не сягае нават да ўзроўню суверэнітэту «бананавых рэспублік», што яе яшчэ трэба мацаваць і абараняць, што за самастойнасць нам яшчэ прыйдзецца заплаціць. Але дзякуй і маскоўскім пісакам, якія нам патлумачылі, як ставіцца «старэйшы брат» да «современной Беларуси, члена ООН с 1945 года». Цяпер становіцца зразумелым, чаму з 10 ліпеня ў Беларусь не паступіла ні адной тоны мазуту па міждзяржаўных пастаўках, пра якія быццам бы дамовіўся яшчэ В. Кебіч, і чаму, паводле ацэнкі спецыялістаў, запасы паліва на зімовы перыяд зараз не перавышаюць 30 % ад нормы. І гэта нягледзячы на тое, што па бартэрнаму механізму разлікаў Беларусь плаціла за «дарагую і братэрскую» расійскую нафту ў 1,5 раза больш, чым на сусветным рынку. Добры школьны ўрок па імперыялізму!

АБСУРД ТЫДНЯ

Як паведаміла газета «Свабода», міністр абароны Беларусі генерал Кастэнка дагэтуль не прыняў беларускай прысягі, а значыць, з юрыдычнага пункту гледжання лічыцца прысягнуўшым Расіі. Бо расійскія заканадаўцы яшчэ ў пачатку працэсу падзелу савецкага войска пастанавілі лічыць прысягу СССР прысягай Расіі.

СУВЕРЭНІТЭТ ТЫДНЯ

У франкамоўнай канадскай правінцыі Квебек на выбарах у мясцовы парламент перамагла Квебекская партыя на чале з 64-гадовым Жакам Парызо — прыхільнікам ідэі аддзялення Квебека ад астатняй (англамоўнай) Канады. Жак Парызо мае намер правесці ў бліжэйшыя 8—10 месяцаў рэферэндум па гэтым пытанні. Суверэнізацыя Квебека можа стаць пачаткам дэмантажу Канады як дзяржавы. Хто [illegible] мог падумаць, што папулярныя на прасторы былога СССР і сацы[illegible]лістычнай Еўропы (Чэха-Славакія, Югаславія) ідэі знойдуць прыхільнікаў [illegible] а акіянам.

ПАПЯРЭДЖА[illegible] ТЫДНЯ

Канфедэрацыя Свабоднага прафсаюза супрацоўнікаў Мінскага завода аўтаматычных ліній прыняла рашэнне аб правядзенні з 27 верасня забастоўкі. Гэта рэакцыя на адмову генеральнага дырэктара стварыць прымірэнчую камісію, а таксама на незаключэнне адміністрацыяй калектыўнага дагавора на 1994 год і невыкананне патрабаванняў, вылучаных на мінулай канферэнцыі. Прыняты зварот да прэзідэнта і сфармавана дэлегацыя для сустрэчы з ім.

УГОДКІ ТЫДНЯ

40 гадоў назад, 14 верасня 1954 года ў раёне пасёлка Тоцкае Арэнбургскай вобласці была ўзарвана атамная бомба. Каля 44 тысяч чалавек падвергліся тады радыяцыйнаму апраменьванню. Большая частка з іх — вайскоўцы Беларускай ваеннай акругі, якія бралі ўдзел ў гэтых вучэннях. Сёння з тых 44 тысяч у жывых засталося менш за адну тысячу чалавек.

НЯЗГОДА ТЫДНЯ

Былы міністр абароны нашай краіны П. Казлоўскі не прызнае прэзідэнцкага ўказа аб паніжэнні яго ў званні. «Гэта званне мне прысвоіў не прэзідэнт Лукашэнка — і не яму гэтую зорачку з мяне здымаць», — заявіў ён. П. Казлоўскі абвінавачаны ў нанясенні дзяржаве страты на 27 мільёнаў рублёў. Столькі, згодна матэрыялам следства, каштавала жаніцьба ягонага сына на дачцэ М. Грыба.

МАНІЯ ТЫДНЯ

У Расіі, акрамя халеры, людзі хварэюць на «МММ». У Екацерынбургскай псіхіятрычнай клініцы з'явіўся свой Лёня Галубкоў. Пацыент увесь час вычэрчвае графікі росту дабрабыту сям'і Галубковых, тут жа робіць карэктывы, вельмі перажывае, што выходзіць не так, як было задумана. Па словах сваякоў хворага, яго давяла рэклама «МММ», а дабіў — «дом у Парыжы».

ВЫСНОВЫ

ДЗЯРЖАЎНАЙ КАМІСІІ ПА ЎДАКЛАДНЕННЮ ПРАВАПІСУ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

У апошні час у беларускай літаратурнай мове склалася вельмі небяспечная для яе сітуацыя. Існуючыя нормы і прынятыя правілы, замацаваныя шматгадовай практыкай і пашыраныя ў розных сферах яе ўжывання, пачалі масава парушацца. Пачалося зусім свядомае і мэтанакіраванае ўкараненне ў практыку ўжывання мовы, асабліва ў друку, іншых моўных нормаў і правілаў. У выніку ў літаратурнай мове абазначылася фактычнае суіснаванне дзвюх практычных нарматыўных арыентацый.

Гэта ёсць разбурэнне самой літаратурнай мовы і дэзарганізацыя ў сферах яе практычнага ўжывання і пашырэння.

Вынікам працяглай і нялёгкай працы камісіі з'явіліся прапановы па ўдакладненню правапісу беларускай літаратурнай мовы, апублікаваныя для шырокага абмеркавання. Па многіх пытаннях правапісу ў камісіі быў дасягнуты пэўны кампраміс або згода адкласці іх абмеркаванне і вырашэнне. Не дасягнута было адзінства толькі ў адносінах ужывання мяккага знака на пісьме і ў прыватнасці для абазначэння асіміляцыйнай мяккасці зычных. Гэта галоўная праблема сучаснага разнабою ў правапісе, і ёй была ўдзелена ў рабоце камісіі вялікая ўвага. На грамадскае абмеркаванне было вынесена чатыры варыянты яе канкрэтнага вырашэння.

Грамадскае абмеркаванне прапаноў камісіі паказала, што адназначнай падтрымкі не атрымаў ні адзін з распрацаваных варыянтаў вырашэння праблемы асіміляцыйнай мяккасці зычных. Не атрымала належнай падтрымкі само мовазнаўчае мерапрыемства па ўдакладненню і змяненню правапісу. Большасць навукоўцаў і прадстаўнікоў грамадскасці лічаць, што ў сучасных умовах дзяржаўнай неўпарадкаванасці, палітычнай раз'яднанасці грамадства і эканамічнай нестабільнасці ў рэспубліцы гэта з'яўляецца несвоечасовым і немэтазгодным. Наяве крайне неспрыяльныя ўмовы для ўнясення істотных змен у правапіс, калі нават іх апраўданасць у інтарэсах самой мовы і не выклікае сумненняў. Праводзіць рэформу правапісу беларускай літаратурнай мовы можна будзе толькі тады, як наступіць трывалая палітычная стабілізацыя ў рэспубліцы, канчаткова ўсталюецца і ўмацуецца дзяржаўнасць Беларусі, яе суверэнітэт і незалежнасць. Небяспекі ў такім стрыманым падыходзе да вырашэння гэтай праблемы няма, бо наогул мова не належыць да тых катэгорый, дзе трэба праяўляць паспешлівасць.

Сёння найвялікшая наша бяда не ў тым, што правапіс недасканалы, а ў тым, што ўвогуле беларускай мове, нягледзячы нават на яе дзяржаўны статус, усё яшчэ пагражае асіміляцыя і паглынанне з боку мацней усталяванай у нас мовы міжнацыянальных зносін, што становішча беларускай мовы ў нашым грамадстве ўсё яшчэ досыць кволае. На думку многіх руплўцаў роднага слова, актуальнай задачай з'яўляецца зараз пашырэнне беларускай літаратурнай мовы ў грамадскіх зносінах. Змяненні ж у правапісе цягнуць за сабой не толькі матэрыяльныя выдаткі затраты значнага часу на іх пашырэнне і ўкараненне, але і зніжэнне прэстыжу беларускай літаратурнай мовы, тэмпаў яе пашырэння ва ўжыванні. Ды і змяненні ў правапісе непазбежна вядуць да нестабільнасці яе самой.

Дзяржаўная камісія па ўдакладненню правапісу беларускай літаратурнай мовы прапануе:

1. Працягваць у рэспубліцы навукова-метадычную працу па ўдакладненню і ўдасканаленню правапісу беларускай літаратурнай мовы, а таксама па яе граматычнай і лексічнай нармалізацыі і стабілізацыі і па культуры маўлення, для чаго мэтазгодна, як гэта і прадугледжана пастановай Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь ад 18 мая 1994 г., утварыць пастаянна дзеючы Рэспубліканскі навукова-каардынацыйны савет па пытаннях правядзення дзяржаўнай моўнай палітыкі з належнымі рэкамендацыйнымі і кантрольнымі паўнамоцтвамі ў адпаведнасці з Законам «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь».

2. Акадэміі навук Беларусі і Міністэрству адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь да канца 1995 года падрыхтаваць да выдання новую рэдакцыю «Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (з дадаткам правілаў беларускай арфаэпіі), дзе былі б улічаны вынікі работы Дзяржаўнай камісіі па ўдакладненню правапісу беларускай літаратурнай мовы і іх грамадскага абмеркавання.

3. Да [illegible]чаццця новай рэдакцыі «Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» дзеля захавання стабільнасці беларускай літаратурнай мовы, ухілення ад існуючай зараз правапіснай неаднастайнасці ў сродках масавай інфармацыі строга прытрымлівацца «Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», зацверджаных Акадэміяй навук БССР і Міністэрствам асветы БССР (Выдавецтва Акадэміі навук БССР, Мінск, 1959).

Каментарый

БУДЗЕМ «СТРОГА ПРЫТРЫМЛІВАЦЦА»?

«Дзяржаўная камісія» — гэта гучыць горда. Нават пішацца з вялікай літары — адзінае, што, спадзяёмся, не выклікала рознагалоссяў паміж членамі камісіі. Але з чаго тут іранізаваць — і з несупадзення поглядаў у камісіі, і з вынікаў яе «працяглай і нялёгкай» працы? Тут, як у павелічальным шкле, выявіліся настроі нашага грамадства і няздатнасць дзяржаўных структур што-небудзь вырашыць у прынцыпе.

А вырашаць усё ж такі трэба. Як з гімнам, так і з правапісам. Можа, і не радыкальным чынам, не шляхам механічнага пераносу «тарашкевіцы» на сённяшнюю глебу (бо «клюбы», «хваксы» і «чакаляты» безнадзейна састарэлі), а далікатна, з розумам, з улікам сучасных змен і тэндэнцый.

У пераходзе асобных выданняў на стары правапіс ёсць, вядома, элемент самаволі і палітычны выклік: «Хай згоднікі і прыслужнікі бальшавікоў карыстаюцца «наркомаўкай», а мы вось вернемся да «вытокаў». Каб жа можна было двойчы ўступіць у адную і тую ж ваду, адным махам пазбавіцца ад бальшавізму, сацыялізму, камунізму... Каб з адноўленай літарай і лексікай да нас вярнуўся дух нашаніўцаў, усіх вынішчаных гэтымі самымі клятымі «ізмамі»... На жаль, ён не вернецца. Хто-хто, а нашы духоўныя лідэры і прарокі павінны былі б разумець гэта першымі, калі яны не дагматыкі і сапраўды жадаюць з'яднаць народ вакол нацыянальнай ідэі. Напачатку ўсё ж было Слова, а не Літара.

З другога боку, і 1959 год далекавата, нашы тоўстыя слоўнікі даюць безліч русізмаў. Дасюль у нас у рэдакцыі ідуць спрэчкі, як правільна пісаць прозвішча паэта — Пастэрнак ці праз -а, Нью-Йорк ці Нью-Ёрк... Такіх прыкладаў безліч, і чаму б не зацвердзіць нейкія водавочныя выпадкі, не кранаючы спрэчнага (як у выпадку са складанымі словамі ці суфіксамі ў прыметніках тыпу «ўзбекскі»).

Так, камісія сапраўды працавала, выносіла на суд грамадскасці тыя ці іншыя варыянты правапісу. Ды ці той гэта выпадак, калі грамадскасць можа дапамагчы? Яна жыве цяпер зусім іншым, таму і палічыла пастаноўку пытання «несвоечасовай і немэтазгоднай». [illegible]амісія пагадзілася і развяла [illegible]амі.

[illegible]Не трэба змагацца з чыс[illegible]ёй, трэба падмятаць!» — сцвярджаў лозунг у інтэрнатаўскім пакоі. Так і тут: без лішняга шуму ў прэсе, без малаплённых дыскусій варта было ўнесці неабходныя, наспелыя змены. Узяць на сябе такую адказнасць. Але адказнасць браць не прывыклі. Таму і вытрыманы Высновы ў духу былых партыйных пастаноў. Рэкамендацыя «строга прытрымлівацца» дзеючых нормаў літаратурнай мовы звернута да ўсіх — і да нікога. Мяркуецца стварыць Рэспубліканскі навуковы каардынацыйны Савет па пытаннях правядзення дзяржаўнай моўнай палітыкі. (Ну і любяць жа ў нас груvасткія назовы!) Між тым адно з выданняў паклялося ні на крок не адступаць ад «тарашкевіцы» — што б там у нас ні пастанаўлялі. Па-ранейшаму ўносіць разлад у дзіцячыя галовы «Бярозка», — вось ужо каму нельга было забягаць наперад. Зноў хто ў лес, хто па дровы... Цяжкі выпадак, як казаў наш былы рэдактар.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

З нагоды

ОРША, 1514: НЯСКОНЧАНАЯ БІТВА

Напярэдадні 8 верасня мінскія гарадскія ўлады вагаліся — што рабіць: забараніць альбо дазволіць святкаванне? Раней ўсё было куды як прасцей. Кебічаў Саўмін ў стылі ЦК КПБ рабіў заяву з палітычнай ацэнкай таго ці іншага маючага адбыцца «националистического» мерапрыемства, а выканаўчая ўлада прымала тую заяву як кіраўніцтва да дзеяння.

Гэтым разам прамых дырэктыў не было. Лукашэнка і ягоныя людзі спрабуюць не капіраваць Кебіча (каб давесці, што яны іншыя і лепшыя). Таму, нягледзячы на вялікае жаданне выслужыцца перад Масквою (дастаткова прыгадаць вядомае інтэрв'ю прэзідэнта расійскаму ТБ), пазбягаюць адкрытых абраз у адрас незалежнікаў. Таму прэзідэнт маўчаў, а за яго гаварыў А. Фядута. На сустрэчы з прэсай на пытанне аб пазіцыі прэзідэнта адносна маючага адбыцца святкавання А. Фядута паведаміў, што прэзідэнт гэтай справы нібыта не ўхваляе.

Той, каму трэба, гэты празрысты намёк зразумеў — гарадскія ўлады забаранілі шэсце, на якое раней далі дазвол. Але паколькі забарона была запозненая, удзельнікі свята мелі законнае права яе праігнараваць. Што і было зроблена. Аднак сам інцыдэнт, справакаваны ўладай і здзейснены міліцыяй, стаў падставай, каб прад'явіць «нацыяналістам» традыцыйнае абвінавачванне ў экстрэмізме.

Дзень беларускай вайсковай славы святкуецца ўжо трэці раз. У 1992 годзе людзі збіраліся на плошчы Незалежнасці, летась — на плошчы перад Оперным тэатрам. Сёлета святочныя імпрэзы адбыліся на дзвюх пляцоўках, перад Оперным і на плошчы Якуба Коласа. Акрамя таго, ладзіліся выставы і навуковыя канферэнцыі.

Пра Дзень беларускай вайсковай славы паведамілі многія газеты: хто больш, хто менш падрабязна. Дваццаціхвілінны рэпартаж быў паказаны па восьмым канале тэлебачання. Таму няма патрэбы пераказваць вядомае, ды ўсё ж варта адзначыць, што калі недзяржаўныя арганізацыі здольныя арганізаваць і правесці такую шырокамаштабную акцыю (святкаванне было не толькі ў сталіцы, але і ў шэрагу абласных і раённых цэнтраў Беларусі) з масавымі шэсцямі, з аднаўленнем гісторыі ў тэатралізаваных дзеях, з канцэртнымі праграмамі і навуковымі чытаннямі — дык варта згадзіцца з меркаваннем палітычнага аглядальніка «Советской Белоруссии» Людмілы Маслюковай, што «в нынешних пределах Беларуси одновременно существует как бы две страны». Так, але «Советская Белоруссия» паступова адыходзіць у нябыт, у вобласць міфаў і страшных казак, якімі новыя пакаленні грамадзян Рэспублікі Беларусь будуць палохаць непаслухмяных дзяцей.

Дарэчы, наконт назвы дзяржавы... З той прычыны, што калісь наша зямля і краіна мела назоў Літва, а народ называў сябе літоўцамі альбо ліцвінамі, а цяпер Літва стала Беларуссю (у той час, як Жамойць «Літвою»), а ліцвіны — беларусамі, мы маем шмат праблем.

Вось і зараз галоўным тэзісам контрпрапаганды напярэдадні Дня беларускай вайсковай славы было: якая нам, беларусам (у сэнсе «тем же русским»), справа да літоўскай перамогі? У свой час пэўным колам у Жамойці прыйшлося вельмі не даспадобы, што на Беларусі адзначылі 600-годдзе ўступлення Вітаўта на вялікакняскі прастол. Тую ж рэакцыю прадэманстравалі яны і сёння — чаго, маўляў, прысабечваюць нашу перамогу?! І так будзе да таго часу, пакуль у назве нашай дзяржавы не з'явіцца слова «Літва» і не будзе афіцыйна прызнана тоеснасць разуменняў «ліцвін» (літовец) і «беларус». Тое, што камусьці ў блізкім замежжы гэта не спадабаецца, нас не павінна турбаваць.

Калісьці лімаўскі аўтар В. Кошалеў прапанаваў для нашай дзяржавы назву Літоўская Рэспубліка Беларусь, спасылаючыся на аналаг: ёсць Арабская Рэспубліка Егіпет і Арабская Рэспубліка Сірыя. Думка падаецца мне слушнай, але каб не ствараць блытаніны, лепей было б: Вялікалітоўская Рэспубліка Беларусь. Такім чынам Жамойць аўтаматычна ператвараецца ў «Малую Літву», і пытанне аб тым, каму належыць гістарычна-культурная спадчына Вялікага княства Літоўскага, можна будзе лічыць закрытым. Гэта агульная спадчына Вялікай Літвы — Беларусі і Малой Літвы — Жамойці.

Змяніўшы назву дзяржавы, аднавіўшы такім чынам гістарычную справядлівасць і спыненую традыцыю, мы пазбавілі б ворагаў беларускай Незалежнасці магчымасці спекуляваць на назве «Русь». Маўляў, калі «Русь» — значыць, «Расія». Зразумела, гэта будзе зроблена не гэтым парламентам і не гэтым прэзідэнтам.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Надзённае

Уладзімір ПЕЦЮКЕВІЧ

ДАВОЛІ!

Радзіма змучана бядой —
Гуляе здрада, здзек, бяспраўе,
Гандлюе зло зямлёй святой,
Здае ў прыгон чужой дзяржаве.

Цярпець такі грабеж-разбой
Нам годзе, годзе, браткі, — сорам
Перад «Пагоняй» векавой
І сцягам нашым ясназорым!

Даволі ў беднасці гібець,
Рабамі быць у вольным доме!

Хто наш дзяржаўны карабель
Скіруе ў шлях шчаслівай долі?

Канстанцін УСОВІЧ

СОНЦА МОВЫ МАЁЙ

Няхай на мяне паглядае сурова
Жыццё колькі хоча.
Я ж толькі смяюся,
Бо сонца ў мяне — беларуская мова
На небе радзімы маёй — Беларусі.

Пад імі на свеце я самы шчаслівы,
Штодзённа яны дадаюць
мне эмоцый.
Хоць зрэдку скрываюць
іх хмараў разлівы,
Ды толькі пасля ў іх
пабольшвае моцы.

Ў жыцці хоць часамі
праглядвае мутнасць,
Мужнее у мовы да ўлады імкненне,
На ўсю шырыню
і на поўну магутнасць
У сонца распраўлены
крыллі-праменні.

Яму памагаў я, хоць памяць знікае...
Няхай, абы мозг мой
ад шчасця ірвецца!
Святло сонца шырай, глыбей пранікае
Пад кожны лісток —
чалавечае сэрца.

ДАКАЗАЛІ АЎТЭНТЫЧНАСЦЬ БЕЛАРУСАЎ...

3—4 верасня Масква святкавала «Дзень горада». Упершыню ў святочных мерапрыемствах узяў ўдзел харавы фальклорны гурток маскоўкіх беларусаў. З'яўленне сярод традыцыйных расійскіх чырвоных сарочак і шматкаляровых сарафанаў своеасаблівых беларускіх строяў выклікала вялікую цікаўнасць — і не адно ў публікі, але і ў фальклрыстаў, якіх было шмат у музеі «Каломенскае». Строі былі зроблены ўласнымі рукамі ўдзельнікаў па ўзорах розных рэгіёнаў Беларусі адпаведна іх паходжанню. І дарэчы, з вялікай руплівасцю. Досыць сказаць, што слуцкія пасы, вытканыя Святланай Доўбік, набыў Мастацкі музей Беларусі. Падобна таму быў складзены і рэпертуар са старых спеваў. Масквічы скардзіліся на неразуменне мовы, але слухалі ўважліва. Мо той-сёй з іх упершыню ўцяміў, што беларуская культура не ёсць адгалінаванне расійскай, але цалкам аўтэнтычная. Гэты выступ (у Каломенскім і на Тэатральнай плошчы) запісала маскоўскае тэлебачанне, таму колькасць гэткіх «празрэўшых» павінна быць большай.

Але... Пасярод спеваў нейкая жанчына ўзялася ўголас лямантаваць: «Какия ж ета беларусы!? Я сама з Гомеля, я знаю: беларусы так не адяваюцца, не паюць и не разгаварываюць!» — «А як?» — «Як усе!» — пераможна выгукнула жанчына і азірнулася навокал па падтрымку. Але масквічы сціпла адводзілі вочы, бо нават ім было сорамна за гэткі закід. Значыць, мы даказалі аўтэнтычнасць беларусаў усім, апроч саміх беларусаў? Божухна, што ж гэта робіцца з намі...

Алесь ДРАЯНКОЎ

Званок у рэдакцыю

КРЫК... МОЖА, НЕ Ў ПУСТЭЛЬНІ?..

У рэдакцыю патэлефанавала настаўніца са Свіслацкага раёна Гродзенскай вобласці Лідзія Лявонцьеўна Лукша. — Са скрушнай просьбай аб дапамозе. Справа ў тым, што яе дачка Людміла вучыцца на 2-м курсе Гарадзенскага універсітэта (факультэт выяўленчага мастацтва і сусветнай і айчыннай культуры), — вучыцца няблага, мае здольнасці да жывапісу, лепкі, дызайну... Хоча вельмі вучыцца і надалей, аднак... У маці зусім няма грошай (бо выгадавала дачку і жыве Лідзія Лявонцьеўна адна...), каб сплаціць 400 тыс. беларускіх «рублёў» (і гэта пасля дэнамінацыі!) за навучанне дачкі толькі ў першым семестры 1994—95 навучальнага года... Выпадковы вынік уступнага конкурсу памясціў дзяўчынку ў шэраг тых студэнтаў, хто мусіць плаціць дзяржаве (?) гэтулькі грошай за недабраны на ўступах бал... Праўда спачатку, улічваючы сямейны стан, Людміле была зроблена 50-працэнтная скідка ва ўплаце (хоць усё адно, ці ж пад сілу такая плата адзінокай жанчыне-настаўніцы?..). Ды новапрызначаны рэктар Л.Ківач чамусь палічыў магчымым гэтую льготу адмяніць. Дагэтуль Лідзія Лявонцьеўна не здолела патраліць да рэктара на прыём, хоць і чакала тры разы ў прыёмнай... Уплаціць грошы за навучанне трэба сама болей у межах верасня — інакш здольная душа мусіць пакінуць універсітэцкія сцены... Што ж рабіць? Не выключана, што ў гэтым канкрэтным выпадку маем нейкае бухгалтарскае непаразуменне, і рэктар перагледзіць сваё рашэнне (а то й зусім вызваліць Л. Лукшу ад уплаты за навучанне дачкі). Пакуль жа, сёння, Лідзія Лявонцьеўна звяртаецца да прадпрымальнікаў — апекуноў мастацтва і культуры, маладых талентаў, — з просьбай аб дапамозе. Да 30 верасня на разліковы рахунак 149307 МФО 152101 Код 705 ва Упраўленні Бізнесбанка па Гродзенскай вобласці за вучобу Зубрыцкай Людмілы Міхайлаўны трэба пералічыць 400 тыс. беларускіх рублёў. Іх хопіць на першы семестр навучання...

Адрас Лукшы Лідзіі Лявонцьеўны: 231982 Гродзенская вобл., Свіслацкі р-н, г. п. Поразава, вул. Камунальная, д. 1, кв. 4 (тэлефон 2-66-55).

P. S. Усе спробы знайсці дапамогу ў «перадавых гаспадарках» раёна поспеху (а праўдзівей, паразумення з боку кіраўнікоў) не мелі.

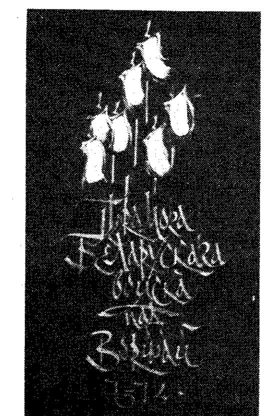
ГОНАР І ГОДНАСЦЬ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

У працяг святкаванняў 380-х угодкаў перамогі беларускага войска пад Воршай у музеі М. Багдановіча распачалася мастацкая выстава «Гонар! Годнасць! Бацькаўшчына!» Камерная зала музея найлепш падышла да такой экспазіцыі. Зрэшты, не толькі гэта перадумовіла выбар менавіта музея Багдановіча. Як адзначыў дырэктар, літаратуразнаўца Алесь Бяляцкі: «Для нашага народа галоўная задача — асэнсаваць падзеі мінуўшчыны не толькі навукова, але і мастацкі. Гэта даўняя традыцыя беларускай культуры. Так, «Пагоня» Багдановіча, эстэта, паэта чыстай прыгажосці — грамадзянская спроба зразумець і данесці рэаліі нацыянальнага нязломнага духу».

Суполка «Пагоня» прадставіла на выставе, арганізаванай сумесна з Аргкамітэтам і музеем, работы вядомых беларускіх мастакоў. Большасць з карцін была створана ў мінулыя дзесяцігоддзі. Згадаем гісторыю. У 70—80-я гады паднялася мастацкая плынь, якая свядома паставіла сваёй задачай звярнуцца да гісторыі Беларусі. Так з'явіліся «падпольныя» святкаванні наведванне мясцін, звязаных гістарычнымі падзеямі, абвінавачанні ў нацыяналізме, а таксама работы М. Купавы, Я. Куліка, У. Басалыгі. І ўсё пад досыць адчувальны ўціск з боку ідэалогіі дзяржавы.

Але выстава гэта — не рэтраспекцыя. І не столькі таму, што ў ёй удзельнічалі маладзейшыя. Агульны вобраз, які яна стварае — не бойка, кроў, варожасць, а адчуванне міфа мінулай і сённяшняй Бацькаўшчыны, міфа, які мацуецца прыгажосцю. На жаль, беларуская культура на нейкім этапе праскочыла агульнасусветны шлях стварэння рамантычнага вобраза народа і краіны, не маючы дастатковай гістарычнай інфармацыі і

магчымасці яе выкарыстоўваць. «Для майго пакалення знаёмства з Беларуссю пачалося з «Зямлі пад белымі крыламі» У. Караткевіча, — зазначыў гісторык Сяргей Тарасаў. — Там, дарэчы, упершыню згадваецца бітва пад Воршай. Волаты, перамогі, героі давалі моц імкнуцца да ўздыму. Нашай культуры неабходна суаднесці дакладнасць і мастацкую вобразнасць, міфалагічнасць мыслення, каб пакрысе замацоўваць у свядомасці людзей вобраз незалежнай мужнай краіны».

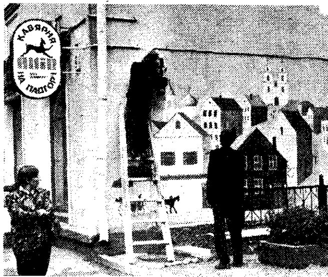
Святкаванне працягнецца навуковымі чытаннямі ў Беларускім дзяржаўным універсітэце і Акадэміі навук.

Наталля ШАРАНГОВІЧ

На здымках: падчас адкрыцця выставы; афіша выставы.

Фота А. МАЦЮША

ДОБРАЯ СПРАВА

Заўсёды прыемна, калі ў абліччы роднага горада з'яўляецца штосьці незвычайнае. Верагодна, не вельмі вялікія сродкі спатрэбіліся, каб ажывіць вось такім пано (на здымку) безаблічны старчак дома ля ўваходу ў кавярню «На Падгор'і», што на вуліцы К. Маркса ў Мінску.

А колькі такіх мясцін у горадзе чакае свайго часу! Відаць, варта было б гэтыя шырокія «палотны» аддаць маладым мастакам, як гэта ўжо даўно зрабілі нашы суседзі-прыбалты. Няхай упрыгожаць творы маладых наш горад!

Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛІНФАРМ

Фота аўтара

ПРАФЕСІЯНАЛІЗМ НЕ БЫВАЕ... ШМАТТЫРАЖНЫМ

По праўдзе кажучы, у некаторых з нас існуе гэткае паблажлівае стаўленне да некаторых перыядычных выданняў, што яшчэ нядаўна адносіліся да так званых шматтыражак. Забываюць «крытыкі» пры гэтым, што прафесіяналізм не бывае... шматтыражным. Сведчанне таму і газета «Навіны Акадэміі навук Беларусі», у якой шмат публікацый, што тычацца праблем нацыянальнага Адраджэння, развіцця культуры, мастацтва.

Адзін з апошніх нумароў (9 верасня 1994 года) у гэтым сэнсе не выключэнне. Больш таго, рэдка надараецца, каб адразу публікаваліся некалькі матэрыялаў на згаданую тэму. Па-першае, радуе і абнадзейвае паведамленне А. Філіповіча з Інстытута мовазнаўства «Рыхтуюцца новыя выданні», што па-ранейшаму плённа працуе гэты калектыў. Мяркуецца выпусціць аднатомнымі выданнямі тлумачальны і этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Агляду і даследаванню мовы газеты «Наша Ніва» прысвечаны спецыяльны слоўнік у трох тамах — «Слоўнік мовы «Нашай Нівы». У хуткім часе ўбачаць свет і дзве манаграфіі — «Параўнальная фанетыка ўсходнеславянскіх моў» і «Супастаўляльнае апісанне рускай і беларускай моў». Працягваецца праца над «Лінгвістычным атласам Еўропы» і «Агульнаславянскім лінгвістычным атласам». Распрацоўваецца новая «Граматыка беларускай мовы».

У газеце прыводзіцца выказванне рэдактара гэтай працы, дырэктара Інстытута мовазнаўства члена-карэспандэнта АН Беларусі А. Падлужнага: «Над гэтай тэмай ужо некалькі гадоў працуюць тры ўстановы: БДУ, педагагічны універсітэт і Інстытут мовазнаўства. Мы плануем выпусціць кнігу невялікую па аб'ёме (не больш за 50—60 аркушаў) і шырокую па інфармацыі. Не апісальнага тыпу ўсіх магчымых граматычных нормаў і правілаў, а найбольш распаўсюджаных і зручных для ўжывання. Калі ў першай «Граматыцы беларускай мовы» ўдзялялася ўвага толькі марфалогіі і сінтаксісу, а ў другой дабавіліся такія раздзелы мовазнаўства, як фаналогія і арфаэпія, то зараз мы дабаўляем яшчэ і фанетыку з правапісам. І ўсё гэта ў меншым аб'ёме, сцісла і дакладна. К сённяшняму дню мы ўжо падрыхтавалі раздзелы фанетыкі, фаналогіі, арфаэпіі і часцін мовы (акрамя дзеяслова). Заканчэнне ўсёй працы плануецца на 1995 год».

Як вядома, на сённяшні дзень у Акадэміі навук цяжкае фінансавае становішча. Гэта тычыцца дзейнасці (і існавання) і музея старажытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. Як выжыць яму? На гэтае пытанне спрабуе даць адказ М. Гогалева ў матэрыяле «Дзіця, вартае апекі». У аснову яго пакладзены інтэрв'ю з загадчыкам музея, доктарам мастацтвазнаўства В. Шмагавым і намеснікам дырэктара ІМЭФ, доктарам мастацтвазнаўства А. Фядосікам.

А вось паведамленне А. Біцарука «Дзе вы, мецэнаты?», змешчанае пад рубрыкай «У Інстытуце філасофіі і права», хацелася б, каб зацікавіла камерцыйныя структуры. Менавіта ад іх падтрымкі залежыць лёс рукапісу кнігі У. Агіевіча пра Ф. Скарыну, на выданне якой пакуль няма сродкаў. Урэшце, як і на выданне іншых навуковых прац.

Рыгор БАРАДУЛІН

ПАЛІТЛІРЫКА

КАПТАН

**Калючым дротам сшытая імперыя
Нядужа разыходзіцца па швах,
Бо навырост закройшчыкі адмервалі
Каптан,
Каб вольны ў ката быў размах.**

**Зашпільвалі Валодзечкі ды Юзікі
Каптан-каптан,
Паганячы зямлю,
І адрывалі з мясам
Тыя гузікі,
Якія не пралазілі ў пятлю.**

ЗГОДНІКІ

**Струхлеў аднапартыйны гнёт,
І пачалі расці,
Нібы
Ля пня разлапага грыбы,
Зноў партыі ўсялякіх згод:
Згоды тапельца з вірам,
Мышкі-нарушкі з сырам,
Хваста з аваднём,
Саломы з агнём,
Смеху з выццём,
Смерці з жыццём.
Абы не спрачацца
Ківаць галавою
Да апошняга ківу
Пачціва,
Лічачы старэйшай сястрою
Партыю камуністычнага дзіва.
Згоднікі,
Як сапселыя зводнікі,
Хочуць давесці ўсім,
Што ад згоды
Абымшэлыя зацвітуць калоды,
І здань,
Што блукала ў Еўропе калісьці,
На валунах
Узгадуе зялёнае лісце.
Хоць партыі згоды
Не робяць пагоды,
Ды водзяць партыйныя карагоды.
І пляскаюць ім,
Аж збіваюць далоні
Камуністы ў законе.
Пакуль нерашучыя дэмакраты
Рыцарскія прымерваюць латы,
Іхнія нецярплівыя коні
Застояліся ў загоне.**

ЦІ РАД?

**Чаму,
Як тыя ракі ў нераты,
Мы ціснемся ў малодшыя браты,
І не пытаем нават,
А ці рад
Нас за братоў лічыць
Старэйшы брат?
Кіраўнікам
Абы была нагода
Выказваць згоду
Ад імя народа!**

НІ Ў АДНУ

**А дрэвы ў партыю ні ў адну
Не ўступалі
І не выходзілі з партый.
Сваю зялёную даўніну
Ахоўваюць зялёнаю вартай.**

**Шумяць у буру,
Трашчаць у мароз,
І на касцёр узыходзяць нема.
У дол
Адчай невыносны ўрос,
Упёрся гнеў высакосны
У неба.**

**Дубровы й пушчы,
Гаі й бары —
Як селішчы й гарады людскія
Таму,
Хто лушчыцца ў павадыры,
Ахвотна пазычаць дубец
Для кія.**

**Як трэба,
Пазычаць аграблям зубоў,
Каб не згніло ні сяніны доле,
Ды партыю ні асін, ні бяроз
Ствараць
Не шумелася дрэвам ніколі.**

РАЗУМЕЦЬ ПРЫГАЖОСЦЬ СУСВЕТУ

З 1989 г. традыцыйна праводзяцца выставы аршанскіх мастакоў у невялікай — з трох пакояў — выставачнай зале. Заўсёды ўдзельнічае ў іх златашвачка Валянціна Андрэеўна Янкоўская. Сёлета яна прадставіла гледачам новую работу — абразок Божай Маці з дзіцем (25 на 30 сантыметраў).

У чым крыніца майстэрства мастачкі, якая раскрыла свой талент у такой рэдкай форме ўвасаблення творчай задумы? Шыццё натуральна перадавалася ў гэтай сям'і з пакалення ў пакаленне. З дзяцінства прыахвоцілася да вышывання і сама Валя. Пазней стала навучаць гэтаму майстэрству дзяцей у школе. Да таго ж пісала алеем і акварэллю партрэты, нацюрморты, пейзажы, зусім не думаючы пра тое, што хутка цалкам захопіцца ніткамі і камянямі. Майстэрства залатога шытва з адмысловай тэхнікай, цудоўнымі традыцыямі мінулага, выкананае залатой і шаўковай ніткай з выкарыстаннем каштоўных і паўкаштоўных камянёў заўсёды прыцягвалі Валянціну Янкоўскую на выставах.

Увесну 1991 г. Янкоўская стварае свае першыя вышываныя работы, узяўшы для іх сюжэты з прыроды. Мастачка працуе з вялікім уздымам, ствараючы мініяцюры, розныя па форме і колеры, дае ім паэтычныя назвы — «Пяшчота», «Смародавы водар», «Ліпеньскі ранак» і г. д. У канцы 1991 г. з'яўляецца прыгожая серыя пад агульнай назвай «Пара года». Рамы для іх зрабіў Яўген Жураўлевіч, адзін з аршанскіх мастакоў-разьбяроў па дрэве. Ён потым і падказаў ёй ідэю вышыўкі ікон.

Выстаўленыя ў Траецкім прадмесці Мінска ў 1992 г. работы В. Янкоўскай заўважылі ўсе, хто наведваў экспазіцыю. Так быў падведзены вынік першага этапу творчасці мастачкі, часу набыцця майстэрства, навыкаў, засваення традыцый.

1992—1993 гады былі для мастачкі надзвычай плённымі. «Паэзіяй формы і колеру» назваў работы адзін з наведвальнікаў яе выставы. Тут Янкоўская пачынае ўжо выкарыстоўваць камяні: халцэдон, гранат, аметыст, турмалін, бурштын, што ажыўляюць работы сваім мігценнем. У складаным перапляценні формаў узнікаюць мудрагелістыя ўзоры птушак, скамарохаў, аблічча і сілуэты людзей, анёлаў. Чорны аксаміт фону — застаецца не зашытым, што стварае кантраст з карычневым, ізумрудным, пурпуровым тонам шаўковай ніткі. Гэта манера ўласціва старажытна-рускаму шыццю XVI стагоддзя.

Цікавы дыптых мастачкі «Смутак» і карціна «Пацалунак Юды». Гэтыя работы — пра каханне. Аднак, калі ў першай каханне да памерлай дзяўчыны ператвараецца ў вечны смутак хлопца, то ў другім каханне — гэта крывадушнасць і здрада. Так упершыню мастачка дакранулася да Бібліі, так пачаўся новы этап у яе творчасці.

У маі 1992 г. Янкоўская бярэцца з вялікім уздымам за стварэнне ўлюбёнага ёю вобраза Багародзіцы. Унутраны стан творчай і духоўнай радасці выразна адчуваецца ў рабоце. Карціна асветлена любоўю маці да свайго сына: залацістыя, карычневатыя, пурпуровыя адценні твару, рук і сукенкі, німб з уплеценым у яго бурштынам. І толькі чорная тканіна на валасах сведчыць аб хуткім развітанні. Прадстаўленая ў гэтым жа годзе на выставе ікона выклікала прыязнасць гледачоў і мастакоў.

Мастачка не пакідае былыя фантазіі і мары, з'яўляюцца работы «Містыка месячнай ночы», «Мядовы вечар» як успамін аб самай першай серыі, прысвечанай прыродзе. Вечнасць — улюбёная тэма Янкоўскай у жывапісе і вышыўцы. Душа чалавека самотна вандруе, імкнецца да ачышчэння і свабоды.

У 1994 г. Янкоўская бярэцца за новы абраз Багародзіцы. Аднак гэта зусім іншы твор па змесце і духоўным увасабленні вобраза. Праз каханне да свайго дзіцяці спасцігаецца каханне да чалавецтва, узнікае вялікі, Богам дадзены рух душы да выратавання. Вось чаму такое спакойнае аблічча Багародзіцы і дзіцяці, такія стрыманыя і светлыя фарбы. Сем камянёў з аметысту і рубіну ўпрыгожваюць німб Багародзіцы. Абраз акаймоўвае разьбяная рама з чырвонага дрэва ў арачным стылі.

Кожная работа Янкоўскай — гэта ціхая і спакойная размова з гледачом. Гэта — жаданне ўзвысіць свет пачуццяў чалавека да разумення прыгажосці сусвету.

Ірына КАСОЎСКАЯ

г. Орша

На здымках: Багародзіца. 1992 (уверсе), Багародзіца. 1994.

Адгалоскі

«НЕ ПІШЫ ЧОРТВЕДАМА ЯК»

У «ЛіМе» за 5 жніўня г.г. быў змешчаны артыкул Ігната Дуброўскага пад такой назвай, у якім уздымаўся шэраг пытанняў, звязаных з падрыхтоўкай рэформы правапісу літаратурнай беларускай мовы, а таксама з некаторымі культуралагічнымі і іншымі праблемамі, што цікавяць сёння грамадскасць краіны.

Артыкул не прайшоў па-за ўвагай чытачоў штотыднёвіка і, як мы і чакалі, выклікаў неадназначную рэакцыю, пра што сведчыць частка нашай пошты.

ПРЫЕХАЛІ...

Грамадства наша патрабуе адмысловага лекара. Гэта вядома даўно. Хто толькі ім стане? Не выключана, што нейкі імпульс да аздараўлення становішча ў нашай краіне можа даць першы прэзідэнт і навастворанія структуры ўлады. Не выключана, што сам факт пераўтварэнняў ва ўладных структурах можа выклікаць у людзей памкненне да паляпшэння свайго стану. Зрэшты, гэта толькі вонкавыя фактары, якіх можа аказацца замала.

Бадай, адным неаспрэчным крытэрыем у працэсе аздараўлення грамадства можа стаць утрываленне нацыянальна-дзяржаўніцкага менталітэту ва ўсіх сферах жыццядзейнасці краіны. На яго ўсталяванне з прычыны аж празмернага імкнення ўвасобіць мару свайго жыцця не пажадаў паслядоўна працаваць былы Старшыня Савета Міністраў сп. В. Кебіч са сваімі калегамі па ўрадзе. Зрэшты, працэс самаўсведамлення беларусаў сябе адзіным народам з багатымі гістарычнымі і культурнымі каштоўнасцямі праходзіць і без асаблівага ўдзелу ўладных структураў. За апошнія колькі гадоў у асяроддзі беларускага грамадства дастаткова надзейна ўтрывалася ўсведамленне глыбіннасці традыцый нацыянальнай дзяржаўнасці: ад Полацкага княства праз Вялікае княства Літоўскае, Жамойцкае і Рускае, Беларускую Народную Рэспубліку, БССР і да Рэспублікі Беларусь. Іначай глядзім мы сёння на многія гістарычныя факты, адно ўпамінанне якіх яшчэ ў нядаўнія часы лічылася ці не найгоршай крамолай. Ужо і высокія дзяржаўныя кіраўнікі прызвычаіліся гаварыць пра Беларусь як пра краіну, дзяржаву.

Аднак шмат якія праявы новага часу, закліканыя ўзвесці Беларусь на «пачэсны пасад між народамі», нярэдка сустракаюць рэзкае адмаўленне з боку людзей, для якіх наша краіна ўяўляе адно прыдатную для пражывання тэрыторыю. І што толькі ні сцвярджаюць такія «руплівцы беларушчыны» дзеля абгрунтавання сваіх поглядаў. Давід Пінхасік, у прыватнасці, у «Народнай газеце» за 15 чэрвеня 1994 г. дапісаўся, «что победа была одержана под красным и красно-зеленым флагами, незаконно поверженными беловежскими затворниками». Калі браць цытату адасоблена, то можна падумаць, што перамога тая была атрымана над палескімі балотамі ці яшчэ нечым, добра памятным сённяшнім людзям, і з прычыны якой мы пажынаем штодзённае спакоцце, інфляцыю, разгул бандытызму. Як жа іначай успрымаць выказванне сп. Д. Пінхасіка, калі чырвона-зялёны «бэсэсэраўскі» сцяг быў зацверджаны з ласкі «бацькі народаў» у 1951 г.

Нешта падобнае, як і няўвязка са сцягам, закралася ў выказванне вядомага народнага дэпутата Рэспублікі Беларусь сп. Нятылькіна, калі на апошняй сесіі Вярхоўнага Савета ён безапеляцыйна кінуў у залу: «белорусский народ кроме как по языку трудно отличить от русского народа». Усё гэта, як і перапяванне таго ж сп. Д. Пінхасіка, «что под бело-красно-белым флагом и символом «Погоня» гитлеровские пособники в годы войны уничтожали партизан и подпольщиков», можна ўрэшце расцэньваць не больш за эфектны пасаж, разлічаны на поўную адсутнасць у людзей досведу адносна сябе і сваёй мінуўшчыны. Да падобных падтасовак не даходзіў у сваіх лекцыях нават сумнавядомы прафесар Лаўрэн Абэцэдарскі, хаця і быў ён майстрам гістарычнай фальсіфікацыі. На тое, відаць, і быў вучоным з высокім тытулам, каб умела перастаўляць факты.

Але гэта ўсё людзі па меншай меры халодныя да працэсаў беларускага Адраджэння. Іншая справа, калі нешта падобнае пачынаюць пісаць ці гаварыць тыя, хто, здавалася б, неабыякавы да лёсу нашай зямлі, яе культуры, традыцый, гісторыі, мовы. Менавіта з такога гледзішча і варта расцэньваць артыкул Ігната Дуброўскага «Не пішы чортведама як», апублікаваны ў «ЛіМе» за 5 жніўня 1994 г. Адзначым, што з шэрагам выказванняў аўтара варта пагадзіцца. Але менавіта ў тым і парадаксальнасць публікацыі, што побач са слушнымі выказваннямі ў ёй суседнічаюць дарэшты абсурдныя факты.

І. Дуброўскі, гаворачы адносна назвы нашае сталіцы, піша: «І гэта пры тым, што ёсць пастанова Мінскага гарадскога Савета называць сталіцу Беларусі Мінскам». Дазволім сабе працытаваць дастаткова лаканічны і строгі дакумент — рашэнне N 167 ад 5 верасня 1991 г. 5-й нечарговай сесіі Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў XXI склікання, у п. 2 якога гаворыцца: «Звярнуцца ў ВС БССР з прапановай адмяніць рашэнне 2-й сесіі ВС БССР 1-га склікання ад 29 ліпеня 1939 г., згодна з якім горад Менск быў перайменаваны ў Мінск». Іншых рашэнняў адносна назвы сталіцы орган гарадской прадстаўнічай улады не прымаў.

Гаворачы ж адносна ўжывання назвы Менск, аўтару варта было б разгледзець увесь комплекс пытанняў, пачынаючы ад канца XVII—XVIII стст., калі пачынае набіраць моцы паланізатарская тэндэнцыя. Пад уплывам гэтага працэсу і адбыліся пэўныя змены ў тапаніміцы Беларусі. Адсутнасць якой-небудзь увагі да беларускіх традыцый выявіў і рускі царызм, як і бальшавіцкія ўлады. Царская адміністрацыя, як вядома, хутчэй ішла на супрацоўніцтва з польскай або прапольскай магнатэрыяй. Пра тое сведчаць, у ліку астатніх, і шматлікія факты пераймання ў рускай мове польскіх традыцый у назвах беларускіх гарадоў і мястэчак: Лиозно, Гродно, Новогрудок і іншыя. У Мядзельскім музеі маецца дастаткова красамоўны факт ужо пазнейшай пары, які сведчыць пра такія пераймані. У падрыхтаванай напярэдадні восеньскага 1939 г. наступлення Чырвонай Арміі карце тэрыторыі Заходняй Беларусі выкарыстаны выключна польскамоўныя назвы мястэчак і вёсак, рэк і ўрочышчаў. Зразумець гэта можна, у прыватнасці, з тактычнага пункту гледжання. Але ж многія такія назвы перайшлі і ў пазнейшыя карты савецкія, што замацавала экспансію чужароднай моўнай традыцыі ў беларускую (той самы Крулявец, бо ў беларускай мове кароль, а не круль).

Заўзятарамі беларускага Адраджэння вяртанне назвы Менск разглядаецца менавіта як зварот да нацыянальных традыцый ва ўсіх сферах жыцця, а ў дадзеным выпадку — рэабілітацыя рэпрэсаванай назвы сталічнага горада, што зроблена было без усякага навуковага абгрунтавання ва ўгоду палітыкі набіраўшага сілу таталітарна-рэпрэсіўнага рэжыму. Аргументам для прыняцця згаданага вышэй рашэння N 167 сесіяй Мінскага гарсавета было пераважнае выкарыстанне назвы Менск у сярэдневяковых беларускіх дакументах, а таксама — яе этымалогія. Зразумела, пэўны ўплыў аказала і пазіцыя карыфеяў беларускага Адраджэння часоў БНР і першага дзесяцігоддзя БССР. Выкарыстанне дзеля адмаўлення назвы Менск чатырохрадкоўя з «Кароткай гісторыі Беларусі» Вацлава Ластоўскага, думаецца, не можа быць дастаткова абгрунтаваным навуковым, ды і эмацыянальным аргументам.

Другім фактам недарэчнасці выкарыстаных у дыскусіі аргументаў з'яўляецца спасылка на англамоўнае гучанне назвы сталіцы Аб'яднанага каралеўства Вялікабрытаніі і Паўночнай Ірландыі «Лондан». Самі англічане, як і ўвесь англамоўны свет, называюць гэты горад Ландан.

І ўжо зусім дзіўным выглядае атаясамленне сп. І. Дуброўскім словаў «нацыяналіст» і «фашыст». Што называецца, прыехалі. Нам вядома, што сусветная грамадскасць укладае адмоўны сэнс у паняцце «шавінізм». Пад нацыяналізмам большасцю, ва ўсякім разе еўрапейскіх, народаў разумеецца любоў да вартасцей сваёй нацыі. Пры гэтым у многіх выпадках праявы нацыяналізму характэрны для нешматлікіх народаў і выкарыстоўваецца імі як механізм супрацьстаяння шавіністычным памкненням больш магутных суседзяў.

Думаецца, не было б патрэбы гаварыць пра нацыяналізм беларускі, калі б не паланізатарскае, пазней і русіфікатарскае ўздзеянне, якія часам дзейнічалі сумесна, на беларускі народ. У дадзенай сітуацыі нацыяналізм варта разглядаць як адзін са спосабаў рэалізацыі нацыяй свайго права на выжыванне, механізм умацавання ўласных самабытных прыкметаў.

Вось такая атрымоўваецца ў нас дыскусія: ёсць толькі белае і чырвонае. Але ж, шаноўнае спадарства, за апошнія гады, дзякуй Богу, можна без аглядкі спазнаваць шматколернасць свету. Ды і чорны з белым, як вядома, маюць свае адценні. Таму, выстаўляючы свае аргументы, было б няблага спачатку заглыбіцца ў аргументацыю апанента, і, што важна, высветліць праўдзівасць уласных довадаў.

Ігар ЧАРНЯЎСКІ

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ САМАСВЯДОМАСЦЬ: ПОШУКІ І СПАКУСЫ

Артыкул Ігната Дуброўскага зачапіў за жывое, і хочацца выказаць некалькі слоў адносна нацыяналізму і патрыятызму беларусаў. І. Дуброўскі піша: «Аб'яднаць народ Беларусі можа толькі народная, у сэнсе — дзяржаўная ідэя. Такой ідэяй можа стаць дзейны, актыўны патрыятызм. Ён здольны аб'яднаць усіх людзей рэспублікі. На жаль, у апошні час словы патрыятызм, патрыёт амаль не ўжываюцца. Яны замяняюцца словам нацыяналізм. Сэнс, напоўненасць гэтага слова вызначыла XX стагоддзе, зрабіўшы яго сінонімам слова фашызм. Адмыць яго да станоўчага сэнсу ўжо немагчыма. Ва ўсякім разе, слова нацыяналізм узвышае адну нацыю над нацыямі іншымі, а гэта да дабра не вядзе».

З аўтарам тут можна і пагадзіцца, і паспрачацца. Наогул, нашым вучоным трэба вызначыцца са словамі — нацыяналізм і патрыятызм.

У час выбарчай кампаніі я агітаваў за Зянона Пазняка. І вось што я пачуў ад малаадукаваных і маласвядомых людзей (а іх большасць у нашай дзяржаве): Зянон Пазняк — нацыяналіст і ён можа развязаць вайну. Коратка і «ясна».

На мой погляд, беларускаму народу сёння, як ніколі неабходна здаровая нацыянальная самасвядомасць. Гэтага нам не трэба баяцца. Руская рэлігійная філасофія не страшылася слова «нацыяналізм», а разумела пад ім духоўна здаровую любоў да свайго народа і супрацьпастаўляла яго «хвораму», пачварнаму, сапсаванаму нацыяналізму, які вёў народы да адасаблення, узаемнай нянавісці і культурнаму застою. Вось што на гэты конт пісаў выдатны рускі мысліцель І. А. Ільін. «Национализм есть любовь к историческому облику и творческому акту своего народа во всем его своеобразии. Национализм есть Вера в инстинктивность и духовную силу своего народа, вера в его духовное призвание. Национализм есть Воля к тому, чтобы мой народ творчески и свободно цвел в Божием саду. Национализм есть Созерцание своего народа перед лицом Божим, созерцание его души, его недостатков, его талантов, его исторической проблематики, его опасностей и его соблазнов. Национализм есть Система Поступков, вытекающая из этой любви, из этой веры, из этой воли и из этого созерцания».

На маю думку, паўнацэннае духоўнае жыццё можа быць дасягнута намі, беларусамі, толькі пры наяўнасці нацыянальных ідэалаў, якія павінны быць прыняты нацыяй і паспяхова праводзіцца ў паўсядзённым жыцці.

Пры гэтым нам заўсёды трэба памятаць: нацыянальныя ідэалы павінны быць у першую чаргу абгрунтаваны і апраўданы маральна, а затым і нацыянальна. Любы ўчынак, у тым ліку і нацыянальны, павінен быць падвергнуты маральнаму суду яшчэ да яго здзяйснення. Пры наяўнасці такіх узвышаных ідэалаў народ заўсёды шукае і знаходзіць сілы для свайго адраджэння, для выхаду з крызісу, у самім сабе і, у першую чаргу, у сваёй духоўнай культуры і гісторыі.

Нам трэба ўсім зразумець, што сёння адраджэнне беларускай нацыі немагчыма без актыўнай пазіцыі кожнага чалавека, вызвалення яго ад тых камуністычных стэрэатыпаў, якія дапамагалі ўладзе стварыць велізарную сістэму насілля над чалавекам. Трэба адзначыць, што БНФ настойліва працуе ў гэтым накірунку, але поспехаў тут не вельмі шмат. Прычына гэтага ў нізкай нацыянальнай самасвядомасці насельніцтва. Толькі пры ўмове занава прышчэпленай нацыянальнай самасвядомасці мы зможам духоўна адрадзіцца і прыйсці да паўнацэннай нацыянальнай палітыкі, да ўздыму і росквіту нашай рэспублікі.

А. ЗАРАНОК,
намеснік старшыні Беларускай сялянскай партыі

ПАДНІМІЦЕСЯ З КАЛЕНЬ

Прачытаў артыкул І. Дуброўскага «Не пішы чортведама як» і быў здзіўлены пазіцыяй аўтара. Захацелася выказаць свае меркаванні па пытаннях, закранутых у артыкуле.

Аб назове Менск. Я не буду спрачацца. Проста факты. Дарэчы, вершы або песні — не вельмі ўдалы прыклад. Таму што ўсе добра ведаюць, што ў вершах можна для рыфмоўкі змяняць літары і нават націск у слове. Так і тут: «Мінск — Пінск» — рыфма. А вось радкі з лістоў Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага (помнік старажытнай беларускай пісьменнасці канца XVI ст.): «... розказал есьми того гоньчыка до Менська провадить и там его, у Меньску, застановить до науки...» (Ліст пісаны ў верасні 1574 года). Радкі з Баркулабаўскай хронікі (помнік пісьменнасці канца XVI—пачатку XVII ст.): «А тот гнев божий был и непогода, почавши от Менска до Полоцка...» (1601 год, кастрычнік, 10 дня). Вось вам і XVII стагоддзе! Мяркуйце самі.

Пра богаслужэнне таксама хачу паспрачацца. Не ведаю як у Менску, але ў Баранавічах, Нясвіжы, Гародні беларуская мова гучыць якраз толькі ў каталіцкім храме. Такім чынам, русіфікацыя ідзе не толькі ад бюракратыі дзяржапарату, але і ад праваслаўнай царквы таксама.

Аўтар клапоціцца аб чысціні роднай мовы. Безумоўна, гэта радуе. Але якое «хараство» прапануе ён? Прасцей за ўсё нічога не шукаць, не клапаціцца. Навошта?! Некалі нам прапанавалі новае вымаўленне беларускіх слоў, бо ранейшыя не вельмі лёгка гучалі і вельмі цяжка запаміналіся сямутаму з велікаросаў. Каб «наблізіць» мовы камуністы-русіфікатары настаялі на тым, каб змяніць алфавіт у Сярэдняй Азіі, у Азербайджане. Праўда жаданага падабенства моў не атрымалася, вось толькі агульны алфавіт суцяшаў «спецыялістаў-філолагаў» і правадыроў, якіх шмат змянілася за гэты час. Прасцей і лягчэй са славянамі, асабліва з беларусамі. З'явілася шмат новых правілаў вымаўлення. Наша мова загучала больш «звыкла» для расейцаў. І як заўсёды было гэта зроблена «по воле трудящихся масс».

А чаму б і цывілізаванай Еўропе не зрабіць свае мовы больш падобнымі на мовы суседзяў? Нават падумаць такое нельга, бо знікне самае галоўнае ў нацыі — адметнасць.

Аўтар паведамляе пра адмоўны вынік апытання А. Злотнікава ў Гомельскай вобласці. Можна адказаць яму словамі М. Бярдзяева: «Что можно сказать в такой атмосфере, насыщенной страстями, при такой интеллектуальной элементарности».

«У нас усё ў мінулым. Будучыні няма. Застаецца адно — вярнуць мінулае. Што гэта?» — разгублена пытаецца аўтар. Зноў жа можна адказаць вельмі трапнымі словамі М. Бярдзяева: «Культура связана с культом предков, с преданием и традицией... Воля к культуре всегда захлёстывается у нас волей к жизни».

Няўжо сам аўтар не глядзеў у мінулае, няўжо ён зрабіў свае крокі адразу ў будучыню. Мне здаецца, што спачатку ён, як і ўсе мы, дарэчы, вывучаў жыццё на прыкладзе бабулі і дзядулі, маці і бацькі, г. зн. мінулага пакалення. Ад мінулага ён узяў спосаб мыслення, ад мінулага ў яго сфарміравалася ўяўленне пра дабро і зло, а ўжо потым пачаў глядзець у будучыню. Без мінулага — няма будучага. Навошта ж тады аўтар, які жыве ў будучыні, звяртаецца да сваіх каранёў: «На маёй бацькаўшчыне, — Міншчыне, мягкае «л» і цвёрдае «е»... не ўжываецца». А навошта звяртацца да гэтага, гэта ж у мінулым, паважаны аўтар. Трэба тады нешта новае ўводзіць, а не глядзець на продкаў.

Многія беларусы маюць адметную рысу — яны не шануюць продкаў. Усё ліха ідзе адгэтуль. Мы адышлі ад прыроды — з'явілася шмат новых захворванняў, адышлі ад продкаў — згубілі сваю мову. Так, нават «великий и могучий» таксама вульгарызаваўся і зрабіўся больш прасцейшы. Параўнайце мову твораў Тургенева, Чэхава з сучаснымі аўтарамі, вершы Фета, Жукоўскага з Вазнясенскім. Дзе больш гучна, больш эмацыянальна? Рускія таксама згубілі сваё слова, сваю сапраўдна багатую мову. І гэта народ, які жыве на вялікай тэрыторыі. Дарэчы, яна (тэрыторыя) заўсёды вызваляла яго ад захопаў ворагам, а вось тут і тэрыторыя не дапамагла.

Пра беларусаў можна сказаць нават больш смела — яны не толькі згубілі мову, а пакуль што нават і не існуюць як нацыя.

Ну што ж, давайце народзім новую мову, якая выкарыстае ўсю сённяшнюю «трасянку». Бо аўтар за такую мову, на якой размаўляе сёння народ. А мы ўсе ведаем што гэта за мова.

Да таго часу, пакуль мы не набудзем уласнай годнасці, пакуль не збяром у адно цэлае тое, што засталося нам ад продкаў, г. зн. мову і культуру, пакуль будзем глядзець, схіліўшы галаву ў бок народа, які размаўляе на «великом и могучем» — мы не будзем нацыяй: не будзем беларусамі. Пакуль народнымі героямі будуць Мазураў і Машэраў — людзі, якія знішчылі прыроду Беларусі асушэннямі балот, якія садзейнічалі знішчэнню роднай мовы — у народа не будзе будучыні. Пакуль у большасці народа героі — чыноўнікі, пры якіх была танная каўбаса і гарэлка, — не будзе мовы і нацыі. Будзе толькі натоўп...

Алег БЕРНАТ

г. Баранавічы

БІБЛІЯТЭЧКА «ПРАЛЕСКІ»

— не навінка. Ужо некалькі разоў на сваіх разваротах часопіс змяшчаў творы для самых маленькіх. Яны друкаваліся такім чынам, што, склаўшы старонкі некалькі разоў і разрэзаўшы іх, можна было атрымаць маленькую кніжачку. Гэтым жа разам (маецца на ўвазе чарговы, сёмы за сёлетні год нумар) кніжка прапануецца фарматам самой «Пралескі» і немалая, а ажно шаснаццаць старонак. Называецца яна «Азбукоўнік». Аўтар У. Ягоўдзік, а малюнкі Ю. Струкава.

Астатнія ж матэрыялы традыцыйна «пралескаўскія». Тэматыка іх адна: усё тое, што садзейнічае нацыянальнаму Адраджэнню, спрыяе выхаванню дзетак у духу беларускасці. Галоўны рэдактар А. Сачанка выступае з чарговым «лістом рэдактара» — «Загадкі «страшэннай адлегласці». Якім быць нацыянальнаму дзіцячаму саду? Над гэтай праблемай разважае інспектар упраўлення дашкольнага выхавання Міністэрства асветы А. Маслава — «Усвядоміць сваё месца». Намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Народная асвета» У. Якубовіч расказвае пра гэтае выданне, якому споўнілася 70 гадоў. У «Вясёлым вуллі» — творы М. Пазнякова, У. Якубовіча. Друкуецца казка братоў Грым «Як кошка з мышшу сябравалі».

ЛЕКЦЫІ, ДОСЛЕДЫ, ПЕРАКЛАДЫ...

Выйшаў у свет чарговы нумар часопіса «Праваслаўе ў Беларусі і ў сьвеце». Адкрывае нумар благаславенне новаму праваслаўнаму выданню архіепіскапа Беластоцкага і Гданьскага Савы, паколькі часопіс з'яўляецца сумесным выданнем Беларускага праваслаўнага брацтва трох Віленскіх мучанікаў і Праваслаўнага брацтва Св. Кірыла і Мяфодзія ў Польшчы. Тут жа змешчаны багаслоўскі артыкул Уладыкі Савы «Значэнне праваслаўя ў жыцці сучаснага чалавека»... Пачынаючы з гэтага нумара на старонках часопіса будуць рэгулярна друкавацца спецыяльныя лекцыі па багаслоўю. Першая публікацыя такога кірунку — «Лекцыі з дагматычнага багаслоўя» епіскапа Навагрудскага і Лідскага Канстанціна (Гаранава) — рэктара Мінскай духоўнай семінарыі, выкладчыка дагматычнага багаслоўя. З нагоды 200-годдзя Мінскай епархіі і Мінскай духоўнай семінарыі часопіс друкуе вялікі царкоўна-гістарычны дослед выкладчыка семінарыі ігумена Нікана (Лысенкі) «Гісторыя Менскай духоўнай семінарыі і сучасны стан праваслаўнай духоўнай школы на Беларусі». Гэта падрабязны агляд 200-гадовага перыяду існавання семінарыі з глыбокім аналізам цяперашніх праблем духоўнай адукацыі на Беларусі...

З вялікай зацікаўленасцю і перажываннем назірае за працэсамі актыўнага адраджэння беларускай царкоўнай традыцыі, уцаркаўлення беларускай мовы, станаўлення брацкага руху на Беларусі наш суайчыннік — протапрэсвітэр Віталій Баравы, усю пасляваенную частку свайго жыцця правёўшы па-за межамі Бацькаўшчыны, у Маскве, а таксама ў Жэневе, як прадстаўнік Рускай праваслаўнай царквы ў Сусветнай Радзе Цэркваў. Думкі айца Віталія (выкладзеныя ў часопісе) адносна самых розных праяваў царкоўнага жыцця на Беларусі ўражваюць свежасцю, нечаканасцю, адметнымі высновамі... Толькі цяпер, праз дзесяцігоддзі, высвятляюцца для нас раней зусім невядомыя старонкі жыцця і дзейнасці многіх беларускіх праваслаўных святароў і архіерэеў у трагічныя для Царквы часы савецкай улады на Беларусі. Адна са славутых постацяў у царкоўнай гісторыі Беларусі пачатку 20-х гадоў — мітрапаліт Мінскі і Беларускі Мелхісэдэк. Вынікамі сваіх архіўных доследаў жыцця мітрапаліта Мелхісэдэка дзеліцца на старонках часопіса старэйшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АНБ Таццяна Процька. У рубрыцы «Пераклады» змешчаны пераклад на беларускую мову Акафіста святым мучанікам Віленскім Антонію, Іаану і Яўстафію, зроблены вядомым беларускім пісьменнікам і перакладчыкам Анатолем Клышкам. У гэтай жа рубрыцы — старонкі старажытнага Пацерыка «Істапомныя сказаньні пра падзьвіжніцтва сьвятых і блажэнных айцоў» у перакладзе Алеся Анціпенкі.

Аб мінулым і сучасным богаслужбовай пеўчай традыцыі на Беларусі разважае ў сваім артыкуле рэгент хору Беларускага праваслаўнага брацтва трох Віленскіх мучанікаў Ларыса Густава. Тут жа прыведзена зробленая ёю апрацоўка для чатырохгалосся фрагмента з Жыровіцкага ірмалагіёну XVI ст...

У рубрыцы «Прыхадскае жыццё» сваімі ўражаннямі аб наведанні беларускіх праваслаўных прыходаў Амерыкі дзеліцца настаяцель Петра-Паўлаўскага сабора г. Мінска протаіерэй Георгій Латушка, які ўвосені 1993 г. быў запрошаны на святкаванне 35-гадовага юбілею існавання прыхода Св. Юрыя ў Чыкага... Як заўсёды, змешчаны вершы праваслаўных паэтаў, фотаздымкі, прысвечаныя важным падзеям праваслаўнага жыцця Беларусі, анонс матэрыялаў наступнага нумара.

Т. МАТРУНЧЫК

Сакрат ЯНОВІЧ

ПАГОНЯ МІЖ ДВУМА АРЛАМІ

БЕЛАРУСКІ ЛІТАРАТУРНЫ РУХ У СУЧАСНАЙ ПОЛЬШЧЫ

Беларускі літаратурны рух у сучаснай Польшчы — гэта гістарычна непазбежная з'ява. Абумоўлена яна перш за ўсё існаваннем беларускага рэгіёна з даволі шматлікім і кампактна пражываючым насельніцтвам у цэнтральнай ды ўсходняй паласе Беластоцкага ваяводства, уздоўж дзяржаўнай мяжы з Рэспублікай Беларусь. Фактарам, які знакаміта стымуляваў узнікненне руху і яго развіццё да ўзроўню прафесіяналізму, трэба лічыць хуткае фармаванне ў пасляваенны час сеткі пачатковых і сярэдніх нацыянальных школаў, а затым структураў грамадска-культурнай дзейнасці і друку.

Разглядаючы з перспектывы паўвечча працэс станаўлення беларускай літаратурнай творчасці ва ўмовах пасляялцінскай Польшчы, адрозніваеш у ім тры фазы, якія вызначаюць гады 1944—56, чатырнаццацігоддзе да 1970, і апошняе чвэрцьстагоддзе. Асабліва пераломнымі былі 1956 г. і 1970 г. Неабходна лучыць тое з датай утварэння тыднёвіка «Ніва», пасля чаго — на працягу шасцідзесятых — паступова выкрышталізоўвалася невялікае асяроддзе прафесійных аўтараў.

Першая фаза характарызуецца адсутнасцю якой-колечы арганізаванасці сярод творцаў, іх нізкім інтэлектуальным узроўнем, і — натуральна — фальклорным рыфмаванствам. Такая творчасць кваліфікуецца не больш як у дзялянку літаратурных дакументаў эпохі. Не магла яна сур'ёзным чынам паўплываць на з'яўленне таленавітай моладзі хаця б і па той прычыне, што бытавала не шырэй чымсьці ў сямейных колах, не знаходзячы папулярызацыі ў друкаваных крыніцах або, прынамсі, у тадышняй грамадскай дзейнасці. Да ліку такіх сялянскіх паэтаў належыць Куршэль з Сукавічаў, што на Крыншчыне, Юравец з Грыбаўцаў каля Гарадка, Асіповіч з Тапалянаў, што паблізу Міхалова (псеўданім Андрэй Сошка), і некалькі іншых, не так пладавітых, пакінуўшых па сабе літаральна пару вершаў, нагадваючых т. зв. спрытныя жарты вясельных сватоў. Як сведчыць Віктар Швед, мела тады месца і аказійная вучнёўская творчасць, у пераважнай меры прымеркаваная да нейкіх палітычных гадавінаў ці конкурсаў.

Усе вершапісцы, у сталым ужо ўзросце, выявіліся пасля на старонках маладое «Нівы» ў 56-ым. Іхнія скромныя запасы неўзабаве вычарпаліся, на далейшыя не хапала пораху, ды і апублікаванае імі наклікала падазрэнні ў плагіяце, прыкладам, пад Міхася Васілька або папулярнай у даваенне «Маланкі».

Рэдакцыю «Нівы» шчасліва ўзначаліў Юры Ваўкавыцкі, нядаўні выпускнік горкаўскага інстытута ў Маскве і пачынаючы пісьменнік родам з небезвядомае Белавежы. У тую пару ўяўляў ён сабою унікальную адзінку не толькі з усё яшчэ рэдкай вышэйшай адукацыяй, але і з веданнем літаратурнай справы. Роўнага яму нікога не было. Варта дадаць для кантэксту, што не іначай складвалася сітуацыя і ў польскай частцы культурных сфераў Беластока. Адрэдагаваны Ваўкавыцкім альманах «Рунь», выпушчаны накшталт брашуры ў 1959 годзе, нарабіў сенсацыі як найпершая паэтычная кніжка ў гісторыі горада і наогул рэгіёна! Гэтак жа шумна сустрэта ўтварэнне ім годам раней Беларускага літаратурнага аб'яднання. Погалас аб тым дайшоў не да адных Менску і Варшавы; пісала пра тыя факты маскоўская «Литературная газета» і нават нехта на «імперыялістычным» Захадзе, што ўспрымалася з некаторай панікай у пасясталінскую замаразь.

Паслейшым «белавежцам», тым не менш, няблага пашанцавала: не паспыталі яны занадта савецкага выхавання. У польскай дзяржаве характарызавалася яно выразнай шызафрэнічнасцю, публікавалася практычна ўсё, ідэалагічны тэрор адчуваўся не часцей за даносы на канкрэтныя творы, пільнасць цэнзуры спарадычна датычыла паэтаў, горай пачуваліся празаікі, фармальна бліжэйшыя да публіцыстаў.

Пачатковае літаратурнае аб'яднанне цяжка назваць арганізацыяй, хутчэй гэта быў самаадукацыйны гурток. Адыграла яно, аднак, капітальную ролю ў выяўленні талентаў, галоўным чынам шляхам рэгулярных семінараў. Час ад часу прымалі ў іх удзел менскія літаратуразнаўцы Тарасаў і Лазарук, што бывалі ў Беластоку як выкладчыкі на настаўніцкім факультэце беларускай філалогіі. Адначасна — з чэрвеня таго ж 58-га — наладжаны выпуск штомесячнай «Літаратурнай старонкі» ў «Ніве», якая трымаецца па сённяшні дзень, перасягнуўшы за чатырыста нумароў і стойка вытрымаўшы нават доўгія перыяды заняпаду ў арганізацыйнай актыўнасці самое «Белавежы». Яе значэнне проста немагчыма пераацаніць, калі памятаем пра тую банальную праўду, што аўтару патрэбны пах друкарскай фарбы. «Літаратурная старонка» — гэта передпакой у салон. Яе рэдактары, якія з часам дастаткова выраслі творча, каб пераняць кіраўніцтва з рук Ваўкавыцкага, цалкам здавальняюча давалі сабе раду, фільтруючы паток графаманіі.

Калі ўвосень 1962 г. аб'яднанне метафарычна назвалася: «Белавежа», выходзіла яно ўжо за межы паэтычнага монажанру; паявіліся — проза, драма, байка, эсэ, крытыка. Веданне нацыянальнай літаратуры настолькі пашырылася, што адбыўся пераход ад эмацыянальнага песнярства ў глыб чалавечае душы, ад інстынктыўнага пісьменства ў свядомае змаганне з матэрыяй слова. Для ілюстрацыі духоўнай тае аўры скажу, што ў месяцы інаўгурацыйных нумароў «Нівы» шмат хто ўпершыню пачуў пра Янку Купалу... Беларускае адраджэнне ў Беластоцкім краі рэалізавалася надзвычай марудна, намаганнямі ўсяго некалькіх дава-

Развітваючыся назаўсёды з сябрамі і блізкімі, мы нязменна прысягаем помніць іх вечна...

Але мінае час — і абяцанні нашы забываюцца, успаміны блякнуць... І каб яны не змарнелі дашчэнту, патрэбна дзеянне.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» рыхтуе да выдання 2-томнік «Выбранага» Жэні Янішчыц — яе лірыкі, лістоў, а таксама вершаў, прысвечаных сябрамі-паэтамі яе незабыўнаму вобразу, успамінаў усіх, хто ведаў Жэню, хто сябраваў з ёю і любіў яе.

На заклік выдавецтва «Мастацкая літаратура» і ўкладальніка Сяргея Панізніка адгукваецца Алена ВАСІЛЕВІЧ.

ЖЭНЯ, ЖЭНЕЧКА, ДЗЕ ТЫ?!.

Калі б я была мастаком, я адмовілася б надаваць партрэту Жэні Янішчыц падкрэслена ўяўную значнасць асобы. Адмовілася б і ад традыцыйных атрыбутаў, якімі здаўна — не толькі Вялікіх — вянчаюць абраннікаў паэтычнага Алімпу. Муза з Лірай у вешчых пярстах. За спіной Крылы, што ўзносяць у паднебныя вышыні натхнення...

Я намалявала б зусім іншы Жэнін партрэт:

Не воблачка, а проста аблачынка
Загадкава плыве над галавой.
Смяюся я:
вясёлая дзяўчынка,
Як матылёк,
ляціць над кладкай той...
Як добра ёй журыцца беспрычынна!
Да твару ёй і лета і зіма...
Ўсміхнуся я:
яшчэ бяжыць дзяўчынка
Па кладцы той,
якой даўно няма.

... Бяжыць, насустрач ёй раскрывае абдымкі бясконцы, акрылены свет харастваа, дабрыні, людского даверу і спагады. І свет гэты ў грудзях дзяўчынкі смяецца, спявае, журыцца. І кладзецца, складаецца ў радкі вершаў. Яшчэ толькі ледзь адчутых, толькі-толькі здзіўлена вымаўленых услых... Ім таксама хочацца жыцця і святу!

... І першай пачуе іх, вядома ж, маці. Маці спачатку падзівіцца са свае разумнае дачушкі. Пацешыцца, якая яна ў яе здольная. Ды не маючы вельмі часу слухаць, што там яшчэ прыйшло ў бесклапотную галаву, яшчэ і насварыцца:

— От, як абы-што выдумляць, лепей памажы мне на агародзе. Работы вунь — мора!

... Быў, вядома ж, поспех і гонар у школе. На розных раённых алімпіядах. Такіх вершаў не пісаў ніхто, не толькі з вучняў, але не чутно было, каб і самі настаўнікі.

...Пасля самых першых публікацый у «ЛіМе» і ў рэспубліканскіх часопісах сталічныя крытыкі таксама ў адзін голас абвясцілі нараджэнне маладога адметнага паэтычнага таленту.

Так па-юначы акрылена і радасна, ступіла ў беларускую літаратуру Жэня Янішчыц. Лёс не пашкадаваў ёй ні вядомасці, ні гучнай славы, ні стрэч і дарог, пра якія можна было толькі марыць. І зайздросціць. (Асабліва сябрам і добрым таварышкам-сяброўкам...) Не размінулася, не абышла бокам яе і Доля: паслала, падаравала ёй бяздоннае Каханне. Праўда, гэтак жа, як шчодра сыпала з поўнага прыполу, гэтак, па-жаночы, і адбірала, расчароўвала, развейвала па вей-ветру. Як нажом, да крыві, рэзала. Разбівала на адчайнай хвалі лодачку:

Што за вогненае шчасце:
Скошан лёс, як сенакос.
Да цябе мне не прыпасці —
Прыпадаю да нябёс.

...Вершы Жэні Янішчыц, як і сама яна, былі мне вельмі блізкія. І зразумелыя. Яна была з тых маіх паэтаў, чые кнігі заўсёды ляжаць на маёй «угалоўнай» тумбачцы — для зручнасці, для позняга вячэрняга чытання. Іх перачытваю я па некалькі разоў. Потым адкладваю, адыходжу ад іх, адвыкаю... Даю ім таксама адпачыць ад сябе... А потым — па часе — вяртаюся да іх зноў, з такім адчуваннем, нібыта мне зноў прызначана спатканне, якога я даўно чакаю.

У такія позні вечары — у тыя гады я жыла на Паркавай магістралі, жыла адна, а Жэня з сынам жыла на Ульянаўскай, 4, — у нас былі даволі частыя, доўгія тэлефонныя стрэчы.

— Добры вечар! Прабачце... Ці не позна — у паўноч стукаюся ў вашу хату?..

— Добры вечар, Жэнечка! Якраз самы найлепшы час — для летуценнікаў і тых, хто позна не спіць.

(Божа, як усё мяняецца — і час, і жыццё! Як мала іх засталося — у маім жыцці — і званкоў прыветных, уцешных. Адыходзяць, як і не было іх ніколі, і «паўночы» тыя, сагрэтыя колішняй чулай увагай і патрэбай сказаць і пачуць у адказ патрэбныя словы. Як змянілася я сама!..)

...Часам у Жэні была неабходнасць прачытаць новыя свае вершы. Якія яшчэ толькі прараслі ў яе душы і на паперы яшчэ пакуль не заўсёды знаходзілі сваё адзіна неабходнае месца. Паэтам абавязкова патрэбны слу-

енных дзеячаў без грунтоўнай адукаванасці, інтэлігентаў-самавукаў, сяк-так цярпімых уладамі, уцалелых на гэтай заходняй перыферыі арэалу беларускай нацыі. Вось іх прозвішчы: Літвінчык, Кізевіч, Лебядзінскі, Кастыцэвіч, Бэрнат (украінец, а патрыёт беларускі!); аб'явілася потым некалькі рэпатрыянтаў з Беларусі — Склубоўскі, Майсеня, Калядка, Анішчык.

Цяперашні беларускі Парнас у Польшчы нарадзіўся ў мастацкім сэнсе ў пачатку дэкады шасцідзесятых гадоў. Алесь Барскі выдаў зборнік свае паэзіі. Доўга складваўся том прозы Сакрата Яновіча. У міжчасе масава арганізоўваліся аўтарскія вечары «белавежцаў», літаратурныя конкурсы, аматарскія спектаклі іх п'ес; зацікавіліся польскай Беларуссю перакладчыкі з Варшавы і Лодзі.

Прадвеснікам стабілізацыі беларускага літаратурнага руху ў сучаснай Польшчы з'явіўся, несумненна, «Літаратурны альманах N 1», Белавежа (чаму не другі нумар — асобная і прыкрая гісторыя, на якую не месца тут). Праз тры гады пасля першасных «Белавежскіх матываў» Барскага і ў аўтарскім складзе, надоўга вызначыўшым эліту нашага асяроддзя: Барскі, Бурш, Гайдук, Чыквін, Швед, Яновіч. Цераз пакаленне пасля далучылася толькі Артымовічанка, калі кіравацца катэгорыяй выдатнасці. Гэта дае падставу гаварыць пра вядомую ў гісторыі літаратуры перыядычнасць росквіту і занепаду, тым болей, што актуальна маем дачыненне з новай хваляй уздыму, са свежымі імёнамі высокаарыгінальных творцаў, маладых духам, хоць неабавязкова гадамі.

Літаратурнае жыццё добра параўнаць для яснасці з лесам: растуць хвоі, але і ўсякі падлесак, без якога напэўна не было б тых жа хвояў, мікраклімату. Нехта з нас падлічыў, што за мінулае трыццаціпяцігоддзе пакінула свой творчы след на бачынах «Нівы» ды іншых выданняў каля сотні паэтаў, празаікаў, драматургаў. З іх ліку, акрамя прафесіяналаў, захавалі кандыцыю — Баена, Сачко, Андрасюк, Целушэцкі, Петручук, Уладзімір Гайдук, Шатыловіч, Лукшанка. Цяперашняя «Белавежа» налічвае за дваццаць удзельнікаў, стаўшы ўрэшце самастойнай арганізацыяй літаратараў з уласным статутам і бюджэтам. Выдаючы ў год да дзесяці нават кніжак, што дагэтуль было пад сілу не заўсёды і за дзесяцігоддзе.

Каб усвядоміць значнасць «Белавежы», мусім разглядаць яе здабыткі і ў дэмаграфічным кантэксце. Столькі дала з сябе стопяцідзесяцітысячная беларуская нацыянальная меншасць, тэрыторыя пятнаццацідваццаці ўсяго сельсавецкіх гмінаў. Такой інтэнсіўнасці пісьменства цяжка пашукаць дзе-небудзь у Еўропе, а чаму так — тэма для доследаў у навуковым парадку, сацыялагічных.

Сямідзесяты год вызначыўся як наступная цэзура выхадам групы пісьменнікаў «Белавежы» на ўсепольскі літаратурны рынак, членствам у Саюзе польскіх літаратараў, цікавасцю да іх з боку шматлікіх выдавецтваў і важных часопісаў. Следам за менскім альманахам «Літаратурная Беласточчына» пачалі выходзіць у Беларусі кніжкі паасобных нашых аўтараў: Барскага, Шведа, Чыквіна, Яновіча; пазней — Артымовічанкі, Шаховіча, Гайдука (Міколы). Істотным псіхалагічна аказаўся факт перакладаў і падборак твораў «белавежцаў» у Англіі, Аўстрыі, Італіі, Нарвегіі, а таксама на мову эсперанта. Падкрэсліваючы пераход у прафесійнасць спомненых пісьменнікаў, пэўную ўжо рэгулярнасць друкавання іх кніжак, нельга не заўважыць адукацыйны аспект кожнае з тых асобаў, універсітэцкую грунтоўнасць інтэлекту, падрыхтаванасць да літаратурнага рамяства. Які знак часу, але і яскравы кантраст ва ўзаемадачыненнях з пачынальнікамі.

Гаворым пра трэцюю фазу. У першую чаргу пра аўтараў з усталяваным ужо імем у гэтым, польска-беларускім, культурным рэгіёне Еўропы. Пра тых, у каго пад дзесятак або і больш кніжак на творчым рахунку, вышэйшых на мове арыгінала і ў перакладах, насамперад польскіх, але, здарылася, і на ангельскай мове. Гэта: Чыквін і Барскі, Швед і Яновіч; даганяюць іх сваімі бібліяграфічнымі паказнікамі Гайдук і Артымовічанка, Лукшанка і Шаховіч Баена прыналежыць шэрагу цікавых і літаратурна прыкметных аўтараў аднае кніжкі, сярод якіх маецца на ўвазе і Уладзімір Гайдук, Сачко, Целушэцкі, Петручук, Зубрыцкі. Добрую будучыню можна прарочыць Андрасюку, Русько, Сцепанюку. У коле ўвагі рэцэнзентаў паўтараецца блізу дваццаці прозвішчаў, што пацвярджае надалей высокі пульс літаратурнага жыцця ў этнічна перыферыйным Беластоцкім Краі.

Прыкрым, а цяпер і цалкам незразумелым, дысанансам успрымаецца абыякавасць да нас з боку пісьменніцкага асяроддзя Рэспублікі Беларусь, якое палічыла чамусьці мэтазгодным замаўчаць нас ушчэнт нават на апошнім з'ездзе ў Менску. Праўда, у нацыянальнай сталіцы выдаюцца кніжкі «белавежцаў» ды, будзьма справядлівымі, заслуга ў тым хутчэй за ўсё дзяржаўнай палітыкі. Тую бесцікавасць — з інцыдэнтальнымі выключэннямі — да беларускага літаратурнага працэсу ў сучаснай Польшчы нельга іначай тлумачыць, як правінцыйным менталітэтам у менскіх парнаснікаў.

Ніхто не піша дзеля самога сябе. Пісьменнік — гэта непапраўны эстэт душы, мараліст, даследнік і рэфарматар чалавека ўрэшце. Літаратура, як і тэатр, у якім адна сцэна, без аўдыторыі не мае сэнсу. А беларускі чытач у Польшчы спецыфічны, бо нацыянальна меншасны. Асіміляцыйны «эфект спружыны», калі паланізацыя запыняецца толькі на парозе нацыянальнай высокакультурнасці, зміняе сацыяльную структуру чытацкай публікі з масавай у элітарную, што бачнае ў моцна паменшаных накладах кніжнае вытворчасці. Урбанізацыя насельніцтва дала той скутак, што тэрыторыя пусцее, а урбанізаваны тутэйшы беларус апынуўся ў дыяспары. Беларуская культура ў Беластоцкім Краі страчвае на функцыі дамінаты, шторaз выразней пераўтвараючыся толькі ў грамадска-культурны кампанент, прытым найменш жыццёва істотны. Еўрапейская практыка стасункаў на лініі айчына-этнічнае замежжа даказвае, што рэальнымі ёсць два варыянты падтрымкі суайчыннікам: празрыстасць дзяржаўных межаў або, болей вузкае, — інтэграцыйны падыход у галіне выдавецкай палітыкі (у нашым выпадку даючы той вынік, што вырашальная колькасць спажыўцоў беларускага мастацкага слова з Беласточчыны будзе ў самой Беларусі). Другі варыянт прадухіліць сумны фінал нагаданага «эфекту». Трэба прызнаць адначасна, што і з першым не было б нам шмат радасці, памятаючы пра тую акалічнасць, што татальная русіфікацыя закончылася духоўным генацыдам беларусаў, трансфармацыяй іх у падгатунак расейцаў. Нацыянальная свядомасць уцалела ў інтэлігенцкай праслойцы, а ў самім народзе дэградавалася да ўзроўню абласное асаблівасці расейскай прасторы, тыпу: уралец, сібірак, данбасец. Таму абодва пералічаныя фактары — замежнае наша становішча і адсутнасць маштабна адчувальнай намі нацыянальнай аўры, так сказаць, у беларускім натоўпе Беларускай Дзяржавы — настройваюць нас, аднак жа, песімістычна. Трэба чакаць лепшых часоў, што ў сітуацыі Беластоцкага Краю робіцца проста беспрадметным, знікае апошняе з апошніх беларускамоўнае пакаленне, а сама беларушчына маргіналізуецца да грамадскааліенаваных гуртоў яе энтузіястаў.

Дэнацыяналізуе не столькі варожы шавініст, колькі якраз супольнасць лёсу, адна на ўсіх буханка хлеба. Як ні парадаксальна, а дэбеларусізацыю ў нас тармазіў (псіхалагічна відавочным чынам) савецкі сацыялізм ад Уладзівастока да Берліна. Значыць, тая ж адзінасць лёсу. Зараз Польшча адплывае на захад, Беларусь жа на ўсход. Па цывілізацыйным рахунку беластачане не пачнуць кідацца з аднае крыгі на другую, і мы аддаляемся. Роспачна ржэ Пагоня паміж двума арламі!

Далейшы лёс Беларусі шторaз менш падобны на наш. Праўдападобна не знойдзецца прычыны дзеля гаворкі пра чацвёртую нейкую фазу беларускага літаратурнага руху ў Польшчы... Хоць самі беларускія пісьменнікі тут не звядуцца, але яны вельмі прыпадобняцца да эміграцыйных. Самому пісьменніцкаму майстэрству гэта не драма, калі ўспомнім, што ірландзец Джойс пісаў свайго «Уліса» па-ангельску ў італьянскім Трыесце, а да родных дзяцей гаварыў на такой мове, на якой актуальна вучыліся яны ў школе ды гулялі з аднагодкамі на суседняй вуліцы...

А ўсё ж ваўкавыйна сумна на душы!

Беласток

ПАСЛЯСЛОЎЕ АД РЭДАКЦЫІ. Сумна стала і нам пасля прачытання гэтага артыкула. Найперш таму, што папрокі ў адрас нашых сталічных «парнаснікаў» у многім справядлівыя. Прынамсі, як расказаў нам Сакрат Яновіч пры сустрэчы, дасюль не вырашана пытанне з прыёмам відных пісьменнікаў Беластока ў Саюз пісьменнікаў Беларусі. На калектыўны ліст пяці літаратараў адказалі па-савецку — г. зн. зусім не далі адказу. Кіраўніцтва СП спасылаецца на Статут (як быццам Статут — штосьці навекі пісанае і не падлягае перагляду і зменам) і нават прыватным чынам прапанавала аўтарам многіх кніг збіраць рэкамендацыі, як тое робяць звычайна пачаткоўцы.

Фрагмент гутаркі з Сакратам Яновічам — у дадатак да артыкула — прапануем увазе чытачоў.

— Чалавек ёсць чалавек, ён хоча прызнання. Чаму мы атрымліваем літаратурныя прэміі ў Аўстраліі, Нарвегіі ці яшчэ дзе, а маці-айчына нас не бачыць? Тут гаворка не пра рублі, а пра маральны бок справы. Пра нас памятаюць толькі ў Міністэрстве замежных спраў, у рэчышчы палітыкі, а ў будынку-цытадэлі на Фрунзе, здаецца, трактуюць як канкурэнтаў. Для Міністэрства культуры нас увогуле не існуе. Вось і думаеш: чаму Беларусь, як іншыя краіны, не збірае, не шануе, не галубіць сваіх дзяцей?

Задумаемся над гэтым балючым пытаннем і мы...

хачы! Я была ўдзячнай слухачкай...

Часам я і сама ўспамінала нешта, адпаведнае нашаму агульнаму настрою. Таксама нечыя радкі з вершаў.

А г у л ь н ы н а с т р о й быў невыпадковы. Жанчына жывее адна. Жанчына гадуе дзіця. (Пагадавала ўжо дзяцей...) Жанчыне а д н о й цяжка. А калі жанчына яшчэ і зусім маладая... Ёй цяжэй непараўнальна! І адзінае выратаванне ў яе (калі распятая яна лёсам на крыжы Паэзіі) — вершы. Яны рэжуць душу па-жывому. Але яны ж і нясуць ёй лекі.

О ты, хто падарыў
Мне толькі гром і вецер.
Ты самы лепшы быў
З усіх, хто ёсць на свеце...

. . . .

Ты шэптам шчыраваў
Па-над маёй маркотай...
Пайшоў. Адмаяваў.
Адлетаваў. Адлётаў.

Няхай бяда прыб'е
Скразной слязой вяковай —
Мая душа табе
Была невыпадковай.

...І гэтай Душы («Сказаў: «Жыві адна».) трэба было штодня спальваць сябе на папялішчы нязгаслага кахання, трэба было плакаць і спяваць вершамі. І в е р ш а м і ж ы ц ь !

І гадаваць адной сына.

...Перагортваю Жэніны кнігі. Памногу разоў вяртаюся і перачытваю радкі, якія помню і люблю. Нешта, пэўна, блізкае і сугучнае, знаходзіла, адчувала і яе душа на маіх уласных старонках.

«Мілая Алена Сямёнаўна, дай Бог здароўя, бо жаль наш нескончоны. Дзякуй лёсу, што ёсць Вы і Ваша глыбокае сэрца. Ваша творчасць!!

Ваша Жэня Янішчыц».

Надпіс на кнізе лірыкі «Пара любові і жалю». На франтыспісе кнігі ў авале мілы яе партрэт. Не прыгажуня. Хутчэй — загадка. Нечым няўлоўным вельмі падобная на Цётку. Вельмі блізкую — ведаю — яе самое духоўнаму свету.

Жывучы ў гады замужжа ў Празе — адтуль, напэўна, займела яна непадкрэслены, нязмушаны — еўрапейскі — шарм ва ўменні апранацца і выглядаць заўсёды элегантна. Адтуль некалі — у свой яшчэ не самы безнадзейны юбілей — атрымала я, нечакана зусім, у Ялту і адметную паштовачку-візітку з нешматслоўным, сардэчным вітаннем. За подпісам: Жэня—Сяргей...

...У кастрычніку восемдзесят пятага года я лячылася ў «Прыдняпроўскім» (пад Рагачовам) санаторыі і да мяне дайшла чутка, што ў Жэні вельмі цяжка захварэў сынок. (Ці я не ведала, колькі важыць матчына пакута над хворым дзіцем?..) Ведаючы, што шчырае слова спагады і падтрымкі, калі і не дапаможа, то хоць гаючa павее на збалелае сэрца, я тут жа напісала Жэні ліст. А неўзабаве атрымала і яе адказ.

«Мілая Алена Сямёнаўна, добрага Вам здароўечка! Дзякуй Вашаму адзыўліваму шматпакутнаму сэрцу, дзякуй за ўсе харошыя пажаданні!

Сапраўды было жахлівае становішча: тры «хуткія дапамогі» за ноч... Яны нічым не дапамаглі, а потым яшчэ цэлыя суткі ў дзіцячай клінічнай бальніцы на Курасоўшчыне ставілі ўсё капельніцы і знімалі таксікоз, аж пакуль разліўся гной, і такім чынам быў устаноўлены дыягназ пры тэмпературы 40,9!.. Божа, Божачка, думала, што не вытрываю! Адны толькі сцены і ведаюць маё галашэнне, мае малітвы. Цяпер Андрэйку перавялі з рэанімацыйнага ў гнойнае аддзяленне ...Так напісана на кошыку для перадач). Тэмпература спала, але ў жывоціку яшчэ дрэнажная трубка. Мяне ж туды не пускаюць, але ўжо абдумала, як мне туды прарвацца. Званю кожны дзень урачу і два разы на дзень нашу сыночку яду — усё працёртае, лёгкае. І пішу яму аптымістычныя запіскі, праз боль у сэрцы. Становішча, як цяпер сказалі, сярэдняй цяжкасці. А таму і не ведаю, калі наступіць нейкае адхланне. Баюся, каб хаця спаек не было. Малюся малітвамі-радкамі за яго здароўе. Павінна ж вымаліць, калі ёсць хто сардэчны на небе... Праўда, ён п'е ўжо морсік, бульён, можна кефір. Шчырую, як умею! І стомы мне няма пакуль што, хоць сутак колькі і не ела і не спала. Можа, потым хіба адчуецца. Але гэта не так страшна, абы Андрэйка хутчэй акрыяў. Цяпер у мяне толькі адно — падняць малога саколіка, выстаяць, выжыць! Дасць Бог, і неўзабаве пасвеціць сонейка і ў нашу хату. Ці ж я настолькі правінілася перад Богам?

Мілая Алена Сямёнаўна! Яшчэ раз дзякую Вам за Вашу дабрыню. Няхай будуць здаровыя Вашы дзеці і ўнукі. І Вы папраўляйцеся!

Цалую і сардэчна абдымаю

Ваша Жэня Янішчыц».

...Перачытваю староначкі таго даўняга Жэнінага пісьма, і здаецца, і сёння, як жывую, бачу яе, ухленчаную перад сынавым ложкам, над спалатнелым любым тварыкам... Чую роспачны голас-маленне да дактароў, да Бога, «Выратуйце!.. Злітуйся, Усявышні, над маім сыночкам!»

...Знямелая Муза нячутна пакідае бальнічную палату. Застаецца адна Маці. Сам-насам са сваёй Любоўю, Надзеяй і Верай.

Вершы вернуцца да яе потым.

...Пра вершы Жэні Янішчыц пісалі і яшчэ напішуць. Іншыя.

Я ведала Жэню не толькі як Паэтэсу. Я ведала — Маці і Жанчыну.

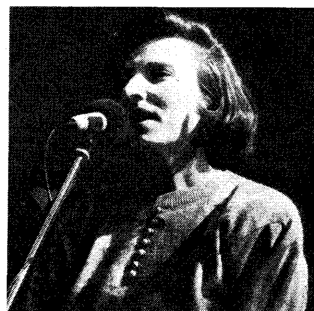
●

Калі Жэня атрымала новую кватэру і пераехала ў белы, як чароўны карабель, дом — цераз Свіслач — нашы вокны глядзелі вочы ў вочы... Я і зараз, як прымоўкне, як суцішыцца тлумны горад, як упадуць і запалаюць у люстры Свіслачы прывідныя агні з вокан Ж э н і н а г а д о м у, я і зараз гляджу на іх са свайго акна і міжволі — каторы ўжо год — паўтараю адно і тое ж самотнае пытанне:

Жэня, Жэнечка, дзе ты?!
Куды ты пайшла?..
Няма адказу.

Алена ВАСІЛЕВІЧ

У ГОСЦІ ДА ПЕСНЯРА

Гэтым разам гарадское свята паэзіі «Песняй вітаю я вас!» прыйшло пад самы Дом-музей Якуба Коласа. І месца тут усім хапіла. Яшчэ задоўга да пачатку сюды паспешліва сцякаліся вучнёўскі і студэнцкі люд. Далучаліся да грамады і «выпадковыя» слухачы.

У трэці раз свята было прымеркавана да Дня ведаў. І таму гаворка ішла пра Коласа не толькі як пра вялікага майстра слова, але і як пра асветніка, педагога.

Адкрыла ўрачыстасць дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа З. Камароўская. Ухвальна, бурнымі воплескамі сустрэла публіка кароткае эмацыянальнае выступленне сына песняра Д. Міцкевіча.

Перад вучнямі выступілі вядомы пісьменнік, акадэмік, даследчык творчасці Я. Коласа І. Навуменка, заслужаны настаўнік Беларусі, пляменнік Якуба Коласа С. Белы.

Паэты А. Канапелька, У. Паўлаў і М. Мятліцкі прачыталі вершы, прысвечаныя незабыўнаму дзядзьку Якубу, роднай зямлі.

З канцэртам на свяце выступіў ансамбль народнай музыкі «Мінскі гармонік».

К. СЦЕПАНЮК

На здымку: выступае Ала Канапелька.

Фота А. ФЕДАРЭНЧЫКА

ЧАС У «ЧАСОПІСЕ»

Штомесячны часопіс, які выходзіць у Беластоку, за ліпень-жнівень прыйшоў да чытача падвойным нумарам, праўда, большым аб'ёмам, чым звычайна. Як і раней, матэрыялы прадстаўлены па-польску і па-беларуску. Аказваецца, «Часопіс» карыстаецца папулярнасцю ў сябе на радзіме. З артыкула «Часопіс» і іншыя» можна даведацца, што праходзіў Трэці агульнапольскі конкурс мясцовага друку, у якім прынялі ўдзел 300 выданняў. «Часопіс» заняў другое месца.

У нумары шэраг матэрыялаў, што прыцягваюць увагу беларускай нацыянальнай падсветкай. Гэта артыкулы «Нацыянальная свядомасць польскіх беларусаў у люстэрку літаратуры», «Летнія святы і абрады на Беласточчыне», «Таямніцы назваў», інтэрв'ю з празаікам і перакладчыкам, беларусам па паходжанню Я. Кабацам «Пачуццёва я Беларусі ніколі не здраджваў», расказ пра дзейнасць Беларускага аб'яднання студэнтаў «Беларускі студэнцкі рух у Польшчы».

М. Лукша выступае з апавяданнем «Жанчына з хвораю рукой».

Як заўсёды, прысутнічае рубрыка «Хроніка мясцовасці». Гэтым разам можна даведацца пра славутую гару Грабарку, што стала месцам паломніцтва праваслаўных вернікаў Беласточчыны.

ЯКІМ БЫЛО ВОЙСКА

нашай дзяржавы некалькі стагоддзяў назад? На гэтае пытанне можна знайсці адказ у кнізе Генадзя Сагановіча «Войска Вялікага княства Літоўскага ў XVI—XVII стст.» і выпушчанай выдавецтвам «Навука і тэхніка».

Аўтар, які апошнім часам вельмі пільна прыглядаецца да нашай даўняй гісторыі, і гэтым разам, выкарыстоўваючы малавядомыя даследчыкам матэрыялы, прыводзіць звесткі, што даюць мажлівасць пераканацца, наколькі моцнай дзяржавай з'яўлялася ВКЛ, як шмат рабілася ў ім па мабілізацыі і арганізацыі войска.

Найпершую ўвагу Г. Сагановіч удзяляе тым вайсковым фарміраванням, што былі з тэрыторыі цяперашняй Беларусі.

НЕ ЧУЛІ ПРА «ЭФЕКТ САДОЎСКАГА»?

Магчыма, вы і не здагадваецеся, хто такі Садоўскі? Усё ж не адно дзесяцігоддзе мы раслі і выхоўваліся ў пераканананасці, што выдатныя дзеячы, вучоныя з сусветным імем нараджаліся зусім не на Беларусі, а ў іншых краінах...

Як бы там ні было, паспяшайцеся набыць кнігу Таццяны Процькі «Даследчык таямніцаў святла», выпушчаную выдавецтвам «Навука і тэхніка» ў серыі «Нашы славутыя землякі». Аўтар папулярна расказвае пра выдатнага вучонага Аляксандра Садоўскага, які быў родам з Віцебска (між іншым, нарадзіўся Аляксандр Іванавіч 24 лістапада 1859 года, так што неўзабаве можна адзначаць чарговы юбілей).

У 1894 годзе А. Садоўскі, а тады ён працаваў выкладчыкам Юр'еўскага універсітэта выказаў меркаванне, што існуе так званае абарачальнае ўздзеянне светлавой хвалі. У 1897 годзе гэтыя меркаванні былі пацверджаны і тэарэтычна. Так «ўвайшоў ва ўжытак навуковы тэрмін «эфект Садоўскага». Праўда, праз дзесяць гадоў пра гэтае адкрыццё забыліся. Справядлівасць перамагла толькі ў 1911 годзе, калі ў абарону А. Садоўскага выступіў вядомы фізік П. Эрэнфэст. А ў снежні 1917 года А. Садоўскаму без публічнай абароны дысертацыі прысвоілі ганаровае званне доктара фізікі.

Аднак і гэтае прызнанне не вельмі паўплывала на далейшы лёс нашага земляка. У 1918 годзе А. Садоўскі вымушаны быў эміграваць, апынуўся ў Празе, дзе і памёр 26 снежня 1923 года. А паколькі быў эмігрантам, дык да нядаўняга часу пра яго не шмат і пісалі. Асабліва пра пражскі перыяд жыцця.

Таццяна Процька, выкарыстаўшы матэрыялы Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва Беларусі, архіваў Масквы, Санкт-Пецярбурга, Эстоніі, прасочвае жыццёвы і навуковы шлях гэтага выдатнага чалавека, якім можам ганарыцца мы, беларусы.

З. В.

Паэзія

Вольга КУРТАНІЧ

МЯНЕ БАРОНІЦЬ БОСКАЕ КРЫЛО...

ХРЫШЧЭННЕ

Ляцець на звон, як мятлік на свячу,
На белы снег. Апошні панядзелак.
Не выцягнуты з сэрца дзесяць стрэмак,
Ды новую лякаюся адчуць.

Мой дэман чорны дома —
у злабе.
Яго пакіну вольная, як вецер.
Яму не ўбачыць, як зімовым вецем
Шлях да царквы пракладвала сабе.

Як цалкам нявыбітым ішла,
Па зорах кіравалася,
і пострах —
Вярнуцца — быў відушчы, немы посах.
І след мой завіруха замяла.

Быў побач звон. І дзіўнае святло.
На схіле быў віновы панядзелак.
І зведала:
не будзе новых стрэмак:
Ад іх бароніць боскае крыло.

ЗА РАКОЮ

За ракою далёкай,
за даль-акіянам,
Дзе анёлы яшчэ
на жалейках іграюць, —
Неспатольныя...
спагляднычы...
спатайны...
каханы...
На абыклым прыстанку мяне прычакае.

За ракою далёкаю —
кволасць аблокаў.
Схоў чужацкіх кладоў
на узгорку высокім.
Там — жар-птахаў чароды,
дзівосны — іх клёкат.
І чутны,
і ўсё бліжай —
трывожныя крокі.

За ракою; за лесам; за полем; за садам;
Не дапне ні вятрыска,
ні зрок сакаліны...
...Абняможанай госцяй
балеснай прысяду...
Спіць: жаніх-немаўлятка,
салодкі, нявінны...

ЗВЕР

Мой сон не ёсць спачын.
І сын
Адчуе дотык грозьбы.
Абрыс знаёмы —
напамін.
Раса начная —
слёзы.

Мой звер не верыць
напавер,
Ён п'е віно густое.
Мне сон сустрэць —
адзін намер:
Хто п'е —
канае, стогне...

Ён прагне толькі раз у год.
І расчыняе дзверы
На мой адчайны надыход.
І ў той ратунак —
верыць!

Мой сон не ёсць спачын.
І сын
Пральле ў падушку слёзы.
І, пэўна, толькі муж адзін
Не ведае пагрозы.

●

Паспее шаргатлівая трава
У час пажоўкнуць,
скрытна анямець.
Яшчэ вачэй — загадкавая медзь
І з мармуру лілеяў — галава.

І холад, што наважыўся спярша
Раскрыць абдымкі,
беручы ў палон,
Сам у абладзе,
дзе і сон, і стогн,
Там, дзе павінна быць мая душа.

І золак стылы,
мерзлая вярба,
І выйшаў час кахання любых свят.
І сірата, як мой нявінны брат,
Даткнецца да халоднага ілба.

Прэч! Без дарогі...
Без начы і дня...
Блукай трывожны
у прымерклы час...
Медзь — не агонь.
Агонь даўно пагас.
І белы мармур — галава мая...

ЖАХ

Хіба настаў апошні час,
Калі:
і холадам, і ноччу
Чырвоны, брыдкі цень —
ураз —
Шалёным поглядам сурочыць.

І наймя шчыры даўгаспеў:
«Бог-Божа-Божанька», —
літанне.
А хтосьці шаптаў на мове дрэў,
Што толькі ўцёкі —
ратаванне;

Дзе попел-жвір,
дзе маіх ног
Не бачна кроку
ані знаку,
Дзе на скрыжоўванні дарог
Мой кон —
сустрэцца з небаракам.

Такі, як я; ён —
анідзе.
Ён насамоце,
без прытулку...

А ён быў
брыдкі, слізкі цень.
І прычакаў мяне
ў завулку.

Проза

Прадмова

Уласна кажучы, гэты жыццёвы матэрыял павінен быў легчы ў дзіцячую аповесць, якую задумаў я даўно. Дакладней, яна ўвесь час прасілася на паперу. Але аповесць я кожны раз адкладваў — хапала працы з іншым матэрыялам, прыходзілі ўсё новыя і новыя задумы, якія, здавалася, нельга было адкласці. І я ўсё прыберагаў гэтыя жывыя абразкі з майго жыцця, як штосьці вельмі асабістае; пра іх нават не заўсёды згадвалася, як здараецца з рэчамі, што адкладзены чалавекам кудысьці ў запас. Помню, дзед мой Ігнат Міхайлавіч некалі зрабіў сабе наперад труну, яна стаяла ў яго на паддашку, але ён мала калі лазіў на той паддашак, нават лесвіцу з сенцаў стараўся прыбраць у хлеў, каб ніхто з дамашніх не шастаў там. Праўда, труна тая згарэла ў апошні год немецкай акупацыі разам з хатай — тады і дзедаў сад ушчэнт выгараў, майму дзеду давялося далей жыць без гатовай дамавіны, злашча, што пражыў ён пасля пажару яшчэ вельмі доўга, здаецца, да сотні гадоў з хвосцікам, ды і чаму здзіўляцца, калі стары чалавек да канца дзён сваіх кляпаў касу малатком, паспяваючы ў лузе за маладымі. Але няхай. Пра дзеда я прыгадаў цяпер усё роўна як збоч усяго іншага. Проста, хацелася давесці неяк, што і за маё жыццё назапашана шмат матэрыялу, кажучы на літаратурнай мове, які мае права таксама легчы на паперу.

ПАЛІТЫКА

У маленстве мы — а гэта многа, ажно чацвёра братоў ды дзве сястры — упрасілі бацькоў завесці ў двары сабаку. У вёсцы тады шмат у каго былі гэтыя сябры чалавека. Але таго сабаку звялі ў нас ваўкі. Жыў сабака пад сенцамі, у яго там быў пралаз, толькі каб пратачыцца самому, зразумела, што і доступу туды ніхто не меў, можа, апроч курэй, якія ён выганяў, не зважаючы, як паставяцца да гэтага гаспадары. Словам, пад сенцамі ён начаваў заўсёды адзін, а патаму як мы не прывязвалі на ланцуг, то меў бязмежную волю, прынамсі, удзень яго мала калі бачыў хто на двары. Як кажуць, ён, бадай, сам і карміўся, сам і лячыўся, калі што, адшукваючы ў лесе лекавыя травы. Шкада, што мала каму ўдавалася падгледзець за ім, калі тыя травы знаходзіў, тады б, няйначай, чалавек і для свайго здароўя меў больш зёлак. Мы ж былі вельмі радыя за сабаку, бо наш брахаў на кожны чужы крок; людзі казалі — да вашай хаты непрыкметна не падступішся. Тым часам не толькі людзей ён сцярог. Ваўкі, якія таксама мелі свае справы ў вёсцы, паступова ўзненавідзелі нашага сабаку, і вось аднойчы ўначы выманілі яго з-пад сенцаў. Зрабілі яны гэта хітра, усё роўна як не пазвярынаму: адзін стаў у засадзе каля лазу, другі пачаў дражніць; падражніць-падражніць, тады і адскочыць, быццам спалохаўся. У рэшце рэшт бяда і здарылася — не сабачая асцярожлівасць перамагла, а воўчая хітрасць. Выскачыў наш сабака з-пад сенцаў, а воўк з засады і ўчапіўся ў яго. Хтосьці з вяскоўцаў бачыў, як вялі яны небараку ад нашага двара: пасталі абапал ды й давай паганяць хвастамі... З той начы ад яго ні паху, ні брэху, нават касцей ніхто не бачыў...

Другога сабаку ў нас застрэліў вясковы паліцай Хвадзей. Ён яшчэ даводзіўся нам кумам, але сабаку тым не менш не пашкадаваў. Прыйшоў аднойчы ўзімку, загадаў старэйшаму з нас Хведару знайсці і прывязаць Белалобага да плота, маўляў, ад немцаў такое распараджэнне выйшла, каб знішчыць па вёсках сабак. А яны ў той час не адным немцам ды паліцаям замінаці. Не любілі іх і партызаны, якія часцей па начах наведваліся ў вёскі. Дый каму гэта ўвогуле хочацца, каб хтосьці вякаў? Помню, як мы, дзеці, свае і чужыя, пазатыкалі пальцамі вушы, каб не чуць паліцаевага стрэлу.

Белалобы ляжаў на марозе пад плотам і той дзень, калі яго застрэліў Хвадзей, і другі, ажно пакуль мы не пахавалі яго, адвёзшы на санках за вёску...

Трэці раз мы не заводзілі сабе сабаку. Але ў нашага суседа, Мішкі Бычыхінага, быў тым часам гадаванец. Таксама звычайны дварняк. Было тое пасля вайны ўжо. Гадоў, здаецца, праз пяць ці шго. Ну а калі больш дакладным заставацца, дык разам з гэтым трэба прыгадаць той час, калі Сталін моцна раззлаваны быў на маршала Ціта. Чаго толькі тады не пісалі?! Чаго не малявалі? Я і цяпер помню ў адным часопісе такі малюнак: стаіць югаслаўскі кіраўнік каля вялікай калоды, на якой ляжыць спалавінены чалавек, а з сякеры, што ў руках Ціта, кроў капае...

КАРОТКІЯ АПАВЯДАННІ

Іван ЧЫГРЫНАЎ

Вось у той час і завёў Мішка Бычыхін сабе шчанюка. Але назваў зусім не па-сабачы. Чамусьці прыйшло яму ў голаў пагуляць у палітыку ды назваць шчанюка... Як бы вы думалі? Не больш, не менш, як «Ціта-Ранкавіч». Была такая кліка, па савецкім меркаванні, у Югаславіі. Шчанюк тым часам рос і вырас. Усе ў вёсцы ведалі яго, часта знарок клікалі, каб адзываўся, а найбольш смяяліся. Гы-гы ды га-га... І смяяліся ажно да таго года, як паехаў Хрушчоў да Ціта з мірам. Здаецца, усё стала на сваё месца. Ні ў газетах, ні па радыё кіраўніка Югаславіі не абзывалі больш рознымі брыдкімі словамі. Маўляў, дружба, брацтва!.. Словам, дасюль мы памыляліся. Але ж па нашай вёсцы ўсё яшчэ бегае сабака з мянушкай «Ціта-Ранкавіч». Псуе ўсю справу, бо вяскоўцы па-ранейшаму моцна смяюцца. А тым часам пакутуе міжнародная палітыка!.. Зразумела, што неабходна было неяк выходзіць са становішча. І вось прыходзіць да Мішкі старшыня сельсавета, быў у нас тады Шапляк. Цяпер я не ведаю, ці гэта ў яго такое прозвішча было, ці, можа, таксама мянушка. Дык Шапляк і кажа Мішку: «Та забі свайго сабаку, альбо прадай каму ў іншую вёску». А Мішку шкада сабакі. Ён і так, ён і гэтак. Ды і маці ягоная лямантуе — ёй таксама шкада сабаку. Тады старшыня сельсавета выходзіць з другой прапановай, маўляў, прывучы свайго сабаку да новага імя. «А дзякуй жа табе, таварыш Шапляк!» — ледзь не ў ногі кінулася старшыні сельсавета Бычыха. На тым і разышліся. Вядомая справа, што Мішка пачаў перавучваць свайго сабаку. Той ужо нават адзываўся на новае імя, быццам і праўда забыўся пра Ціта і Ранкавіча. Але дзе там! Толькі Мішка выпусціў яго з двара, як хтосьці з вясковых падшыванцаў вазьмі ды назаві з-за плота сабаку па-старому: Ціта-Ранкавіч! А той адразу — гаў-гаў!.. І ўся Мішкава навука, як кажуць, марна пайшла. Сабака зноў толькі і адзываецца, што на старое імя!.. Даведаўся старшыня сельсавета пра гэта, паклікаў участковага міліцыянера Хваброва. Так і так, кажа, шкодзіць нам Бычыхін сабака, падрывае міжнародную палітыку. Ну а Хваброву нібыта аднаго гэтага і не хапала. Шась на двор да Бычыхі, заве Мішку. Тупае на яго, крычыць. Мы, вясковыя хлапчукі, сведкамі. А сабакі як не было на двары, так і няма. Недзе бегае. Нарэшце прыгразіў міліцыянер — заўтра, маўляў, сабака каб стаяў тут вось, ля плота, прывязаны!

На другі дзень раніца выдалася зверху светлая, а злашча — ціхая, з панізовым туманам, які нягуста слаўся паміж лесам і вёскай. Я яшчэ спаў, як пачуў праз сон стрэл. Ён кальнуў мне ў сэрца. І я доўга ляжаў пасля яго на ложку, чамусьці баяўся ўставаць. Бадай, ад таго, што ведаў — страляў недзе міліцыянер Хваброў і цэліў у Бычыхінага сабаку...

А ўдзень высветлілася — канец свой Ціта-Ранкавіч знайшоў на глінішчы, што паміж нашай вёскай і былой панскай слабодкай. З таго дня прамінула нямала часу, але затое цяпер я пэўна ўжо ведаю, што палітыка часцей звязана з брудам, крывёй!.. І ад яе пакутуюць нават сабакі!..

ШПІЁН

Ён выйшаў з балота да цяпла — так завецца ў нашай вёсцы вогнішча, калі мы былі на начлезе. Прызнацца, сам я вадзіць коні на ноч за вёску не любіў, не меў вялікай ахвоты, гэты абавязак ляжаў заўсёды на старэйшым браце Міколе, але праімчаць на скакуне ніколі не адмаўляўся, балазе, конь у часе нямецкай акупацыі ў нас быў. Тады амаль у ва ўсіх у вёсцы хапала коні — альбо на два двары давалі, альбо на адзін. Гэта залежала ад таго, як каму пашанцавала, калі дзялілі калгас. На нашу сям'ю жэрабя не кідалі. Лічылася, што нам належыць сельсавецкая кабыла, якая стаяла ў нашай пуні. А каб больш зразумела стала, дадам: бацька да вайны працаваў старшынёй мясцовага Савета, ездзіў на гэтай кабыле ды так і пакінуў яе на нашым двары, калі адыходзіў з адступаючай арміяй на ўсход. Ну а пакуль што да чаго — раптам Саветы хутка вернуцца, у нас кабылу не забіралі. Яе вось і вадзілі мы на начлег.

Дык тады з балота да цяпла выйшаў... чорны бусел, ці, па-мясцоваму, кроква. Гэты від буслоў будуе свае гнёзды далёка ад чалавечага жытла, таму не кожнаму яго даводзілася бачыць. Прынамсі, з усіх нас, хто вадзіў у тую ноч коні на папас, пазнаў чорнага бусла адзін Санька Брылеў. Мы тым часам здзіўлены былі не адвагай чорнай птушкі, не, збянтэжыла нас кольца, якое насіла яна на левай назе, — жоўтае і бліскучае, усё роўна як зробленае з золата. Іначай мы і не падумалі. Канечне ж, з золата! Цяпер я ўжо не помню, хто першы з малых начлежнікаў шапнуў: шпіён... Галоўнае, што ніхто з нас не ўсумніўся ў гэтым, бо вельмі шмат чулі перад вайной, што нашы ворагі, гэта значыць, ворагі СССР, выкарыстоўвалі ў мэтах шпіянажу сабак, зайцоў, словам, каго толькі можна было. Пра гэта вершы паэты складалі, пісьменнікі ў кніжках расказвалі. А тут сама вайна!.. Але чый шпіён? Наш, савецкі, ці нямецкі? Урэшце, усе мы прыйшлі да думкі, што напэўна не наш, бо нездарма ж на кольцы ў яго відаць былі чужыя літары.

Праганяць чорнага бусла ад цяпла, вядома, мы не адважваліся, адно чужаліся яго, акурат сапраўды баяліся. У тую раніцу, калі ён першы раз з'явіўся да цяпла, мы пакідалі начлег з нейкай маўклівам невытлумачальнай радасцю. Думаючы, што пакідаем нечаканага прышэльца назаўсёды. Больш таго, у вёсцы ні ў той дзень, ні на другі стараліся не ўспамінаць пра яго. Ну і няхай, што шпіён, навошта, каб яшчэ ў каго галава балела! На другую ноч мы вадзілі коней на Зінкевічаў луг, які к таму часу яшчэ не быў заторкнуты. Усё абышлося без здарэнняў, можа, апрача таго, што Сычава карова, ужо ўранні, прапарола рогам бруха Цітковаму каню. Каб апынуцца падалей ад кароў, якіх кожнага дня ганялі на луг, на наступную ноч мы павялі коні ў Замасточча, да таго самага балота. І як жа былі здзіўлены, калі чоны бусел са сваім загадкавым кольцам на чырвонай назе зноў прытупаў да нас, як толькі задыміла вогнішча. Гэты раз ён ужо старанна падабраў крошкі, што засталіся пасля нашай вячэры. Але цяпер мы нарэшце заўважылі і тое, што чорная птушка дужа нямоглая. Яе душыла нейкая хвароба. І таму птушка гарнулася да людзей, якіх дасюль старанілася, забіраючыся ў лясныя нетры. Дзіўна толькі, як у яе хапіла сілаў прыляцець сюды? Вядома, шкада было птушкі, але мы не перасталі чужацца яе, дарма, што не праганялі ад сябе. Так і засталася на ёй хлапчуковая падазронасць у шпіянажы. Не трэба забываць, што мы былі дзеці вайны і жылі не толькі ва ўмовах шпіёнаманіі, але і ва ўмовах узросшых забабонаў.

Памёр чорны бусел улетку. З тым жа кольцам на сваёй чырвонай назе. І толькі доўга пасля я зразумеў, што кольца з чужымі літарамі на ягоную нагу надзелі недзе вучоныя. Няйначай, чакалі птушку ў тым месцы, дзе яна была акальцавана.

ДЫРЭКТАР ДЗІЦЯЧАГА ДОМА

Між тым, сказаць, што ўсё маё дзяцінства прыпала на вайну, нельга. Хапіла яго яшчэ і на пасляваенны час. Але яго, той час, чамусьці ўспамінаеш цяпер, куды радзей, дарма што падзеі з вайны, як правіла, асмужаны трагічнасцю. Адным часам самай сапраўднай, другім — акурат камічнай. Вось паслухайце.

Вайна па нашым краі на ўсход, а дакладней, на паўднёвы ўсход, пракацілася ў сярэдзіне жніўня сорак першага года, і нейкі час, мусіць, месяца паўтара не было відаць ні немцаў, ні чырвоных. Аднак затым зноў пачаліся вайсковыя пераходы праз нашу вёску, бо зрушыліся франты і ў цэнтральнай Расіі, і на Украіне. Нямецкія калоны, пешыя і грузавыя, усё роўна як знарок снавалі па галоўнай вуліцы ўдзень і ўначы. Зразумела, што некаторыя спыняліся, часцей, каб абначыцца ў хатах. Здаралася, што і ўдзень дымілі кухні паміж вясковых гумнаў, калі наставаў час абеду ці сняданку. Цяпер можа здасца каму неверагодным, але немцы з франтавых часцей, бывала, кармілі нас, дзяцей, недаедкамі, балазе, у паходных кухнях заўсёды заставалася рэшта якога-небудзь варыва. Асабліва смачная ў іх выходзіла прасяная каша, да якой і ў нашай вёсцы людзі былі прывучаны, бо сеялі гэты злак і ў полі, і на лядах. Праўда, дзеля справядлівасці варта адзначыць, што ў тую, першую ваенную восень, мы яшчэ не галадалі, — падзяліўшы калгас, жылі аднаасобна і, можна сказаць, заможна, дарма што не ставала солі, газы, запалак, таму ад немцаў іхнюю ежу бралі, як чужыя прысмакі. Помню, аднойчы мне асабіста нямецкі салдат на іхнім прывале ў нашай вёсцы даў галанскага сыру пакаштаваць, якога я дагэтуль нават не бачыў, не тое, што еў. Таму мне падалося, што частуе ён мяне мылам... Узяў я ў рот ягоны сыр і тут жа выплюнуў. Зразумелая справа, што немец абразіўся і доўга крычаў на сваёй незразумелай мне мове...

У першую ваенную восень вяскоўцы мае шмат працавалі. Здаецца, ні да таго, ні пасля гэтакай зацятасці ў працы не назіралася больш, прынамсі, на маёй памяці. Гумны стаялі поўныя збожжа ў снапах, яго належала сушыць ды малаціць, а на вёску ні адной малатарні. Сушылі снапы ў ёўнях, малацілі на таках, што былі ў кожным гумне. У часе малацьбы хаты абязлюдзьвалі, нават зусім старым знаходзіўся занятак на гумнах, хоць бы падтрымліваць агонь пад ёўнямі. Дома заставаліся адны дзеці. Але бацькі імкнуліся і нас неяк уладкаваць. У нашым канцы вёскі, напрыклад, зводзілі дзяцей у нашу хату, акурат у дзіцячы сад. Вядома, не грудных, а тых, што ўжо маглі самі стаяць і рухацца на нагах. Больш за ўсё збіралася да нас маіх аднагодкаў і аднагодкаў маіх сёстраў і малодшага брата. Двох старэйшых братоў маці заўсёды вадзіла на гумно, дзе ім таксама была праца. Вяскоўцы ў нашым канцы вёскі нават жартавалі — у Гаўрылішыхі адкрылі новы дзіцячы сад, балазе, стары, што быў да вайны ў калгасе, даўно не дзейнічаў. Ну а я ў тым новым дзіцячым садзе з'яўляўся адным часам і дырэктарам, і выхавальнікам, і ахоўнікам. Словам, увесь клопат ляжаў на мне, няйначай, суседзі сапраўды спадзяваліся на мяне. Але не адным гэтым тлумачыўся мой аўтарытэт. Справа ў тым, што ў нашай хаце вісеў на сцяне партрэт Гітлера. Прывёз яго нам наш кум паліцай Хвадзей. «Пакольکі твой мужык камуніст, — сказаў ён нашай маці, — то хутчэй за ўсё немцы пачнуць расправу з вас. Таму вешай гэты партрэт у сябе ў хаце, можа, ён калі ўратуе вас». Маці паслухалася паліцая, узяла партрэт, а мы прыклеілі яго на сцяну. Дзіўна, але суседзі таксама, відаць, ускладвалі надзеі на партрэт — не могуць жа немцы пры відзе свайго правадыра штосьці рабіць благое. Так яны і спадзяваліся: то на мяне, то на партрэт Гітлера. І вось аднойчы заходзіць у хату нямецкі афіцэр. Убачыў на сцяне свайго правадыра, кліча пальцам да сябе Мішку Бычыхіна, пытае па-расейску — хто гэта? А той ці то разгубіўся, ці то зразумець не мог, што ад яго чакае афіцэр, пачаў чамусьці рагатаць у адказ. Ды так нядобра, быццам спрабаваў паздзекавацца і над запытаннем адным часам і над партрэтам. Немец раззлаваўся раптам, пачаў тупаць ботамі, крычаць. Ужо не помню, якія словы ён выкрыкваў, аднак тады я спалохаўся. Выйшаў наперад, загарадзіў Мішку і сказаў, як вучыла маці: «Гэта наш аслабаніцель Адольф Гітлер». Заступніцтва маё, а злашча, няйначай, хлапчукоўская кемлівасць мая падзейнічалі на немца. Ён тут жа адпусціўся душой, заўсміхаўся, больш за тое, пачаў раздаваць дзецям цукеркі, якія ляжалі ў яго ў кішэні.

Вяскоўцы мае пасля доўга хвалілі мяне:

— Каб не Гаўрылішын Іван, то яшчэ невядома, што было б з нашымі дзецьмі!

ПОП ДВОРСКІ

У маім рамане «Вяртанне да віны», ужо напаследак, ёсць такія радкі: «А ў Бабінавічах тым часам мясцовыя паліцаі пад камандаю Гуфельда расстрэльвалі яўрэяў. Кроў мяшалася з вадой і цякла па рацэ Чарняўцы насустрач верамейкаўскаму хроснаму абозу. Ад яе на лузе шалелі каровы...»

Гэтак сапраўды было. Але не ў Бабінавічах, а ў Саматэвічах. І хросны абоз ехаў не з Верамеек, а з Вялікага Бору. Нас, велікаборцаў, у той дзень хрысцілі. Раптам з мястэчка прыйшоў погалас, што нехрышчоных дзяцей будуць расстрэльваць. А нехрысцяў перад вайной па вёсках было шмат. Па-першае, царкву бальшавікі ў Саматэвічах закрылі, па-другое, і самі людзі, гэта значыць, нашы бацькі ахлялі да гэтай справы — хто па ідэйных меркаваннях, хто па службовых, хто проста па сваёй абыякавасці.

І вось у сорак другім годзе, здаецца, недзе па Іллі павезлі нас у мястэчка хрысціць. Сапраўды, цэлым абозам. Як расстрэльвалі немцы прывезеных аднекуль яўрэяў, мы, велікаборцы, ужо не бачылі; іх знішчылі яшчэ да таго, як наш абоз уехаў у мястэчка. Аднак местачкоўцы былі на месцы расстрэлу і ўсё бачылі. Зразумела, што і расказвалі іншым. Але я пакуль не пра гэта.

Царква ў Саматэвічах хоць і была тады ўжо адчынена, але хрысцілі нас у пустых дамах местачковых яўрэяў, якія падаліся ў бежанцы. Помню я, як трымаў на руках мяне, сямігадовага хлопца, перад папом Дворскім хросны бацька, а мой дзядзька Хвядос. Помню, як бацюхна маліўся, мазаў нас чымсьці, даваў піць нейкую вадкасць. Пасля, ужо ў дарослым стане, мне даводзіліся бываць у цэрквах пры хрышчэнні дзяцей, але поп Дворскі, здаецца, рабіў усё не так, як цяпер...

Папа гэтага мужыкі знайшлі недзе ў Чэрыкаве. Прытым з вялікай цяжкасцю, бо мала іх, святароў, засталося тады к пачатку вайны: адны былі сасланы, другія знішчаны, трэція запалоханы... Нашым мужыкам, можна сказаць, пашанцавала, і мы, дзеці, такім чынам, былі пахрышчаны. Прынамсі, далей жыць дазвалялася без страху, што цябе заб'юць, як нехрысця. Ну а ў сорак трэцім на паўднёвы ўсход Беларусі прыйшло вызваленне. Праз некалькі год я прыйшоў у Саматэвічы вучыцца ў восьмы клас. Паколькі местачковая школа ў вайну згарэла, вучылі дзяцей у тых жа яўрэйскіх дамах, што засталіся без гаспадароў, бо з бежанцаў чамусьці таксама мала хто з іх вярнуўся. І трэба было здарыцца так, што восьмы клас у тую восень займаўся ў тым жа доме, дзе мяне хрысцілі. І парта, за якую мяне пасадзілі, стаяла якраз на тым месцы, дзе хросны бацька трымаў мяне на руках...

У Саматэвіцкую школу я хадзіў за восем кіламетраў. Хадзіў адзін з усяе вёскі. Хадзіў праз лес, яшчэ далёка да світанку, бо першы ўрок пачынаўся, здаецца, а палове восьмай, і мяне ведалі не толькі зладзеі з навакольных вёсак, якім заўсёды знаходзіліся справы па начах, але і ваўкі... Тут можна было б многа расказаць пра ўсякія цікавыя выпадкі, здарэнні. Ды няхай, можа, другім разам.

Дык вось. Вяртаюся я зімовай парой са школы аднаго разу, а насустрач мне поп Дворскі. Глядзіць на мяне, на мае лапці... Тады гаворыць: «Адважны ты, хлопча, ходзіш адзін з таго забесядскага боку, а ў лапцях!.. Ці ёсць у вас якая-небудзь скура на боты. Ты папытайся ў маці, а я табе боты пашыю». Пасля вайны царква зноў не працавала, і я не ведаў, ці жыве ў Саматэвічах поп, які хрысціў нас некалі. А вось аказалася — жыве! Жыве, працуе ў шавецкай майстэрні, цяпер напрошваецца пашыць мне боты. Мусіць, шкада яму стала чалавечыка ў лапцях, які кожнага дня цярпліва адмервае туды і сюды свае восем кіламетраў увосень, і ўзімку, і ўвесну... Я ўжо тады ведаў, што ў нас ёсць

(Працяг на стар. 10)

ПАКУТНІК ЗА ВЕРУ І БАЦЬКАЎШЧЫНУ

На сённяшні дзень немагчыма дакладна сказаць, дзе знайшлі вечны спачын барацьбіты за нацыянальную ідэю, што ва ўмовах таталітарнай сістэмы сталі пакутнікамі. Не адны ж, на жаль, на тэрыторыі былога Савецкага Саюза Курапаты. І не толькі на Беларусі. Ёсць яны і на Украіне, на Львоўшчыне таксама.

Бадай, там пахаваны недзе і архімадрыт Фабіян Абрантовіч. Ён жа ў 1939 годзе пасля ўз'яднання Украіны быў кінуты ў Львоўскі астрог, абвінавачаны ў шпіянажы на карысць Японіі, падвергнуўся самым жорсткім катаванням. Наконт гэтага другі пакутнік і барацьбіт за нацыянальную ідэю айцец Язэп Германовіч, ён жа пісьменнік Вінцук Адважны, у сваёй дакументальнай кнізе «Кітай-Сібір-Масква» сведчыць наступнае: «На следстве бальшавікі ўжывалі да айца найвышэйшы нумар сваёй інквізіцыі — аж да іголак пад пазногці і ўлівання вады ў лёгкія, каб прызнаўся да закідаў, якія ім былі патрэбныя. Аднак а. Фабіян Абрантовіч не паддаўся — яго зламілі толькі фізічна, а пасля зліквідавалі як сапраўднага Мучаніка за веру й Бацькаўшчыну».

Хто ж ён, Ф. Абрантовіч? Родам з Наваградку, дзе ўпершыню зірнуў на свет 14 верасня 1884 года. Скончыў семінарыю і духоўную акадэмію ў Пецярбурзе, атрымаў навуковую ступень магістра тэалогіі. Працягваў вучобу ў Лювенскім універсітэце (Бельгія), стаў доктарам філасофіі.

Па вяртанні ў Пецярбург, быў абраны прафесарам каталіцкай семінарыі, стаў ініцыятарам правядзення ў 1917 годзе ў Мінску З'езда беларускага каталіцкага духавенства, стаяў ля вытокаў Беларускай Хрысціянскай Злучнасці (пазней — Беларуская Хрысціянская Дэмакратыя). Шмат рабіў для пашырэння беларускага нацыянальнага руху, у тым ліку і сярод студэнтаў Духоўнай акадэміі ў Пецярбурзе. Калі ў канцы 1918 года Ф. Абрантовіча прызначылі рэктарам Мінскай семінарыі, якая на той час адкрылася, дамогся дазволу на ўжыванне беларускай мовы ў дадатковай літургіі.

У 1929 годзе Ф. Абрантовіч уступіў у навіцыят айцоў Марыянаў, займаўся выкладчыцкай дзейнасцю ў гімназіі, напісаў філасофска-тэалагічныя нарысы «Бог» і «Чалавек», што выйшлі ў Вільні ў бібліятэцы часопіса «Хрысціянская думка». У 1931 годзе Ф. Абрантовіча прызначылі ардынарыем (кіраўніком епархіі) рускіх грэка-каталікоў у Кітаі і да 1938 года, да ад'езду ў Рым для ўдзелу ў генеральнай капітуле айцоў Марыянаў, працаваў у Харбіне.

Вяртаючыся з Рыма, прыехаў на Беларусь, дзе і напаткаў яго трагічны лёс. Калі памёр айцец архімандрыт Ф. Абрантовіч дакладна сказаць немагчыма. І ўвогуле — ці сваёй смерцю?

110-ыя ўгодкі з дня нараджэння яго — яшчэ адна магчымасць прыгадаць адданага барацьбіта і быццам бы пакутніка за веру і Бацькаўшчыну.

ВАЯРАМ СТАХВАНА ГРАБОЎСКАГА

Шырацца мерапрыемствы, звязаныя з 200-годдзем паўстання пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі. Як у гэтыя дні не ўспомніць людзей, што два стагоддзі назад змагаліся за нацыянальнае і сацыяльнае разняволенне, «за нашу і вашу волю». Адным з іх быў і Стахван Грабоўскі. Менавіта ваяры, якіх аб'яднаў гэты мужны і сумленны чалавек, 23—24 жніўня 1794 года на месцы сённяшняй вёскі Кунцаўшчына пад Мінскам прымалі бой з расійскім войскам.

Роўна праз дзвесце гадоў 24 жніўня 1994 года ў вёсцы Кунцаўшчына сабраліся прыхільнікі нацыянальнага Адраджэння, каб ушанаваць памяць змагароў за Бацькаўшчыну. Ініцыятарам мерапрыемства выступіў Нацыянальны камітэт па святкаванню 200-х угодкаў паўстання Т. Касцюшкі.

Быў адкрыты сціплы помнік паўстанцам, створаны па эскізе М. Купавы С. Бандалевічам і Х. Ладуцькам. На помніку надпіс: «Ваярам Стахвана Грабоўскага, паўстанцам 1794 года». Помнік асвяцілі настаяцель Івянецкай царквы айцец Віктар і айцец Я. Матусевіч. Яны адслужылі паніхіду па ўсіх, хто на працягу стагоддзяў загінуў за нацыянальную незалежнасць Беларусі, прагучала і малітва за беларускі народ.

На мітынгу па ўшанаванні ваяроў выступілі народны дэпутат Рэспублікі Беларусь З. Пазняк, старшыня Скарынаўскага цэнтра А. Мальдзіс, старшыня Нацыянальнага камітэта па святкаванні 200-х угодкаў паўстання М. Купава, доктар гістарычных навук А. Грыцкевіч, кандыдат гістарычных навук У. Емяльянчык, прадстаўнік БЗВ А. Статкевіч.

Свае песні выканаў бард К. Герашчанка.

На атрыманне Дзяржаўнай прэміі Беларусі

ПРА ДУХОЎНАСЦЬ, ПРА ШЛЯХ ДА ЯЕ...

Год таму раптоўна спынілася зямное жыццё народнага артыста Беларусі знанага рэжысёра музычнага тэатра Сямёна Штэйна. Засталіся нерэалізаванымі распачатыя творчыя працы, у тым ліку й праца над дапаможнікам па асновах опернай рэжысуры для студэнтаў. Свае практычныя парады, назіранні, урокі ўласнага багатага сцэнічнага досведу С. Штэйн акурат мінулым летам паспеў занатаваць у некалькіх звычайных школьных сшытках, каб потым развіць гэты матэрыял да ўзроўню падручніка. Не давялося... Мы друкуем сёння фрагмент з рэжысёрскіх нататкаў, якія датычыць працы над пастаноўкай оперы А. Бандарэнкі «Князь Наваградскі»: публікацыя мае асаблівую актуальнасць, бо група стваральнікаў гэтага спектакля, у тым ліку й С. Штэйн (пасмяротна), вылучана сёлета на атрыманне Дзяржаўнай прэміі рэспублікі.

«Князь Наваградскі»... Задума спектакля, яго вобразнае бачанне ў гэтым выпадку ўзнікалі адначасова і разам з нараджэннем музыкі. Выпадак радасны, неардынарны, вельмі рэдкасны, хаця ў маёй практыцы й не адзінкавы — штосьці падобнае было ў супрацоўніцтве з Ю. Семянякам («Зорка Венера», «Новая зямля», шэраг музычных камедый) ды Г. Вагнерам («Сцяжынаю жыцця»).

Пазнаёміўся я з аўтарамі оперы кампазітарам Андрэем Бандарэнкам і паэтэсай Вольгай Іпатавай пры садзейнічанні У. П. Рылаткі — намесніка міністра культуры Беларусі. Менавіта ён папрасіў мяне сустрэцца з аўтарамі, мяркуючы, што іхнія творчыя памкненні — перспектыўныя. Андрэй Бандарэнка паказаў мне адну карціну оперы і частку другой, Вольга Іпатава пазнаёміла з лібрэта, якое было напісана паводле п'есы Леаніда Пракопчыка, пастаўленай у свой час у Гродзенскім драматычным тэатры.

Першая сустрэча ўзрадавала, але й навяла на роздум. З аднаго боку, было відавочна, што музычная мова кампазітара самабытная, яму падуладныя глыбіня, маштабнасць, фрэскавасць, у ягонай музыцы чуецца мінуўшчына — 13 стагоддзе, трагічны і велічны час гісторыі Беларусі; верш Вольгі Іпатавай пявучы, рытміка надзвычай музычная, паэтычная думка — вобразная, як у шырокіх пластах народных матываў, так і ў індывідуалізаванай абмалёўцы герояў. Абое аўтары — улюбёныя ў гісторыю, цудоўна ведаюць і адчуваюць мінулае, займаюцца ім даўно і прафесійна. Гэта з аднаго боку, а з другога — абое пачаткоўцы, якія ўпершыню судакрануліся з операй, з тэатрам. Музыка цікавая сама па сабе, але пазбаўлена тэатраль-

КАРОТКІЯ АПАВЯДАННІ

(Пачатак на стар. 8-9)

кавалерыйскае сядло, якое засталося яшчэ ад сорак першага года, калі праз нашу мясцовасць да Рагачова ішла конніца Гарадавікова. Здаецца, яго знайшоў у кустах каля дарогі старэйшы брат Хведар. На другі дзень я і прынёс Дворскаму тое сядло. Боты ён сапраўды пашыў. І даволі хутка. Калі ж я спытаў яго, чым заплаціць, былы поп усміхнуўся, сказаў: «Ну, калі можна, паўлітэркай самагонкі». Назаўтра маці пазычыла ў кагосьці бутэльку самагонкі, і я прынёс яе Дворскаму. Ботаў тых мне хапіла ажно на ўсю школу...

Бачыце, колькі ў аднаго чалавека можа быць звязана з другім. Зразумела, што тую бутэльку я «замясціў» потым (і не адзін раз), калі ўжо стаў дарослы. У кожным выпадку, мы заўсёды былі рады сустрэць адзін аднаго, ажно пакуль і мой Вялікі Бор, і яго Саматэвічы не засыпала чарнобыльская радыяцыя... Цяпер ні ў маёй вёсцы, ні ў мястэчку людзі не жывуць: хто перасяліўся ў назнарок пабудаваныя паселішчы, хто — па сваёй ініцыятыве, дзе толькі знайшоў новае месца. Дворскі таксама падаўся кудысьці ў іншае месца...

ПЕРАМОГА

Вайна, між тым, у сорак трэцім годзе зноў пракацілася па нашай мясцовасці, але ўжо ў другі бок, на захад. Пасля баёў на Бесядзі фронт пастаяў, бадай, з год на Проні, тады зрушыўся далей. Паступова склалася так, што ў нашай вёсцы амаль нічога ўжо не нагадвала пра вайну. Акрамя, вядома, пахаронак. Тым часам у нашай вёсцы зноў аднавіўся калгас, дарослым быў даведзены трывалы працадзень, што азначала на зразумелай мове — хочаш — не хочаш, а вырабіць яго мусіш. За недахоп працадзён маглі не толькі пазбавіць мізэрнай платы за іх. Маглі нават пасадзіць. Людзі на калгаснай працы таму шчыравалі праз сілу, аднак брыгадзір не кожнаму пісаў цэлы працадзень. Часцей — палавінку, нуль цэлых пяць дзесятых. Таму даводзілася нам, дзецям, памагаць сваім мацяркам. Мяне, напрыклад, знаёмы наш рахункавод зрабіў пасыльным, каб адносіў дзённыя зводкі за тры кіламетры ў сельсавет, які быў у Вараноўцы. Бегаў я туды пасля вучобы ў школе. Адносіў зводкі і вяртаўся яшчэ далёка да змяркання. Іншы раз мне давалі ў сельсавеце пошту, каб я разнёс лісты і газеты па дварах. Дзіўна, але чамусьці якраз мне трапляліся ў пошце пахаронкі. Таму ажно боязна было хадзіць па дварах, слухаць жаночы плач. Але я не пра гэта. Выйшла так, што я першы прынёс у сваю вёску і паведамленне аб канцы вайны, аб Перамозе.

Бегаў я ў той дзень у Вараноўку босы. Сказаць дык мы ўвогуле рана пасля зімы пачыналі хадзіць босыя — адно толькі пакажуцца праз снег лапікі на зямлі. У канавах стаяла цёплая вада, на лузе, што быў паміж нашай вёскай і Вараноўкай, плавала ў ямінах ікра — дзе рыб'я, дзе жабіна. Яе і распазнаць можна было толькі па тым, што ў жабінай чарнелі пасярод маленькія кропачкі, з якіх пасля вытыркаліся галавенькі. Звычайна па дарозе назад я лавіў рукамі ў торбу, у якой насіў паперы, рыб'ю ікру, а ўвечары маці нам смажыла яе на вялікай патэльні з малаком і яйкамі. Здаецца, смачней за яе тады нічога не было. Але дзевятага мая мне ўжо стала не да ікры. Яшчэ каля першых вараноўскіх двароў пачуў: перамога, перамога! Пад вокнамі сельсавета хваляваўся натоўп. Адны плакалі, другія смяяліся, трэція абдымаліся адзін з адным. Старшыня ўбачыў мяне, сказаў:

— Бяжы назад, скажы ўсім у сваёй вёсцы — перамога! Гітлеру капут!

Светлы быў дзень той, з высокім небам, са слязамі і радасцю. Я нават забыўся пра свае цыпкі на босых нагах, якія звычайна пасля вады моцна давалі пра сябе адчуваць.

ДРУГІ ДЗЕД

Як і ў кожнага чалавека ў мяне было двое дзядоў. Але бацькавага я чамусьці не шанаваў. Можа, таму, што ён часта жаніўся і меў праз гэта многа малых дзяцей. Дык дзе яму было да нас, унукаў! Затое другога дзеда, па матчынай радні, я ўспамінаю часта. Звалі яго Ігнатам Міхайлавічам. Я ўжо казаў, што ён да канца свайго больш чым стогадовага жыцця кляпаў і мянташыў касу, валячы ў пракосы ледзь не ў свой рост густую траву, з якой не кожны малады здольны быў справіцца. Але другі дзед мой, Ігнат Міхайлавіч, славіўся сярод людзей не толькі гэтым. Ён быў выдатным пчаляром. Меў сваю пчалярню, катаў мёд, даваў яго каштаваць кожнаму, хто прасіў. Помню, быў адзін дзень на гаду, мядовы Спас, калі ў дзедавым двары, каля клеці, можна было бачыць з карцамі ўсю вёску. Прыходзілі нават з іншых. І ўсім хапала мёду. Хапала і дзедавай шчодрасці. Але ў сорак трэцім чырвонаармейцы разрабавалі ягоную пчалярню. Мы тады былі ў лесе, хаваліся ад немцаў, якія адступалі, але пчалярню разрабавалі не яны — хтосьці бачыў з вяскоўцаў, што апроствалі вуллі нашы салдаты. Здавалася, рабунак той ужо назаўсёды адбіў у дзеда ахвоту да пчолаў. Прынамсі, пчалярская гаспадарка была забыта ім напроч. Але не. Аднаго разу ўлетку ён раптам схапіў пілу, якой рэжуць дрэва, яшчэ нейкую жалязяку, а тады кінуўся за гароды ў поле, пачаў граць на піле, званіць. Аказваецца, над нашым дваром пралятаў пчаліны рой, які і падбіў дзеда схапіцца за пілу. Вядома, я таксама пабег за ім, як зразумеў гэта. І як жа быў уражаны, калі рой пад звон пілы раптам сеў дзеду на галаву, абляпіў усяго ледзь не да пояса; дзіўна было, чаму не зачапіў вачэй. Так дзед і вярнуўся ў вёску з пчаліным роем на сабе.

Некалі мой другі дзед быў багаты. Меў сукнавальню, крупадзёрку, пачаў будаваць вятрак. Але з надыходам калгасаў гаспадарка яго падпала пад раскулачванне, дарма што ў вялікай дзедавай сям'і абыходзіліся без наёмнай працы. Высылаць яго з вёскі не высылалі, аднак у турме ў Магілёве ён пасядзеў-ткі, пакуль нейкі камісар у скуранцы з нярускім тварам не адпусціў яго дамоў. Дык я і кажу — быў мой другі дзед чалавек багаты, а памёр у галечы, у вялікай беднасці ў пасляваенны голад, калі ўлетку мы перабіваліся са шчаўя на ягады, з ягадаў на грыбы. Іншы раз мне здаецца, што памёр ён, гледзячы на нас, хутчэй ад нуды і безвыходнасці.

Пасляслоўе

Ну а цяпер прызнаюся — бадай, цяжэй, чым гэтыя кароткія апавяданні мне нішто ў маёй літаратурнай практыцы не давалася!.. Чаму б?

КОНІ

Некалі мяне ўгаворвалі напісаць пра конюха нарыс. Але я не напісаў. І кніга тая ў Магілёве выйшла без майго нарыса. У мяне ў бібліятэцы яна ёсць. Часам, калі яна трапляецца на вочы, я бяру яе ў рукі, гартаю старонкі і кожны раз бачу недзе на сярэдзіне нарыс пра таго конюха, але напісаны другім аўтарам, і мне становіцца ад гэтага нібыта ніякавата. Ніякавата не таму, што не здолеў тады напісаць, ніякаватасць ад іншага — ад таго, што не зусім **тое** пра яго напісана. Хоць, вядома, гэта таксама адноснае — тое, не тое; проста я напісаў бы інačай пра таго чалавека.

А так — я ездзіў тады на конезавод. Было гэта зімой, у самыя сумёты, калі нічога цікавага, здавалася б, не магла даць паездка. Уласна кажучы, яна і не дала. Мы пахадзілі з конюхам па стайні, падзівіліся на коні; я запісаў іхнія клічкі, радаслоўную, узятыя ад бацькоў і набытыя якасці; сёе-тое занатаваў на паперы пра самога конюха — дзе нарадзіўся, дзе працаваў дагэтуль, чаму пераехаў з добрага калгаса сюды на конезавод?..

— Так выйшла, — сказаў ён. Яго звалі Антонам, а тады пачаў тлумачыць: сапраўды, ён атрымаў Героя яшчэ ў кал-

нага дзеяння, лібрэта, цудоўнае па мове, «забойча» шматслоўнае, часам статычнае, а часам, наадварот, не дае асновы для разгорнутых формаў музычнага тэатра — арый, ансамбляў.

І вось больш як два гады мы збіраліся разам і ў мяне дома абмяркоўвалі, фантазіравалі, галоўным чынам вызначаючы «сітуацыю» кожнай карціны, якая нараджае менавіта гэтую музыку, менавіта гэтыя словы. Сапраўды шчаслівы перыяд, самы напружаны, прадукцыйны й натхнёны радаснымі стасункамі. Андрэй з'язджаў да сябе ў Гродна, а праз тыдзень-другі мы зноў сустракаліся і абмяркоўвалі — ужо драматургію напісанага. Крыху пазней да нашай тройкі далучыліся дырыжор Мікалай Калядка і мастак Дзмітрый Мохаў. Наперадзе чакала агромністая праца па ўвасабленні на сцэне задуманага па-за ёй, але ўсё, што было абгаворана, адспрэчана, праспявана і сыграна ў кабінеце, сталася моцнай асновай новага твора, у будучым — спектакля.

Ніколі на сцэне ДАВТа не ўзнаўляліся такія старадаўнія падзеі ды іхнія ўдзельнікі, чые імёны сёння ўжо даволі вядомыя. XIII стагоддзе. Вялікі князь Міндоўг, ягоны сын Войшалк, манахі, народ, жрацы, баяры... У віры падзей, непрымірымых змаганняў веры паганскай ды хрысціянства, у бурах палітычных стасункаў, што гулялі, нібыта з трэскамі, з лёсам людзей, у агні, у палітыканстве, у двурушніцтве адных і ў самаахвярнасці дзеля славы айчыны — іншых, нараджалася і мацнела цяперашняя Беларусь з першай сваёй сталіцай — Навагрудкам. Усё гэта, у спакроўленасці народных памкненняў ды асобных лёсаў, магутна і летапісна гучыць у оперы А. Бандарэнкі.

Гісторыя і мастацкі твор, сапраўднае жыццё, яго героі ды жывы, сучасны тэатр... Натуральна, мы пагрузіліся ў гісторыю. Кнігі М. Ермаловіча ды У. Ігнатоўскага, даследаванні М. Ткачова, п'еса Л. Пракопчыка, дзівоснае веданне В. Іпатавай тагачаснай эпохі, уражлівыя летапісы — аповяды пра Міндоўга, Войшалка, пра побыт, паганскія святы з «дзевамі-вогнеслужкамі», — усё ішло ў эмацыянальную скарбонку нашых уяўленняў пра тую далёкую часіну. Але тэатр — не музей, ён павінен быць цікавым, хвалюючым для сённяшніх людзей, наведнікаў тэатра канца XX стагоддзя. Гісторыя — канечне, этнаграфія — натуральна, побыт эпохі — абавязкова, ды не менш важныя агульначалавечыя якасці, якія не страцілі свайго значэння і сёння: здрадніцтва і вернасць, злачынства і пакаранне, пакаянне, палітыканства, мэта жыцця як стварэнне, а не разбурэнне, дзейсная, не на словах, любоў да Айчыны і г. д. Карацей, эпоха і падзеі яе, характары і людскія ўчынкі, пачутыя, убачаныя нашым сучаснікам — А. Бандарэнкам.

Для нас каштоўны і шаляпінскі падыход да праблемы: «...іграць я мушу не гісторыю, а аблічча, паказанае ў дадзеным мастацкім творы. Гісторыя вагаецца, не ведае — ці вінаваты цар Барыс у забойстве царэвіча Дзмітрыя ў Угліччы, ці невінаваты. Пушкін робіць яго вінаватым, Мусаргскі, следам за Пушкіным, надзяляе Барыса сумленнем, у якім, як у клетцы звер, б'ецца злачынная пакута... Я адданы, не магу не быць адданы задуме Пушкіна і ўвасабленню Мусаргскага — я іграю злачыннага цара Барыса...», — пісаў Ф. Шаляпін.

Калі паспрабаваць адным словам вызначыць гукавы вобраз музыкі Бандарэнкі, дык гэта будзе духоўнасць. І не таму, што малітвы, славянскія песняспевы рэзка кантрастуюць з няўмольнай зацятасцю паганскіх рытмаў 5-й карціны оперы, не таму, што сам Андрэй, чалавек веруючы, завяршае оперу «Малітвай на змірэнне варагуючых» з кананічным царкоўнаславянскім тэкстам, а таму, што ўсе падзеі — ці то светлая лірыка або жорсткае цемрашальства жрацоў — аўтар бачыць, ацэньвае з хрысціянскіх пазіцый, надзвычай блізкіх нам сёння.

Духоўнасць і шлях да яе, праз пакуты, церні, горыч, страты... Адсюль — тры жыцці Войшалка, адпаведна актам оперы.

1 акт. Войшалк-паганец. Буйства маладосці. Вера ў сілу, жыццё ў руках — і ніякіх праблем. Народ, манахі — быдла.

2 акт. Рэальнасць спазнання жыцця. Страта каханай, у чым бачыць ён і сваю віну. Разрыў з бацькам, з сям'ёй. А галоўнае — расчараванасць у веры, якой зацята пакланяўся. Страта сэнсу жыцця — «не хачу болей жыць».

3 акт. Манах Васіль, які спазнаў многія рэлігіі, пабачыў іншыя краіны, заснаваў манастыр пад Пінскам — «вучонасці й асветы храм». Асветнік, які ўтаймаваў сябе ў імя духоўнасці, будучыні народа, Радзімы. Своеасаблівы «запавет» Войшалка, ягонае фінальнае арыёза мае абсалютна сучасны сэнс.

Духоўнасць — гэта паветра спектакля, яго своеасаблівая, відочная аўра. Сабор, храм акаймоўвае сцэну і з'яўляецца яе ж цэнтрам. Канструкцыя, такая зручная для рэжысёрскіх кампазіцый, асабліва масавых сцэн (а яны вызначаюць асноўнае дзеянне), становіцца як бы ўваходам у храм. Свечкі, нязгасныя, нават калі дзеянне — у інтэр'еры, жывуць сваім жыццём і даюць адчуванне, што мы ўвесь час у адным вялікім чалавечым храме. Усялякая малітва гучыць тут натуральна і пранікнёна. Паэтычнае казанне — вось жанр спектакля, вызначаны пастановачнай групай.

«Зямля пад белымі крыламі» — вобраз, пазычаны ў У. Караткевіча, зрабіўся й нашым — у фінале спектакля белыя крылы мкнуць увышыню, абдымаючы ўсю сцэну і герояў спектакля, якія ўкленчылі ў малітве. Вялікі князь Міндоўг, князь Навагрудскі Войшалк-Васіль, Раман-баярын, дачка ягоная Рута, каханая Войшалка, якая згарэла ў агні дзікага ахвярапрынашэння, Зіберт — пасланнік магістра Тэўтонскага ордэна, Елісей — настаяцель манастыра, Дзій — вярхоўны жрэц Перуна ў Навагрудку, Леў Данілавіч — князь Галіцыі, забойца Васіля, ды іншыя персанажы, жрацы, баяры, манахі, народ — усе яны, такія розныя, жывуць у музыцы оперы, у якой сплаўлены трагедыя і чыстая лірыка, эпас і філасофскі роздум, драма і аратарыяльнасць — без архаікі, без павярхоўнай народнай стылізацыі з мноствам знаёмых фальклорных папевак, але са светлай і крохкай надзеяй на будучыню.

Такі разбэрсаны, супярэчлівы, канфліктны свет мусіў знайсці свой адзіны сімвал. Ім зрабіўся герб XIII стагоддзя «Пагоня». Такім чынам калыска беларускай дзяржаўнасці і жыццё наша сённяшняе зліліся ў адзіным сімвале. «Пагоня» на сцэне не статычная, яна жыве сваім жыццём, разам з падзеямі, быццам бярэ ў іх удзел. Пачатак спектакля — герб падымаюць людзі, цяжка, марудна, — пад гукі трагічных масіўных акордаў. Цягнуцца, следам за «Пагоняй», стомленыя рукі стомленага народа, які стагоддзямі чакаў світання. У 3-й карціне герб будзе ў цэнтры сцэны, і за яго грудзьмі ўстане Міндоўг, гаворачы тронную прамову перад народам і ўпэўнена скіроўваючы «Пагоню» ўвысь. А ў фінале герб падымуць дзіцячыя рукі — наша мара, наша будучыня, наша надзея. І белыя крылы будуць суправаджаць гэты ўздым: зямля пад белымі крыламі.

Храм заззяў ва ўсім сваім харастве, народ, укленчыўшы пад знакам «Пагоні», глядзіць удалячынь, слухаючы запавет свайго князя, які аддаў жыццё ў імя росквіту Беларусі.

Сямён ШТЭЙН
Публікацыя М. БУСЬКО

гасе, але пасля шмат што памянялася ў жыцці, галоўнае ж — звяліся паступова ў гаспадарцы коні; вось ён і працуе ўжо колькі гадоў тут, на конезаводзе.

Матэрыялу, які сабраў я ў часе камандзіроўкі, хапала для нарыса, нават дадумваць мала што спатрэбілася б, але я адразу ўжо ведаў, што пісаць не стану. І не таму, што штосьці мне не спадабалася ў самім чалавеку ці ў ягонай справе. Не. Антонавы коні былі гладкія і прыгожыя, з доўгімі, усё роўна як знарок вырашчанымі грывамі, і сам Антон прыгодны быў у героі; праўда, можа, залішне гаваркім здаўся, але гэтая акалічнасць не выклікала ў мяне адмоўнага пачуцця, не кажучы ўжо аб непрыязнасці. І тым не менш, паўтараю, пісаць нарыс я не стаў. Цяпер хочацца тлумачыць гэта рознымі прычынамі, першая сярод якіх з'яўляецца і самай простай, бо сапраўды лепей было б прыехаць на конезавод улетку, як кажуць, пабачыць усё на прыродзе, з табуном і начлежным вогнішчам... Між тым, была яшчэ адна прычына, гэта я магу сказаць сёння дакладна, можа, нават і самая важная, якая канчаткова паўплывала на маё рашэнне; яна дзейнічала хутчэй за ўсё несвядома, але дзеянне яе было падобна на пах, што адбівае ў чалавека смак ад нечага надоўга, а то і назаўсёды. Зразумеў я гэта потым, бадай, ужо гадоў праз колькі, як з'ездзіў на той конезавод другі раз. Але растлумачыць апошнюю прычыну якраз цяжэй. Нават не ўпэўнены, ці зразумелае будзе тлумачэнне. А справа ўся была ў конскіх клічках, у тых імёнах, якія насілі гэтыя жывыя не дужа вольныя істоты; так, у імёнах, але таксама і ў словах адной частушкі, што прыйшла тады на памяць у канюшні. Праўда, ведаў я з яе ўсяго адзін радок — аб тым, што «конная Будзённага» некалі «пайшла на каўбасу». І ўзнік ён у памяці па асацыяцыі, калі Антон назваў «Рулетам» самага грываставага жарабка пегай масці. Так яно і склалася адно ў адно, як наўмысна — спярша Антонава апраўданне, што, маўляў, коні ў калгаснай гаспадарцы звяліся, таму давялося пераязджаць сюды, затым гэтая конская клічка — «Рулет», пасля даўняя частушка, якая засталася ў памяці маёй, няйначай, ад вайны, з часу нямецкай акупацыі. І ўсё гэта, кажу, сышлося разам, стаўшы своеасаблівай псіхалагічнай перашкодай. Да таго ж, я помніў яшчэ, як пасля вайны ўжо сапраўды забіралі з калгасаў коні не куды-небудзь, а на «загатжывёлу».

Другі раз паехаў я на конезавод сапраўды ўлетку. Але хутчэй за ўсё не таму, што нарэшце рашыўся напісаць пра Антона. Няйначай, што абяцаў у першы прыезд наведацца на конезавод і другой парой, балазе, што моцна запрашаў тады і дырэктар, маўляў, улетку ў пойме Віхры куды прыгажэй, чым зімой, і зноў жа — як гэта чалавеку, які змалку прывык ганяць коні на начлег, не хочацца пасядзець сярод ночы ля вогнішча... Так што спакуса для другой паездкі была і без таго.

Пойма Віхры, яе выгляд у чэрвені месяцы сапраўды пацвердзіў усё, чаго можна было наперад чакаць: злева скрозь распасціраліся заліўныя лугі, шчыльна парослыя пярэстым каляровым разнатраўем, якое здалёку чамусьці здавалася ажно сінім, нават фіялетавым, нібыта іх, тамашнія лугі, займала ад краю да краю адна аўсяніца; справа, па другі бок ракі, высіўся стромы бераг з белымі вымоінамі пяску на адхонах, што нагадвалі паўночныя дзюны; а па-над тым берагам, як акінуць вокам у два канцы, нібыта вытыркаліся аднекуль з глыбіні зямлі няроўныя камяніцы старажытнага горада, можа, самага ранняга ў нас.

У другую паездку ў мяне часу было больш, чым тады, калі наведваўся на конезавод у лютым месяцы. І яго траціў як хацеў, балазе цяпер не быў абмежаваны ніякімі акалічнасцямі, якія б звязвалі рукі — як кажуць, свая воля і свая няволя, а тут ахвота. Знаходзячы кожны раз хоць якую прычыну, проста, для сябе, удзень я смурыжыў паміж лозамі густую, акурат авечая скура, траву; часам, усё роўна як зачараваны, падоўгу ўзіраўся цераз раку ў сцішаны горад, думаючы чамусьці — і зусім не з-за ўвагі да гісторыі — больш пра тыя далёкія часы, калі татара-мангольская конніца, дакаціўшыся сюды ад самай Волгі, не раз і не два таптала гэтыя лугі і заўсёды заканчвала тут, на Віхры, няўдачай свой чарговы набег; а ў начы мы з Антонам сапраўды палілі вогнішча, кожны раз выбіраючы не так для сябе, як для табуна, новае месца, хоць у выбары і існавала заканамернасць, нават не заканамернасць, называць наш выбар такім чынам было б занадта, — проста, кіламетры за тры ад Віхры выбівалася аднекуль з сярэдзіны «святая» крыніца, і мы ўзялі сабе за звычай браць з яе ваду на гарбату. Чаму гарбату? Гэтае слова першы сказаў Антон, а я пасля яго не стаў гаварыць звыклае «чай»; так і павялося паміж нас — гарбата ды гарбата. Ну а чаму крыніца святая? Таксама тлумачэнне знайшлося.

— Ат, — махнуў рукой Антон, калі я пацікавіўся гэтым, — папы недзе агледзелі яшчэ ў старыя часы, пасля зруб узвялі. Раней нават імшу правілі каля гэтай крыніцы. Цяпер гэта звычайны калодзеж. Ну а вада ў ёй сапраўды смачная. У кожным разе незвычайная. Нешта ў ёй ёсць такое, што адрознівае яе ад іншых. Ці мала за жыццё давялося піць з якіх крыніц, а гэта...

Вада і праўда была цудоўная, калі можна ўвогуле так гаварыць пра ваду. Пахучая, акурат разварыстая, з яе атрымлівалася чай-гарбата. Але ў тым, што гарбата выходзіла такая, вінаваты быў, канечне, Антон. Ён умеў варыць яе, іначай не скажаш, бо чалавек варыў гарбату, а не заварваў: клаў у вядро цэлы ахапак, загорнуты ў марлю, розных траў, якія, можа, аднаму яму і вядомы, доўга трымаў на ціхім агні, пасля адцэджваў і ўжо затым разліваў па кубках. Пілі мы ягонае пітво няспешна і моўчкі, акурат насцярожвалі спалохаць штосьці, да таго ж, заўсёды без цукру, як юшку. І калі я не вытрымліваў, пачынаў хваліць гарбату, Антон адно ўсміхаўся ды чамусьці з палёгкай уздыхаў, прамаўляючы сваё звыклае «ат», у якім кожны раз чулася то своеасаблівае адмаўленне чагосьці, то, наадварот, амаль поўная згода, і мне, прызнацца, спярша не адразу ўдалося адчуваць гэтую розніцу. Акрамя ўсяго іншага, Антон цяпер зусім непадобны быў на сябе, на ранейшага. І не падобны перш за ўсё сваёй неразгаворлівасцю. Калі зімой ён быў залішне гаваркі, ажно мітуслівы, нібыта хацеў знарок спадабацца, дык гэты раз яго акурат падмянілі, можа, ён нават і ў галаве ўжо не меў, што я прыязджаў некалі пісаць пра яго. Словам, чалавек раптам зрабіўся, няйначай, самім сабой. Падрыхтаваўшы гарбату, Антон звычайна садзіўся на грудку, крокаў за колькі ад вогнішча, але не на такое адлегласці, каб схавацца ў змроку. Я заўсёды бачыў яго ссутуленую постаць і гарбаносы профіль, даволі было дзеля гэтага адно кінуць у той бок позірк; дзіўна, але і ў начы я часта адчуваў ягоную жывую прысутнасць, дастаткова было, напрыклад, прачнуцца, як ён тут жа не спаў, маючы клопат пасвіць коні і мяне губляць з поля зроку. З гэтага повад ён неяк сказаў:

— Вы не зважайце, што я часта прачынаюся. Я наогул вельмі чуйна сплю. Конюх іначай не можа. Яму нельга. Ну а яшчэ... Такім вось чынам я даўжэйшым раблю сваё жыццё. І ноч амаль не спіш, і дзень працуеш. Таму і здаецца, што доўга і даўно ўжо жывеш на свеце. А той чалавек, які ночы прасыпае, адным днём жыве, яму і жыццё падаецца кароткім. Я гэта зразумеў зусім нечакана, на поўдні, калі ездзіў туды па пуцёўцы. Ляжаш, бывала, з вечара, а прачнешся толькі ўранні. Ні табе клопату ўначы, ні трывогі. Ну і спіш таму моцна. У выніку ноч — адно імгненне несвядомае, на жыццё застаецца толькі дзень. А ў мяне тут — і ноч, лічы, свядомае жыццё, і дзень.

Я, канечне, пасмяяўся з гэтакага спосабу падоўжваць жыццё. Ён таксама пасмяяўся разам са мной, усё роўна як за кампанію, але нічога не збіраўся мяняць у сваім распарадку. Дакладней, у сваім ладзе жыцця: заставаўся такім жа чуйным па начах і руплівагаспадарлівым удзень, калі амаль не выходзіў са стайні. Я ўжо казаў, што цяпер, улетку, ён быў нешматслоўны, гэта так, аднак разам з тым гэта не азначала таксама, што мы не размаўлялі з ім увогуле. Наадварот, гаманілі шмат, праўда, найчасцей урыўкамі, як бы нечакана, і я нарэшце, здаецца, ужо ведаў пра яго ўсё ці амаль усё, што можна было ведаць пра прыстойнага чалавека. Ведаў нават больш таго. Асабліва часта ён успамінаў сваіх дачок. Іх у яго было дзве. Адна замужам жыла ў Клайпедзе, за маракам рыбалоўнага флоту, але няўдала, з мужам у яе завяліся нелады, і бацька перажываў за сваю малодшую, казаў, што трэба з'ездзіць туды, быццам ад ягонай паездкі сапраўды залежала нешта. І ўсё-ткі не гэтыя размовы, не гэты клопат змусілі мяне і сёння ўспамінаць пра Антона, праз шмат гадоў.

Аднойчы пад ранне, калі чырвонай мярэжай запалаў на ўсходзе світанак, а над пяшчанай выспай, на якой мы тады абначыліся, аціхнуў вецер, каб неўзабаве зноў пачацца на краю старой дзебры, конюх ускінуў раптам, усклікнуў:

— Коні?

Дзіўна, але вочы яго былі цяпер быццам невідушчыя, свяціліся аднымі бялкамі, як у старца. Між тым, коні былі побач, адзін нават стаяў, бадай, каля самага вогнішча, пакрытага попелам.

— Вось яны, коні, — сказаў я ціха, каб не разбудзіць яго, бо падумаў, што чалавек ускочыў у сне.

Але Антон сам хутка ачомаўся, сказаў вінавата:

— Гэта я так. Прыснілася раптам. А ўжо здавалася ж, што пазбавіўся ад гэтага.

— Ад чаго пазбавіўся?

Ён памуляўся трохі, усё роўна як яму цяжка было на штосьці рашыцца, тады расказаў. Уласна кажучы, ягоны расказ і растлумачыў усё астатняе.

Здарылася гэта ў мінулую вайну. Антон партызаніў. Але ў партызаны прыйшоў з нямецкага палону, якраз супроць першай ваеннай зімы. Праўда, гэтая акалічнасць нічога не значыла ў ягоным расказе. Галоўнае, што Антон быў у партызанах і аднойчы апынуўся ў варожай блакадзе. Іх, партызанаў, тады было трох, на конях. І выбрацца з варожага кола можна было толькі праз раку, якая агінала ў тым месцы бярозавы гай. Але коні замінялі партызанам. З імі немцы ўбачылі б адразу партызан. І яны прывязалі свае коні да бярозаў, а самі папаўзлі праз травяністы луг да ракі. Ім тады пашанцавала. З блакады яны выбраліся ўплаў, не выклікаўшы ў немцаў нават падазронасці. Але назад, у той бярозавы гай, дзе былі пакінуты прывязаныя коні, ніхто з трох не трапіў. Па-першае, доўга трымалася варожая блакада, па-другое, немцы прымусілі партызанаў, у тым ліку і Антона, адступіць далёка ад таго месца, дзе стаялі коні. І калі нарэшце Антон вярнуўся ў бярозавы гай, коні былі нежывыя — выскублі не толькі ўсю траву пад нагамі, але і абгрызлі кару на дрэвах...

З тых дзён прамінула шмат часу, але Антон успамінаў пра мёртвых коняў надзвычай цяжка.

Я доўга сядзеў трохі здалёк ад яго, маўчаў. Вочы яго зноў зрабіліся відушчымі, але цяпер ён часта-часта пацепваў плячамі, быццам моцна празябнуў без палаючага вогнішча. Дык хіба ж мог ён не стаць конюхам?

Вецер, што заціхнуў на нейкі час паміж Віхрой і выспай, дзе мы з Антонам выбралі гэты раз начлег сабе, зноў пачаў варушыць траву навокал; ад ракі тым часам пацягнула новай, ужо начной, нейкай колкай свежасцю... Я цяпер, праз гады, адчуваю той вецер на сваім твары. Асабліва калі бачу коні.

ЛіМ
ЧАСАПІС

АД СЛОЎ — ДА СПРАВЫ

Пра стварэнне беларускай нацыянальнай школы руплцца сёння тыя, каму неабыякавы лёс Бацькаўшчыны, хто хоча, каб працэсы Адраджэння набывалі незваротны характар. Найбольш актыўныя ад слоў пераходзяць да справы. Пацвярджэнне таму і намаганні ў гэтым кірунку педагагічнага калектыву Міханавіцкай сярэдняй школы Мінскага раёна, якія так вызначыў сваю галоўную задачу: прывіваць любоў да роднага краю праз адраджэнне беларускай нацыянальнай культуры, мясцовых абрадаў і традыцый.

З мінулага навучальнага года ў школе чытаецца курс «Спадчына роднага краю», адрасаваны пятаму — сёмаму класам, які вядзе М. Леўкавец. Тэорыя, як кажуць, спалучаецца з практыкай. Самі вучні збіраюць і апрацоўваюць матэрыял па тэме «Духоўная культура беларусаў».

На базе школы створаны фальклорны калектыў «Калыханка», што двойчы ўдзельнічаў у міжнародным сімпозіуме краін Сярэдне-Заходняй Еўропы, выступаў з канцэртамі ў Санкт-Пецярбурзе і Геленджыку, а сёлета прымаў удзел у Міжнародным фестывалі народнай песні ў Пінску.

Пра захады калектыву па нацыянальным Адраджэнні падрабязна расказаў у артыкуле «Кожны з нас прыпасае Радзімы куток», змешчаным у адным з апошніх нумароў «Настаўніцкай газеты», дырэктар Міханавіцкай школы У. Каліноўскі. Ён у заключэнне адзначае: «Ствараючы ў школе цэнтр беларускай нацыянальнай культуры, у якім будуць прадстаўлены здабыткі беларускіх народных рамёстваў, нацыянальнае беларускае адзенне, вырабы з дрэва і саломкі, вышыўка, пляценне, мы спадзяёмся, што ён паспрыяе выхаванню ў дзяцей любові да роднага краю, цікавасці да яго гісторыі і народных традыцый, а значыць — нацыянальнай самасвядомасці, патрыятызму».

ЗЛАЧЫНСТВЫ Ў КРАШЫНЕ

«Дайшла чарга» і да сімвала-помніка Паўлюку Багрыму на яго магіле ў Крашыне пад Баранавічамі. Нехта пакваліўся на кветкі, што аздаблялі помнік. Іх было сем і ўсе яны былі зроблены ў 1988 годзе з каляровага металу мастаком Сымонам Свістуновічам.

Таксама загадкава і невядома ў якія часы знік і камень з паэтычнымі радкамі (тэкст А. Адынца), якія выбіў у 1884 годзе каваль П. Багрым:

**Тых двух, што во тут па дубку пасадзілі,
Ажно на паўвека былі разлучылі.
Ды іх філарэцкая дружба за час той
Не згасла ў дарозе жыцця пакручастай.
Калі іх звёў Бог зноў на гэтым жа свеце,
Ім блiснула праўда, як перлінка ў леце:
Уцехі зямныя — то сон, то ўцякае,
У сэрцы любоў толькі не памірае.
Пра тое сведчыць і гэты во камень,
Як будуць абодва пад каменем самі.**

(Пераклад з польскай К. Цвіркі)

Як бачна, дзікунства і злачынства на гэтай зямлі былі ва ўсе часы.

М. МАЛІНОЎСКІ

НА ФОНЕ СУСВЕТНАЙ

разглядаецца беларуская культура ў праграме курса «Асновы сусветнай культуры», распрацаванай кандыдатам гістарычных навук, старшым выкладчыкам Мінскага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта А. Кушнярэвічам. Публікаваць праграму пачаў у восьмым нумары часопіс «Адукацыя і выхаванне».

З іншых матэрыялаў шырокага чытача зацікавяць тыя, што змешчаны ў раздзеле «Повязь часоў». Гэтым разам публікуюцца артыкулы, у якіх расказваецца пра фінансаванне дарэвалюцыйных гімназій, адбываецца знаёмства з бібліятэкамі езуіцкіх навучальных устаноў канца XVI — пачатку XIX стагоддзя, паведамляецца, як беларуская літаратура ў 1905—1907 гадах змагалася за нацыянальную школу.

ПЕРАД ДАРОГАЙ АГЛЕДЗЬСЯ

Назва кнігі выбраных твораў Міхася Стральцова «Перад дарогай», выпушчанай выдавецтвам «Юнацтва» ў серыі «Школьная бібліятэка», набывае глыбокі сэнс.

У асноўным чытаць кнігу будуць старшакласнікі, а яны, па сутнасці, і знаходзяцца перад вялікай дарогай у самастойнае жыццё. А тут, бадай, як ніколі, неабходны выразныя арыенціры. Сёння ж іх, на жаль, не стае. Тым самым творы М. Стральцова ў нейкай ступені дадуць адказ на пытанне, што нязменна ва ўсёй сваёй вастрыні паўстае перад кожным пакаленнем: як жыць?

У аднатомнік увайшлі аповесці «Адзін лапаць, адзін чунь», «Загадка Багдановіча», а таксама лепшыя апавяданні пісьменніка.

Спадчына

ВЕРШ БЕЛАРУСКАГА ДЗЕКАБРЫСТА

У вялікім памкненні да волі лепшых сыноў Расіі — дзекабрыстаў, што ў далёкім 1825 годзе з адкрытым забралам выйшлі вырываць сваю краіну з учэпістых кіпцюроў векавечнага тыранства, не маглі стаяць убаку і беларусы, падданыя той жа Турмы Народаў. Праўда, пра беларусаў-дзекабрыстаў у нашай гістарычнай літаратуры мы не шмат можам прачытаць. Зрэшты, ці ж толькі пра іх? Пра ўдзел беларусаў у дзекабрысцкім руху, думаецца, яшчэ напіша «новы, а мудры гісторык», усебакова асветліць гэтую, вельмі цікавую для нас тэму.

Мне ж тут хацелася б звярнуць увагу на згуртаванне беларускай студэнцкай моладзі у Вільні першай чвэрці XIX стагоддзя Таварыства філаматаў, якое сваімі ідэямі было блізкае да дзекабрысцкіх арганізацый Расіі. З імі, зрэшты, яно ўжо і навязвала непасрэдныя кантакты. Праўда, выступіць у тым векапомным снежні і разам з рускімі аднадумцамі яно не магло па той простай прычыне, што за два гады перад гэтым было выкрыта царскімі ўладамі і ліквідавана. І ўсё ж адзін з уцалелых ад царскіх рэпрэсій філаматаў здолеў-такі прыняць удзел у паўстанні дзекабрыстаў.

Я маю на ўвазе тут ураджэнца Беласточчыны Міхала Рукевіча. У Таварыства філаматаў ён увайшоў у 1819 годзе і вельмі хутка праявіў сябе як выдатны арганізатар моладзі, завадатар і ўдзельнік многіх філамацкіх пачынанняў. За гэта вельмі высока цаніў яго сябар па Таварыстве Адам Міцкевіч. «Рукевіча я вельмі хвалю, — пісаў ён Францішку Малеўскаму... — Шчыры і вельмі здольны». Рукевічу прысвячалі свае вершы Тамаш Зан і Ян Чачот.

У 1820 годзе Міхал Рукевіч скончыў вучобу ў Віленскім універсітэце і выехаў гаспадарыць на сваю Беласточчыну. Але не парываў стасункаў з Таварыствам. Ён заняўся стварэннем філарэцкіх філій на Беласточчыне і Гродзеншчыне. Гэта ён арганізаваў згуртаванне беластоцкіх гімназістаў «Згодныя браты» і падобнае ж згуртаванне ў Свіслацкай гімназіі. Калі ў 1823 годзе пачаліся арышты філаматаў і філарэтаў, Міхала Рукевіча таксама схапілі жандары і адвезлі ў турму ў Вільні. Але на допытах яму ўдалося выкруціцца. Вярнуўшыся дамоў, у свае Завыкі, ён працягваў сваю антыцарскую дзейнасць. Пазнаёміўшыся з афіцэрамі так званага Літоўскага асобнага корпуса царскіх войскаў, часці якога былі расквартараваны ў недалёкім мястэчку Бранск, Міхал Рукевіч арганізаваў сярод іх Таварыства ваенных сяброў, якое было па сутнасці адной з дзекабрысцкіх арганізацый. У кіраўнічы камітэт Таварыства ўвайшлі афіцэры царскай арміі Ігельстром, Вягелін, Гофман, Трамбецкі, Пятроўскі і іншыя асобы. Старшынёй згуртавання выбралі паручніка Гофмана. Ідэйным кіраўніком арганізацыі быў Міхал Рукевіч.

Мужнае выступленне дзекабрыстаў Паўночнага таварыства ў Пецярбурзе 14 снежня 1825 года на смерць напалохала цара і яго памагатых. Ды, як піша ў сваёй кнізе «Декабристы и польское национально-освободительное движение» П. Альшанскі, «не паспеў яшчэ новы імператар Мікалай І ачнуцца ад узрушэння, выкліканага паўстаннем на Сенацкай плошчы, як у Пецярбург прыляцела новая страшная вестка: салдаты і афіцэры аднаго з падраздзяленняў Асобнага літоўскага корпуса — Літоўскага піянерскага батальёна — узбунтаваліся і адмовіліся прысягаць новаму манарху. Тое, што гэты бунт адбыўся ўслед за паўстаннем у Пецярбурзе і амаль адначасова з паўстаннем Чарнігаўскага палка, дазваляе паставіць пытанне пра ўзаемадачыненні гэтых падзей. Нездарма ж урад Мікалая І адразу ж пачаў шукаць ніці, што звязвалі гэтыя рэвалюцыйныя цэнтры».

Ваенны суд вынес суровы прыгавор «ваенным сябрам» на чале з Міхалам Гукевічам: смяротная кара. Але цар «всемилостивейше» замяніў яго на сібірскую катаргу. І вось беларускія дзекабрысты пагрымелі сваімі кандаламі ў далёкую Сібір. Першага адпраўлялі апранутага ў арыштанцкую вопратку, закутага ў кандалы і пазбаўленага дваранства Міхала Рукевіча, за ім — усіх астатніх.

У пачатку 1828 года калоднікаў даставілі ў Іркуцк, а праз колькі тыдняў — у халодную і непрытульную Чыту. Тут «ваенныя сябры» трапілі ў спагадныя абдымкі герояў 14 снежня. Лепшыя сыны Расіі Мікіта Мураўёў, Сяргей Трубяцкой, Сяргей Валконскі, браты Бястужавы, Мікалай Лорэр, Міхаіл Лунін, Іван Якушкін, Аляксандр Адоеўскі і іншыя сталі сябрамі Міхала Рукевіча і яго паплечнікаў. Рускія сябры цанілі Міхала Рукевіча за вясёлы нораў, за ўменне пераносіць цяжкасці катаржнага жыцця. Ужо ў першы дзень з'яўлення Рукевіча ў Чыцінскім астрозе гэтыя яго якасці заўважалі дзекабрысты і іх жонкі, якія жылі побач з астрогам. Напрыклад, княгіня Валконская ў сваіх «Запісках» успамінала, як «М. Рукевіч прымушаў нас многа смяяцца сваімі чыста сармацкімі выхадкамі. Ледзь паспеў ён увайсці ў астрог, насупраць дома Александрыны (Аляксандры Рыгораўны Мураўёвай), як стаў каля агароджы і з сентыментальным выглядам (і з моцным польскім акцэнтам) запеў стары французскі раманс: «В стенах мрачной кельи младой король томится...»

Пасля катаргі Міхала Рукевіча адправілі на вечнае пасяленне ў далёкую і глухую вёсачку на беразе ракі Лены. Там ён абзавёўся сям'ёй і жыў да сваёй гібелі ў 1841 годзе.

Пададзены ніжэй верш Міхала Рукевіча ў маім перакладзе з польскай мовы быў напісаны як філарэцкая песня, што ўвайшла ў вершаваную прамову, прачытаную аўтарам 29 мая 1821 года на ўрачыстасці, прысвечанай яго сябру Тамашу Зану. Дзеля гэтага Рукевіч спецыяльна прыехаў у Вільню з вёскі. Рукевічаву прамову ў выглядзе вялікага верша пад назвай «Гэй жа, брацця філарэты!» апублікаваў у другім томе «Паэзіі філаматаў» Ян Чубак (Кракаў, 1922).

Дарэчы, герб сярэдневяковай беларускай дзяржавы Вялікае княства Літоўскае «Пагоня» ўслаўлялі ў сваіх творах і іншыя філаматы і філарэты, што можа быць яшчэ адным аргументам у спрэчках пра значэнне беларускай сімволікі ў змаганні нашага народа за сваё нацыянальнае вызваленне. Думаецца, гэтая тэма наогул варта спецыяльнага даследавання.

Кастусь ЦВІРКА

Міхал РУКЕВІЧ

З ПАГОНЯЙ НАШАЙ СЦЯГ

**Хай звіняць аб чашу чашы —
Будзь жа з намі, весялосць!
Жарт, прыйдзі ў забавы нашы,
Філарэтаў любы госць!**

**Сын Самэлы[1] тут паможа
Весяліцца нам усім.
Піце ж Божы дар, хто можа —
Не загінем, знайце, з ім!**

**Хай багач дабро ды пыху
Сцеражэ, а мы, братва,
Гуртам тут прыгубім крыху
Зноў вясёлага пітва!**

**На стале — не сон, а ява! —
Чары з сонцам, як адна.
Тым, сябры, хвала і слава,
Хто спарожніць іх да дна!**

**Не хадзіў наш продак хмуры,
Шчырасць скрозь была ў цане.
Жыгімонты ды Батуры
Клёк знаходзілі ў віне.**

**Браў калісь гумор вясёлы
З чары і Анакрэон[2].
Весяліў палацы й сёлы,
І таму — вялікі ён!**

**Дык жыві ж, наш Бах каханы,
Весялі заўсёды нас.
Ты вяртаеш час жаданы,
Што нуду змятае ўраз.**

**Гэй, гуляйма, філарэты!
Радасць, нас усіх радні!
Дружбай вернаю сагрэты
Будуць вечна нашы дні!**

**Стой, братва! Між весялосці
Помні, хто яе нам даў,
Хто ўсіх нас — згадай і ў тосце —
У адну сям'ю з'яднаў.**

**Братніх сэрцаў нашых слова
Разам выкажам услых:
Хай жа імя Тамашова
Будзе прыкладам для ўсіх!**

**Кліч жа ўвысь ты нас, саколе!
Наша ўдзячнасць, дзецюкі,
Выб'е ў памяці касцёле
Гэта імя на вякі.**

**Хай сюды во сыйдзе Слава
З неба — кожны будзе рад —
І раскажа ўсім яскрава,
Як шануецца наш брат.**

**Ад сяброўскіх віншаванняў,
Ад пахвал, любві без меж,
Нашых шчырых парыванняў
Ты йшчэ болей расцвіцеш.**

**Багацей, здаўна ўлюбёны
Толькі ў скарбаў хіжых тло,
Ці ж спазнае, раб мамоны,
Дружбы гэтакай святло?**

**А тыран, што злосцю п'яны
(На яго жах паглядзець),
Што гняце свой люд падданы,
Хіба ж будзе шчасце мець?**

**Не для іх — хай кожны знае —
Шчасце свой вянок сплятае.**

**А спазнае шчасце гэта
Той, хто ў працы і ў гульбе
Возьме прыклад з філарэта
Назаўсёды для сябе!**

**Гэй, браты, гэй, філарэты!
Смех і радасць — зноў у нас!
Ці ж усе ў нас песні спеты?
Не мінуў яшчэ наш час!**

**Дык калі паклічуць трубы
Нас у сонечны прасцяг,
Дружна ўздымем вольналюбы
Мы з Пагоняй нашай сцяг!**

1821

---

[1]Сямела — паводле грэчаскай міфалогіі, каханая Зеўса. Іх сын Дзіяніс — бог расліннасці, апякун вінаградарства і вінаробства, быў адным з найбольш папулярных багоў Старажытнай Грэцыі.

[2]Анакрэон, Анакрэонт (каля 570—478 да н. э.) — старажытнагрэчаскі паэт. Апяваў каханне і разгульнае жыццё.

СВЯТА РОДНАГА СЛОВА

Людна і ўрачыста было тым восеньскім днём на плошчы імя Якуба Коласа ў Мінску. Тут намаганнямі выканкама Савецкага раёна сталіцы і Літаратурнага музея народнага паэта ладзілася Свята беларускага пісьменства і друку.

Гучалі мілыя сэрцу мелодыі і песні. Іх выконвалі дзіцячы ансамбль народнай музыкі «Каласкі» і квартэт «Святлана» Коласаўскай музычнай школы Стаўбцоўскага раёна.

Галоўны спецыяліст па культуры выканкама У. Шавялёў і дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа З. Камароўская абвясцілі свята пачатым. Слова ўзяў заслужаны работнік культуры Беларусі, сын народнага песняра Д. Міцкевіч. Ён гаварыў пра ўклад бацькі ў развіццё роднай літаратуры і мовы, запрасіў прысутных наведацца ў Коласаў дом.

Выступіў і старэйшы беларускі паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа С. Грахоўскі. Яго сказ — не толькі пра горкі, пакутны лёс роднага слова, але і неўміручасць яго. Прамоўца прачытаў верш, напісаны спецыяльна да Свята пісьменства.

У суладдзі з тэмай урачыстасці гучалі і вершы У. Някляева і П. Прыходзькі, прыязна было ўспрынята публікай і вясёлае выступленне загадчыка аддзела музея Якуба Коласа І. Курбекі.

Хараша «аздобілі» свята калектывы мастацкай самадзейнасці Мінска — фальклорны ансамбль Беларускай дзяржаўнай політэхнічнай акадэміі «Горліца» і гурт «Алеся» ВА «Гарызонт».

С. ІВАНЧЫК

На здымку: момант свята.

Фота А. ФЕДАРЭНЧЫКА

ПРАКЛЯТЫ ТОЙ, ХТО...

НАЎЗДАГОН ТОРУНЬСКАМУ ТЭАТРАЛЬНАМУ ФЕСТЫВАЛЮ «КАНТАКТ-94»

З усіх мастацтваў для нас найважным з'яўляецца... кантакт. Мастацтва зносіцца, грамадаваць, калегаваць. Кантакты тэатральнага фестывалю — размаітыя, рознагалосыя — зазвычай яднае якая-кольвек ідэя. Падмуркам Торуньскага фестывалю сталася ідэя ... калегавання, грамадавання, зносінаў. Крысціне Мейснер, мастацкаму кіраўніку, арганізатару, натхняльніцы й захавальніцы ўсіх набытых кантактаў, за дзесяць фестывальных дзён, напэўна, шмат разоў нагадалі пра ейнае зямляцтва з Мікалаем Капернікам. Цалюткі тэатральны свет абярнуўся, кантактуючы, вакол Торуні напрыканцы травеньскіх дзён. А мо сама Торунь круцілася-абарачалася вакол якойсьці неназванай ззяючай тэатральнай планеты?

Пані Мейснер, апавядаючы пра задачы ды прынцыпы, зважыла на тое, што кожны запрошаны ёю спектакль мусіў прадставіць сёлетні тэатральны сезон сваёй краіны, прадставіць так, як адчула, як убачыла яго сама пані Мейснер. Беларускі сезон, напрыклад, у Торуні азваўся эксперыментамі тэатра «Верасень», мастацкім кіраўніцтвам Сяргея Кліменкі, рэжысураю Мікалая Дзінава і драматургіяй Георгія Марчука «Welcome» ў нашу вёску». Відовішча, асталяванае ў трамвайным дэпо (пошукі прасторы, асяродку, атмасферы!), агульна паменавалі сялянскім абсурдам у звязку з тэатрам жорсткасці Антанена Арто, які стваральнікі так і не зразумелі (ініцыятыва вызначэння належыць крытыку з Эстоніі Барысу Туху). Было ры. А прадставіла... хацела была напісаць — нацыю, але, памятаючы прынцып пані Мейснер, скажу больш памяркоўна — сёлетні наш тэатральны сезон.

Торуньскі «Кантакт» пэўным чынам падсумоўвае і набыткі ўласнага, польскага, тэатральнага сезона. Іх можна спазнаць у святле духоўнай азоранасці, празрыстага сузірання душы, мілагучнай шматсэнсавасці слова, моўленага з падмосткаў. Я іранічна пісала пра ідэальнага беларуса. Я прабачаюся перад беларусам ідылічным — у святле нашай «Ідыліі» паводле Дуніна-Марцінкевіча, якой бракуе хіба пракатнай стабільнасці. Праз тэатр насмешкі, поўны адметнай іроніі, чыю вытанчанасць не

Яцак Мікалайчак (Платонаў) і Эва Скібіньска (Соня) у спектаклі «Платонаў» А. Чэхава

жыць крытыку з Эстоніі Барысу Туху). Было што не зразумець і грамадзе не-акцёрскай, тым часам як акцёрская грамада ў яркім клоунскім грыме завіхалася вакол пакінутай трамвайнай скрыні-шкілета ў рытме «Ламбады», выгукала штосьці пра п'янства, мацавала выгукі мітуснёй вакол скрыняў з пляшкамі... Магчыма, жудлівае соўванне людзей па спектаклі магло стацца трызненнем героя-механізатара, які, паводле тэксту, адпіў сабе ўсе мазгі. Але ж ніхто іншы мазгоў сабе не адпіваў... я спадзяюся. Між тым спалучэнне падобнага асяродку, падобнага грыму і натуралістычных дзеянняў персанажаў засталіся невытлумачальнымі. Рэжысёрскае намаганне ператварыць шараговы побытавы матэрыял у фантасмагорыю зразумець можна, але чаму за супольнымі вымогамі дзеянне на пляцоўцы так і не зрушылася? Да якой ступені трэба незалюбіць рэжысёру сваіх выканаўцаў, учарашніх аматараў, не шанаваць іхняе годнасці, каб прымусіць, напрыклад, актрысу выставіцца недарайдай ды ў нехлямяжым стрыптызе! Сузіраць гэтага «Антанена Арто з вясковага клуба» пасля першага акта засталося журы з трыма адданымі гледачамі. Другі акт адмянілі. Акцёры плакалі. Наступным днём пра гэта напісалі ці не ўсе польскія газеты.

Уголас я радавалася хіба таму, што ... у беларускай мове няма дакладнага адпаведніка слову «досуг». «Вольная часіна», як той казаў, левым бокам стасуецца з гэтым паняццем. Безумоўна, гэта праява нашага загадкавага менталітэту. Беларус гістарычны (магчыма, блізкі да ідэальнага) не прызвычаены «досужничать», а на слоўка «дасужы» падае цень адмоўнае ацэнкі. «На досуге» беларусы ў тэатр не ходзяць. Хіба, асавечаныя слаўным сямідзесяцігоддзем, часам бавяцца на брудных лаўках ля брудных пад'ездаў, дзе праз паверх, зноў жа, выяўляючы менталітэт, чысцютка вымеценыя прыступкі і мытыя шыбы змяняе павуціннe. Упрыцён да сметніка могуць знайсціся дагледжаныя кусты бэзу, але чаравікі, якія не сутыкаліся ў Торуні нават з мякусенькаю анучкаю (не было патрэбы), штодня трэба шараваць-ваксаваць, ратуючы ад бруду ды іншароднага менталітэту... Дапускаю, што іронія нарадзілася раней за мяне, але, выпраўляючыся ў наваксаваных чаравіках «на мастацтва», беларус, блізкі да ідэальнага, ідзе працаваць. Не рукамі, вядома. Мо і не галавою. Як хто. Праца душы — як вызначыць яе? Як ацаніць ужо ў прафесійным асяродку бясспрэчныя, адвечныя вартасці ўласцівае нам тэатральнай школы, якую так цэніць і так шануе ўсялякі глядач? Школы, якая перадусім заахвочвае вялікую працу душы па абодва бакі рампы? Дарэчы, слоўнік Ластоўскага называе яе зацьмаю, ды інтэлектуальныя слоўнікі ў нас не надта шануюцца, — нават драматургамі. Мабыць, такім чынам набліжаюцца да «народу»...

Менталітэт? Я ўсё пакутую над неагораным, незагойным інтэлектам сваёй нацыі, беручы пад увагу, перш-наперш, перамогу аднаго з цудоўных аматарскіх тэатраў на колішняй «Рампе дружбы» (быў такі фестываль аматараў Прыбалтыкі ды Беларусі) з «Люцікамі-кветачкамі» драматурга Г. Марчука. Журы, колькі разоў падкрэсліла, сярод радасных вітанняў, непрымальную якасць драматургіі: за яе адрабіла шчырасць, натуральнасць і да т. п. выканаўцаў. Аглушальны беларускі правал у Торуні абумовіла, забяспечыла якасць драматургіі. Яе духоўная неспажыўнасць. Такая мая дасужая думка. У «вераснёўскім» выпадку яна памножылася на якасць рэжысуры. заўжды даводзяць акадэмічныя артысты, я намагалася калісь ацаніць эстэтыку ды кірунак спектакля Мікалая Пінігіна. Жорсткай камедыяй канца стагоддзя патыхае ад чэхаўскага «Платонава» ў пастаноўцы Ежы Яроцкага. Паспяховы паказ спектакля здабыў Тэатру Польскаму з Вроцлава трэці фестывальны прыз. Рэжысура спектакля зрабіла на мяне наймоцнае ўражанне: далікатнае, карункавае павуціннe падтэкставага стаўлення персанажаў адно да аднаго ўтварала і празрыстую трагікамічную згарманізаванасць тэатральнага свету, і атмасферу, мовім так, побытавага трагізму, якую не сапсаваў фінальным стрэлам у Платонава (годная работа маладога Яцака Мікалайчака) сам драматург яшчэ ў п'есе. Жорсткая камедыя Ежы Яроцкага зусім не па-мазахісцку памкнула была даследаваць прыроду нашага смеху з саміх сябе. «Увесь свет — тэатр», — мовіла эстэтыка барока ды Шэкспір; «Таямніца нашага мастацтва, любога мастацтва, вялікага мастацтва, таго мастацтва, што імкнецца быць вечным! (...) Гэта жор-сткасць!..» — вельмі ціха, але зразумела мовіў Фаліяль нашага сучасніка, фламандца-бельгійца дэ Гельдэрода («Школа блазнаў»). Жорсткую працу для душы, якая ўнікла раслiннага існавання, задае Ежы Яроцкі.

Польскага «Платонава» неабходна было б прадставіць беларускай аўдыторыі. Наскую й не-наскую жорсткую сацыяльную камедыю, што бесперапынна ахвяруе норавамі, годнасцю, душою, Ежы Яроцкі ўраўнаважыў сваім наваствораным светам. На чорным адзенні сцэны ўзнікаюць персанажы. Прыгожыя людзі ў цёплым штучным святле прыгожа бавяць час. Гаворка струменіць. Вабяць гнуткія, маляўнічыя паставы жанчын. Носяць мэблю лёкаі, арганізуючы рытм падзей. Старыя лёкаі. Маладым прыгожым спадарам. Драбніца гэтая западзе ў глядацкую памяць, каб у рэшце рэшт выявіць расколінку ў гармоніі цёплага сцэнічнага свету. Расколінку незаўважна пашыраюць вясковы настаўнік Платонаў з вясковай настаўніцай Грэкавай, — калежанкай, якой не дадае розуму патаемная закаханасць у жанатага веселуна. А потым Восіп, ваяўнічы скрадзнік навакольных коней, эстэтычна-бязлітасна дамагаецца звестак ад лёкаяў і збівае аднаго з іх. Хвіліну доўжыцца сцэна, але якой філасофскай цытатай вызначыць прывіднае прадчуванне (праклёну? благаславення?), што агортвае перадусім за ўласны лёс? І — прадчуванне насмешлівага благаславення ці жорсткай насмешкі лёсу з жартаўніка Платонава, у якога неяк містычна закахаліся ці не ўсе вартыя жанкі наваколля. Адна з іх у трэцім акце, апафеозе побытавай роспачы, шараговай трагедыйнасці (дождж за вокнамі, люстэркі цьмяна адбіваюць святло), здзейсніць жаласна-жорсткі камічны стрэл, якому і сама веры не дасць... Жорсткая камедыя. Камедыя трагічная, пэўна, была б літасцівейшай да сваіх герояў.

Спектакль Торуньскага тэатра імя В. Хожыцы «Песні перад трыбуналам» паводле П'ера-Жана дэ Бэранжэ з'явіўся ў праграме якраз пасля кулуарных спрэчак пра эстэтыку сучасную, не сучасную і сучасную заўжды. Тэксты Беранжэ, рупліва падабраныя вялікаю аматаркаю ды выканаўцай французскіх песень Мартай Сцябніцкай, перакладаліся на працягу двух стагоддзяў. Сярод прозвішчаў перакладчыкаў я ўбачыла імёны Цыпрыяна Каміла Норвіда ды Уладзіслава Сыракомлі. Песні перад трыбуналам (пад яго дасціпна абыграна глядацкая частка залы) выконваюцца героямі Беранжэ, балазе сам спадар П'ер-Жан паруліўся пра іх

Сцэна са спектакля «Саната зданяў» А. Стрындберга.

Сцэна са спектакля «Песні перад трыбуналам» паводле П.-Ж. дэ Беранжэ

пераканаўчасць. Пры гэтым адзін з персанажаў суправаджае-прадстаўляе песню ад імя аўтара, або выкладае падрабязнасці жыццяпісу Беранжэ. Дзівосна жывы тэатр, чые персанажы, маляўнічыя ахвяры рэвалюцыі, убраныя ў свае, так бы мовіць, самой гісторыяй пашкуматаныя строі, эцюдным спосабам збіраюць у песні аскепкі сваіх жыццяў. Калі ўжо жанчына на сцэне падымае спадніцу, дык пэўна вызначае, хто варты ўбачыць лытку, а хто — падвязку. Маленькі санкюлот з велізарным барабанам (Гжэгаж Вішнеўскі) перад самою пяшчотаю аддае перавагу барыкадзе. А бабулю, што згадвае прыгоды сваёй маладосці, Малгажата Абрамовіч, Каміля Міхальска ды Ялянта Тэска іграюць разам. Утрох. Вылучаючы сваім выкананнем прыроду жывога тэатра, — таго, што заўжды ў развіцці. Таго, што, скарыстаўшыся з процьмы эстэтык, шчодра адважвае радасць.

(Працяг на стар. 14)

ПАМКНУЛІСЯ БЫЛІ ПАРАЗУМЕЦЦА...

На спектаклях Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра

Здаецца, самыя вялікія цяжкасці мінулага сезона напаткалі гарадзенцаў, калі яны памкнуліся былі паразумецца з драматургіяй Генрыха Ібсена. Вялікія тэкставыя купюры і перамяшчэнне сцэн у спектаклі «Мора» (паводле «Лялечнага дома») разбураюць сэнсавую цэласнасць сцэнічнага твора. Гледачу, які не быў знаёмы з п'есаю Ібсена, няясная логіка ўчынкаў ні доктара Ранка, ні Фру Ліне, ні Крогстада, не кажучы ўжо пра галоўную гераіню спектакля і яе мужа. Моцна ссунуліся націскі ў псіхалагічнай распрацоўцы кожнай ролі.

Эклектыка шкодзіць пастаноўцы В. Баркоўскага. Яна апанавала ці не кожную сцэну ў спектаклі — яны маюць эцюдны характар, дый тэксту для ўзнаўлення паўнакроўных сцэнічных вобразаў бракуе. Але ж сутнасць самой п'есы Г. Ібсена — барацьба з устаноўленымі грамадскімі нормамі быцця чалавека. Менавіта гэтае змаганне змушае жонку дырэктара банка да сур'ёзных учынкаў. Яна арыентуецца на лёсы і паводзіны свайго акружэння, што вельмі важна для разумення ўнутранай логікі яе ўчынкаў, а ў перакладзе А. Каляды па большыні сваёй прынятыя сцэны і рэплікі, якія драматургічна абгрунтоўваюць логіку паводзін «грамадскіх мас» ў асобе сяброўкі гераіні, прыватнага паверанага Крогстада (дарэчы, у арыгінале прозвішча Кругстад), доктара Ранка, *служанкі*.

Вось і атрымліваецца, што глядач знаёміцца з класічнай драматургіяй праз новы твор, прыдатны толькі для канцэртнага выканання альбо для эцюднай вучэбнай працы.

І ўсё-такі з'яўленне Ібсена на гродзенскай сцэне абнадзейвае. Тэатр, пазбаўлены мастацкага кіраўніцтва, неўкамплектаваны акцёрскімі кадрамі, пайшоў на рызыку, уключыўшы такую далёкую ад кан'юнктуры, складаную псіхалагічную драму ў свой творчы багаж. Трэба вітаць і ўдалае намаганне загаварыць па-беларуску: паказальная і тая цікавасць, з якой гледачы ўспрымалі тое, што дзеелася на сцэне. Асабліва прыцягвае вобраз Норы, які стварае Людміла Волкава.

Мюзікл у 2-х дзеяннях па п'есе К. Ласкары «Памылкі маладосці» (музыка Г. Сарачан, вершы Л. Кукліна) пастаўлены рэжысёрам М. Разцовым яшчэ ў 1991 г. Гэты сцэнічны твор назваць спектаклем нельга: тое, што адбываецца на сцэне, нагадвае канцэртныя нумары, звязаныя інтэрмедыямі, у якіх прымаюць удзел адны і тыя ж акцёры, перыядычна падбягаючы паміж рэплікамі да мікрафонаў на авансцэне. Найбанальны сюжэт пра сямейныя стасункі «вечна маладой» маці і дарослага дзіця-сына са шчаслівым фіналам разыгрываецца весела, нязмушана, і на сцэне яшчэ можна ўгледзець рэшткі вітдовішча, мабыць, некалі і цікавага па рэжысёрскай задумцы. Між іншым, дагэтуль гродзенскі глядач прымае яго з удзячнасцю. Відавочна, гэтаму спрыяе перадусім цудоўная творчая праца А. Гайлуліс у ролі ніколі не ўвядаючай маці, артыстычнай натурай, якая з лёгкасцю невымернай распараджаецца лёсамі блізкіх ёй людзей, наладжваючы пры гэтым сапраўдны тэатр. Астатнім жа персанажам (як і акцёрам, якія выконваюць іх ролі) застаецца толькі стварыць фон альбо адцяняць выдатную ігру А. Гайдуліс.

***У пачатку 1994 года закончана праца над* спектаклем «Дацкая гісторыя» (інсцэніроўка А. Шапіры казкі Г.-Х. Андэрсена «Брыдкае качаня»). Трэба адзначыць, *што* гэты *сцэнічны* твор разлічаны як на дзіцячую, маладзёжную, так і на дарослую аўдыторыю, іншымі словамі, — *на сямейныя прагляды*.**

Цікавае рэжысёрскае вырашэнне Г. Мушперта, на мой погляд, з-за шэрагу прычын так і засталося нерэалізаваным. Задумкі пастаноўшчыка сутыкнуліся з неразуменнем або фармальным стаўленнем і мастака Ф. Розава, і балетмайстра У. Шчэрбіна. Праўда, і самому рэжысёру тюгаўскай арыентацыі, відаць, вельмі дарагі гэты спектакль, пастаўлены ўжо калісь у Рызе. Г. Мушперт ці не змог, ці не паспеў пераарыентавацца на эстэтыку Гродзенскага тэатра і як мага скарыстаць магчымасці трупы, пэўна абмежаваныя. Не вызначыўся перадусім жанр спектакля, які паступова распаўся на рознастылёвыя інтэрмедыі. Сярод разнаітых песень, дыялогаў, маналогаў, пантамімічных кавалкаў згубілася, засталося незразумелым тое, дзеля чаго ствараўся сам спектакль.

Між тым шчыра вабяць асобныя акцёрскія работы. Напрыклад, вельмі пластычны А. Шчаўкаплясаў (Малодшы) спрабуе выявіць развіццё свайго персанажа не столькі праз сціплы тэкст, колькі праз унутраны псіхалагічны стан, рухі і жэсты. Цікавыя і вобразы Мамы качкі (А. Красікава), Іспанкі (А. Лук'янава), Пеўня (С. Курыленка), Хахлаткі (В. Харытонава), Рабой (Т. Харламава), Сяброўкі (Л. Волкава).

Бальшыня пралікаў спектакля тлумачыцца непатрабавальнасцю, непаслядоўнасцю *рэжысёра ў працэсе самой працы* да тых, хто мусіў творча паставіцца да яго ных прапаноў, а не паспешліва, фармальна выдаць *адчэпнага*...

Прычын, якія прыводзяць тэатры да кан'юнктурнасці і аблегчанасці рэпертуару, некалькі: нестабільнасць рэжысёрскіх кадраў, плывучасць і неўкамплектаванасць трупы; няма і пэўнай творчай праграмы, і праграмнай тэатральнай палітыкі. Гэта робіцца ўжо ледзь не традыцыйным — не ездзіць, не глядзець, не кантактаваць з калегамі, не параўноўваць, не зважаць...

Вячаслаў ГРЫБАЙЛА

Замежжа

Вацлава ВЯРБОЎСКАЯ

«БЕЛАРУСЫ МУСЯЦЬ ПАВЕРЫЦЬ У САМІХ СЯБЕ»

— ТАК ЛІЧЫЦЬ СПАДАР ФРАНЦІШ БАРТУЛЬ, АДЗІН З БУЙНЕЙШЫХ БЕЛАРУСКІХ БІЗНЕСМЕНАЎ У АМЕРЫЦЫ

— А божухна ты мой, — сказаў мне, на жаль, ужо нябожчык Сяргей Карніловіч, калі мы з ім аднойчы шукалі тое месца, дзе жывуць Бартулі. — Глядзі ж ты, такія багатыя тут жывуць, і нашыя, бачыш, беларусы сюды патрапілі!

А патрапілі яны жыць у Лонг-Айлэнд (гэта адна з багацейшых мясцін пад Нью-Йоркам) не адразу...

Не з неба зваліўся ім цудоўны двухпавярховы дом, з такім густам і камфортам абсталяваны. Не зваліўся проста ў рукі і бізнес, уладальнікам якога з'яўляецца спадар Францішак Бартуль. Не далася задарма і адукацыя дзяцей — Ані, стаматолага, і Антона, фармацэўта.

Прыехалі Францішак і Вера Бартулі ў Амерыку не да родных. Прыехалі, па сутнасці, у нікуды, маючы адно рукі і галовы. Вось усё багацце...

Як пачынаць бізнес? Колькі звязаных з гэтым пытанняў лунае сёння ў паветры ў нашай краіне, колькі людзей хацелі б мець нешта, але не ведаюць, як убіцца ў гэты самы бізнес, за што рукі зачапіць. А тут — такая нагода! Спадар Францішак ахвотна падзяліўся са мной сваімі «сакрэтамі».

— Як я займеў уласны бізнес? Не адразу. Я быў у англійскай арміі, у Рыме скончыў Грыгарыянскі універсітэт. Калі скончылася вайна, апынуўся ў Англіі і зразумеў, што нікому тут мая «філасофія» не патрэбна.

Мне прапанавалі дантыстычную тэхніку. Я пагадзіўся, атрымаў стыпендыю (англічане такім чынам падрыхтоўвалі войска да цывільнай працы) і адразу пасля заканчэння вучобы атрымаў працу.

— А вы ў Англіі апынуліся адзін?

— Не, там з войска Андэрсена было шмат беларусаў. Заарганізавалі асяродак. Рускія да рускіх, палякі да палякаў, украінцы да ўкраінцаў, *а мы* — у Згуртаванне Беларусаў Вялікай Брытаніі! Я нават быў адну кадэнцыю (2 гады) старшынёй ЗБВБ. Вырашылі купіць нейкі будынак, каб усім разам жыць і беларускія справы рабіць... Але ж як купіць, калі грошай няма? Вырашылі так: скласціся па 10 фунтаў, а потым пазычыць. Але ж гэта таксама не было проста: мусілі спачатку адшукаць 3 чалавекі, хто дасць пазычку. Знайшлі. Купілі дом і ўсе гуртам пайшлі туды жыць. Весела было!

— А Верачка?

— Я хацеў жаніцца, а яна носам круціла. Бо яшчэ такіх, як я, чатыры мела. Яна ж мадэлькай была! Пісьмы, бачыш ты, ёй пісалі. У каханні прызнаваліся...

— Адкуль вы ведалі!

— А яны мне гэтыя пісьмы паказалі. А я ім параіў... каб яны ўсе разам ёй напісалі. Яны так і зрабілі. Ух і раззлавалася тады Верачка!

— А я зразумела, што ён разумнейшы, і выбрала яго, — рассмяялася спадарыня Вера Бартуль.

— А што было далей?

— Вяселле было!

Потым Верачка скончыла курсы мадэлек, вельмі спрытная была. І калі мы пераехалі ў Амерыку, выкарыстала свой англійскі вопыт у Нью-Йорку, які быў у той час сталіцай моды ў ЗША. Пачалі працаваць. Яна работу знайшла як мадэлька, а я ў клініцы...

І вось тут галоўнае: спадар Францішак вырашыў адкрыць уласную справу.

На ўсякі выпадак спытаў спрактыкаванага чалавека, з якім ён працаваў у клініцы, ці зможа ён, на яго погляд, самастойна працаваць? А гэты чалавек так адказаў: «Калі ты на гаспадара так сумленна працуеш, то на сябе ты ў 20 разоў *лепш працаваць будзеш*».

— І тут я падумаў: сапраўды, беларусы мусяць паверыць у саміх сябе. Мусяць вартасць адшукаць у саміх сябе. Мусяць жыць, працаваць самастойна.

— Каб заснаваць бізнес у Амерыцы, патрэбна мець нейкі дазвол, дакумент?

— Так, але ж гэты дакумент вам нічога не дасць. Вы мусіце ведаць, што вы будзеце рабіць і колькі гэта будзе каштаваць спажыўцу. Вы таксама павінны навучыцца наводзіць кантакты і прадаваць зробленае вамі.

І яшчэ. Вы мусіце спецыялізавацца ў адной галіне альбо ў некалькіх. Я, як уласнік, мушу клапаціцца, каб прадукт кліенту спадабаўся, каб кліент захацеў яго купіць.

— А калі не?

— А калі не — ідзі павучыся!

— І што далей рабіць?

— Прадукт вы зробіце і ідзіце туды, дзе вы можаце яго прадаць. І тут найцяжэйшае! Трэба, каб цябе ўведалі. Каб мелі давер (бо ты не адзін, *шмат такіх ёсць, як ты*). А *ты* мусіш пераканаць, што тваё — лепшае! Часам персанальнасць адыгрывае вялікую ролю...

— А вы асабіста што рабілі?

— Я асабіста настойліва шукаў і шукаў кліентаў. Хадзіў ад шпіталя да шпіталя, ад доктара да доктара і прапаноўваў свае паслугі. Калі добра выканана работа, то дактары робяць рэкамендацыю адзін аднаму, і на цябе ўжо ўзнікае попыт. Усё вельмі проста.

Але ж прыватнае прадпрыемства — заўсёды рызыка! Альбо зробіш — альбо не зробіш. А наш беларус тут баіцца рызыкі. Ён добра ведае, як пайсці на фабрыку. А прыедзе грэк — рэстаран адчыняе, прыедзе італьянец — будаўніцтва нейкае пачынае, яўрэй — хімчыстку ці краму адкрывае.

А беларусу не хапае самастойнасці. Яму трэба, каб ім нехта кіраваў. Ён сам не верыць, што самастойна можна нешта зрабіць.

Спачатку я ўклаў капітал, купіў інструменты. Першы год працаваў амаль бясплатна, каб развіць бізнес. Я быў і дырэктар, і сакратарка, і прыбіральшчыца, і рэкламны агент. А калі б я столькі людзей наняў, то вылецеў бы ў трубу. Ужо на другі год я меў столькі заказаў, што адзін не даваў рады і пачаў наймаць кваліфікаваных спецыялістаў. Мой бізнес пачаў расці.

— А падаткі?

— У Амерыцы, калі пачынаеш бізнес, то падаткаў не плаціш! Тут дзяржава спрыяе шмат. А вось калі пачынаеш зарабляць, тады — мусіш!

— А ці ёсць рызыка банкруцтва? Ці забяруць тады дом?

— *Калі збанкрутаваў, то дом не забяруць.* Вы маеце акцыі. Яны вартыя, калі бізнес працуе, а калі збанкрутаваў — не. Але ж калі

ПРАКЛЯТЫ ТОЙ, ХТО...

(Пачатак на стар. 13)

Але купна з працай для душы. Без апошняга «даважку» спектакль не спраўджваецца. Вобразы на сцэне мусяць гукаць глядацкія эмоцыі, цвяліць памяць, прышчэпліваць густ...

... І журы ў выніку пашкадавала, што «Песні перад трыбуналам» не бралі ўдзелу ў конкурснай праграме, а госці — далучыліся да шкадавання.

З'ехалася ў Торунь каля дваццаці пяці тэатраў, і я не хаваю, што прызнанне фестывальным лідэрам спектакля Эймунтаса Някрошуса паводле «Маленькіх трагедый» Аляксандра Пушкіна ўразіла мяне больш за сам спектакль. Яго, безумоўна, трэба глядзець і глядзець, спазнаючы правілы гульні ды рэжысёрскую мову, а мова лепшых спектакляў мала падаецца пераказу і суцешыцца можна хіба тым, што крытыка — усё-такі не пераклад са сцэнічнай мовы на газетную. Паглядзім, ці шмат дасць мой пераказ.

Экспазіцыю спектакля складае кавалак дыялога Вансільгама з «Застолля падчас чумы», а менавіта сцэна спаткання са Святаром: прысаромлены ім Вансільгам толькі-толькі зрабіў хваласпеў чуме. У тэксце, што гучыць у запісе, гаворка ідзе пра тое, што ён не можа, не павінен ісці за старым. Яго ўтрымлівае тут, на застоллі, роспачч у, успамінам страшным, усведамленне ўласнага беззаконня... Ісці з мірам жадае старому Вансільгам, але праклінае тых, хто памкне за ім ратаваць душу. Чысцюткі дзіцячы галасок прачытае ўсё гэта і ў своеасаблівым эпілогу спектакля. Так усё, што будзе прадстаўлена, выдасць на вобразы, народжаныя трызненнем за чумным сталом. А як усур'ёз можна пераказваць мізансцэны? На пляцоўцы між тэатральнымі свяцільнямі (падкрэсленая тэатралізацыя) да спадара Сальеры (Уладас Багдонас) за раялем, пад які замест трэцяй *ножкі падсунута* калена кампазітара (мастацтва трымаецца на ім!), з'яўляецца чалавек з тварам, ухутаным у чорнае. Робіць розныя насмешлівыя маніпуляцыі (пот і слёзы Сальеры збірае ў колбу, дражніцца і да т. п.) пад настойлівы стук Сальеры па дрэве раяля і шчоўканне косткамі лічыльніка (спадар сачыняе музыку). Раздражняе Сальеры да гневу. Да *змушанага прызнання* «Ах, Моцарт, Моцарт!» той зрывае чорны покрыў і канстатуе: «Ага, убачыў ты!»

Такім чынам, слабенькі адбітак таго, што было на сцэне, дае няшмат, а ўласныя рэфлексіі з нагоды, безумоўна, адметнага спектакля... не вызначыліся пэўна. Моцартаў рэквіем Альгіс Лаценас прадстаўляў як пластычную джазавую *імправізацыю. Выдае, што спадар* Някрошус натхніўся ім. Магчыма, джазавая імправізацыйнасць, раскутасць, плыткасць і магутныя шэрагі асацыяцый гэтай дзівоснай музыкі і далі б ключ да паразумення з творцамі сцэнічнага свету, дзе Сальеры, гуляючы сваю жорсткую камедыю, здымае пасмяротную маску з Моцарта і, шпурляючы, засыпае яе аскепкамі ўсю сцэну. На гэтых аскепках разыгрываецца «Дон Жуан» (у Пушкіна — «Каменны госць»), чыю ролю выконвае Альгіс Лаценас. Падчас перамоў Дон Жуана (у Пушкіна — Дон Гуана) са слугою раптоўна ўзнікае адчуванне атмасферы спектакля — ці то чумнай застольнай супакоенасці, ці то жорсткага жарту з уласнага

Сцэна са спектакля «Маркіза дэ Сад» Ю. Місімы

вы дакладна ведаеце, што і як хочаце рабіць, то не збанкрутуеце.

Маім дзецям будзе лягчэй, чым мне, бо яны ўжо нешта маюць і ўмеюць. А мы з Верачкай пачыналі на роўным месцы. А дзеці пераймаюць ад бацькоў. Бог і Бацькаўшчына, вось што мы мусім закласці ў іхнія галовы і сэрцы.

Антон Бартуль, сын спадарства Бартулёў, скончыў каталіцкі універсітэт у Нью-Йорку і зараз працуе ў вельмі прэстыжным шпіталі. Працуе фармацэўтам, вельмі блізка з дактарам, дбае пра пацыента, дыскутуе, якое лепшае лячэнне даць. Гатуе лекі. У гэтым шпіталі ён мае адказнасць за 200 хворых. У гэтым шпіталі 20 паверхаў, на кожным — свой фармацэўт. Ягоны паверх найцяжэйшы: ён працуе з дзецьмі, з анкалагічнымі хворымі і хворымі на СНІД.

Якім бачыць сваю будучыню?

— Неўзабаве пачну вывучаць кіраўніцтва бізнесам. Буду вучыцца тры гады (для кандыдацкай дысертацыі) і такім чынам буду спалучаць фармацэўтыку з бізнесам. Хачу паехаць на Беларусь і пабачыць край, адкуль паходзяць мае карані. Калі атрымаецца, можа, закладу свой бізнес. Можа, імпартна-экспартную кампанію ЗША — Беларусь у галіне аховы здароўя. Але мне патрабуецца яшчэ 5 гадоў, каб скласці свой асабісты капітал.

Сям'я Бартулёў

Трэба сказаць, што дзеці спадарства Бартулёў ўжо з'яўляюцца сапраўднымі амерыканцамі, але — свядомыя беларусы. Добра ведаюць мову, бо раслі ў натуральным беларускім духу. І тут вялікая заслуга іх маці, спадарыні Веры.

Старэйшая дачка, Аня, скончыла універсітэт Квінс-коледж па біялогіі з адзнакаю, потым 2 гады займалася ў аспірантуры і 3 гады вывучала дантыстыку, 2 гады пратэзіраванне. 23 гады ўсяго вучылася.

Цяпер мае свой прыватны бізнес. Але ж напачатку Аня, як і яе бацька калісьці, была дантыстам, дырэктарам, санітаркай і сакратаркай у адной асобе. «Усё раблю сама», — кажа мне Аня. Яна ж яшчэ і жонка, і маці двух хлапцоў. Адзін яе асабісты — Свецік, — а другі, Стасік, ад першага шлюбу яе мужа, Сержука Сокалава-Воюша.

— Якія твае ўражанні пра беларускую дантыстыку?

— Абсталяванне прымітыўнае на Беларусі, але дантысты найлепш робяць з тым, што маюць. Дантысты вельмі добрыя, прафесійныя.

Я думаю паехаць на Беларусь. Магчыма, аб'яднаюся з братам і адкрыем дантыстычна-фармацэўтычную клініку. А цяпер... Вось накупіла кніжак, а чытаць няма калі, з сябрамі сустракаюся толькі... па тэлефоне.

— Ці не лепш быць дома і займацца толькі выхаваннем дзяцей?

— Каб далі і мільён, то ніколі не сядзела б дома.

Гэта таксама — ад маці, якая ніколі не хацела сядзець дома.

— Які быў ваш бізнес, спадарыня Вера, чым вы займаліся, што вабіла вас у жыцці?

— Я працавала мадэлькай 15 гадоў, потым была кіраўніком гэтага бізнесу: прадстаўляла мадэлі, магазіны. Потым была шоу-менеджэрам. Вельмі адказная праца была, але я была захоплена сваёй справай, любіла яе, мела павагу.

— А ў чым заключалася ваша работа?

— Фабрыка шыла мадэлі, я дапамагала рабіць дызайн, на мяне рабілі прымерку.

— А адкуль, спадарыня Вера, вы ведалі дызайн?

— Брала курсы дызайну яшчэ ў Англіі, таму шмат дапамагала дызайнеру. Замест таго, каб трымаць чатыры чалавекі, яны трымалі мяне адну. Мая задача была — як найлепш паказаць калекцыю і ўзяць заказ. Калі нашыя калекцыі паступалі ў продаж, я прыязджала і давала рэкламу ў газеце, наймала мадэлек, яны запрашалі сваіх кліентаў і тыя, ужо пpаглядзеўшы, заказвалі.

Гэта была вельмі адказная і цяжкая праца. Я мусіла столькі заказаў атрымаць, каб усю фабрыку работай забяспечыць. Хапала клопату, хапала адказнасці, не хапала толькі часу. Усю Амерыку аб'ездзіла з мадэлямі, любіла з людзьмі гаварыць, тлумачыла, заахвочвала, каб куплялі нашу прадукцыю. Здароўе Бог даў добрае, жыццё цікавае было...

Вера Бартуль — мадэлька ў Нью-Йорку

— Што б вы хацелі зрабіць для Бацькаўшчыны?

— Хацела б, можа, навучыць сваіх суайчыннікаў добрым манерам. Краіна можа быць бедная, але тое, што маем, мусім рабіць прыгожа, каб іншым разам не было сорамна. Добрыя манеры асабліва патрэбны бізнесменам, якія ездзяць сюды, сустракаюцца з іншымі людзьмі... А пачынаць патрэбна ў школах.

Была я і старшынёй дапамогавага камітэта. Тут дапамогу беларусам давалі, у Нямеччыну, у Беласток пасылкі пасылалі — вопратку і грошы студэнтам. Нам прысылалі спісы, каму што патрэбна. Мы складваліся, вопратку сваю аддавалі, куплялі каву, чай, мыла, шакалад.

Ларысе Геніюш адправіла пасылку за месяц да яе смерці... Ці дастала, ці не?

Збірала грошы на музей у Гайнаўцы.

Данчыка кружэлкаў першых я была асабіста ініцыятар. Талент бачыла і хацела, каб усе ўсцешыліся, каб Беларусь пачула, бо адна яго песня можа больш зрабіць, чым палітычная барацьба.

— А грошы дзе бралі, гэта ж шмат патрэбна было?

— Я запрасіла сваю «мафію» — сваіх сяброў, зрабіла прыняццё і адразу папрасіла па... 1000 долараў!

— Ого!

— А што там цыкацца! І, ведаеце, усе прыхільна аднесліся і ніхто не адмовіў. Так мы выдалі «Я ад вас далёка».

Гэтую кружэлку я ўпершыню пачула гадоў мо 8 назад. Мы з Вольгай Іпатавай і групай, што здымала фільм пра Зоську Верас, былі вельмі ўзрушаныя тымі песнямі! Хіба ж тады я магла думаць, што апынуся ў Амерыцы? І наслухаюся, нагляджуся ўсяго, што заашчаджана беларускага? Вось таму, можа, артыкул гэты пішацца і ніяк не скончыцца, бо хочацца як мага больш расказаць пра людзей, якія імкнуцца, каб беларусы паверылі ў саміх сябе.

Кліўленд — Нью-Йорк

Фота А.КЛЯШЧУКА
і з архіва сям'і Бартулёў

наўзброенага вышэйшым розумам неабароненага ад дзікунства, жыцця. Празрыстая тэма «Развітання з радзімаю» (апрацоўка Агінскага належыць Фаўстасу Лаценасу), пазнаванне Моцарта ў Дон Жуане (ён доўга прачынаецца на пачатку другога акта), прывід джазу як прывід оперы... Атрутнай джазавай імправізацыйнасцю, якая выцекла з кубкаў Сальеры, набрыняў другі акт. Гук пасляваеннай дзіцячай забавы, металічнага колца-каточка ўзнавіла... дзёрзкая маўклівая дзеўчынёха, трапны рэжысёрскі персанаж (Даля Міхалевічутэ), з якога Дон Жуан Моцарт... Дон Жуан Лаценас... уявіць Дона Альвара, — Каменнага госця і самазнішчыцца, уявіўшы...

Тры гадзіны шчыльнага акцёрскага існавання, тры гадзіны адметнай сцэнічнай мовы. Іх умоўна падзяляе адзін перапынак і... «Квадрат», «Пірасмані», «Дзядзька Ваня», «І доўжыцца больш веку дзень...». З душэўных зрухаў утваралася вязьмо тых спектакляў. Новыя героі Някрошуса не скрануліся душою. Не кранулі душы. Засталіся ў геніяльнасці свайго творцы, як у клетцы. Распусціліся, як у кіслаце. Альбо гэтая няскратная самадастатковасць — проста прыкмета іншароднага тэатра?

Гадаць пра гэта — не здагадацца. Вярнуцца, перагледзець — дорага ды далёка. Цяпер. Калі «Балтыйскую тэатральную вясну» ў Летуве гукнуў фестываль LIFE, сустрэў і... паводле вядомага «я пані не выпэндзам, але прошэ вон». Вон — надоўга? «Вельмі важна, каб на Летуву глядзелі не толькі як на месца знішчальнай эканамічнай вайны», але і як на месца незалежнага прэстыжнага фестывалю — абвясцілі стваральнікі LIFE, які не фінансуецца дзяржаваю. Спектакль спадара Някрошуса абышоўся, паводле Руты Віман, спонсара фестывалю LIFE, у дзвесце пяцьдзесят долараў. Дзвесце выдаткавалі на раяль для Сальеры...

...Дон Жуан, вымяркоўваючы з Пушкіна сваю пяшчотную і жорсткую камедыю, песціў зіхатлівыя жаночыя... ступакі. Казытаў іх, цмокаў, абдымаў, выдаючы кранальную пародыю на звыклае абыходжанне з жаночымі ручкамі. У чорныя ступакі самога Дон Жуана ўзіралася публіка ў фінале, пакуль, павольна падпарадкуючыся чалавечаму дыханню, гарталіся ля гэтых ступакоў старонкі сімвалічнай кнігі, — мабыць, кнігі спраў ды думак чалавечых. І на кожным аркушы чарнеўся просталінейны і непадкупны адбітак чорнага ступака. А дзіцячы галасок чытаў ужо пра Вансільгамаў праклён таму, хто рушыць услед за старым Святаром. Ратаваць душу?..

Роздуму ды паўтору, паўтору вымагае маё прафесійнае сумленне. Гады ў рады атрымаўшы «welcome», перапрашаю, не ў нашу вёску, да ўзроўню сустрэчы апынаешся непадрыхтаваным: пракляты той, хто апявае ўласную нямогласць, не дапяўшы розумам да іншасэнсу класікавага «А беларусы ж нічога не маюць...»! Як рушыць услед за Святаром? Як не суцешыцца, не супыніцца на сузіранні Шэкспіравых замкаў ды лясоў (Старога тэатра з Кракава і Тэатра-студыі кінаакцёра з Тбілісі), якіх пераймалі замкі ды лясы Гаўптмана (Ульянаўскі драматычны тэатр)? Або не спатыкнуцца на вытанчана-касцюмаванай «Маркізе дэ Сад» Ю. Місімы «Новага тэатра» з Рыгі ў пастаноўцы маладога акцёра і яшчэ маладзейшага рэжысёра Алвіса Германіса? Такое мастацтва слухмяна падпарадкавалася вонкавай адметнасці, дэманстравала зайздросную культуру, але ўсё, што патрабавалася ад гледачоў — гэта здатнасць гэтую культуру ацаніць. Вытанчаны арыгінал Раман Паска, знаны творца магічнага лялечнага свету (ЗША), прадставіў «Санату зданяў» А. Стрындберга ў выкананні лялечнікаў Стакгольмскага тэатра марыянетак, а неўзабаве наструніў публіку самым зместам уласных афіш, на якіх было пазначана: «Канец свету». Потым, вядома, спадар Паска дасціпна распавёў, што не трэба палохацца ды ўспрымаць усё настолькі сур'ёзна. Дадаў, што сам ён — аптыміст... «Цнатлівы шлюб» Т. Ружэвіча стрымана і сцішана ўштукаваў у праграму фестывалю эстонец Эльма Нюганен. Сам выконваў вялікую ролю, уладарна захопліваючы ўвагу залы, але выходзіла, бліскуча ды ўпэўнена-жорстка, не пра тое, як людзі кахаюць, а пра тое, як гэтае каханне ажыццяўляецца тэхналагічна.

...Паўтораў ды роздумаў дамагаецца маё прафесійнае сумленне. Інакш усе развагі пра аднаўленне тэатральнай прасторы, прагнозы (між іншым вяртанне, дыханне ранняга мадэрну ўжо смела можна абвяшчаць), заняткі Анатоля Васільева, расповяды пра Кантара ды Гратоўскага не знойдуць адрасата. Торуньскі «Кантакт» не з пусткі вырас, але арганічна

Даля Міхалевічутэ (Дзяўчына) і Альгіс Лаценас (Дон Жуан) у «Дон Жуане» паводле Аляксандра Пушкіна

вынікнуў з вялікай праграмы тэатральных кантактаў, у якіх зацікаўлена Польская дзяржава і якім яна мэтанакіравана спрыяе, — спашлюся на Міхала Ягелу, намесніка міністра культуры краіны. А месцам якога разарэння (баюся пісаць — вайны) абвясціла сябе Беларусь? Курым? Адпачываем? Чакаем чарговых газетных нумароў з дзяржаўнаю падтрымкаю? Бядуем-смуткуем па адзінай «Балтыйскай тэатральнай вясне» як па леташнім снезе? Марнуемся на звыроджаных «Славянскіх тэатральных сустрэчах» (а якімі былі насампершыя!), літаральна зразумеўшы, што калі «славянскія», дык гэта толькі ў межах Расіі да 1913 года!

...Мастацтва кантакту вымагае самадасканалення...

Жана ЛАШКЕВІЧ

Здымкі фестывалю «Кантакт»

ЛіМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

Заснавальнікі:
Саюз пісьменнікаў Беларусі і Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь
Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932–35)
І.Гурскі	(1935–41)
А.Куляшоў	(1945–46)
М.Горцаў	(1947–49)
П.Кавалёў	(1949–50)
В.Вітка	(1951–57)
М.Ткачоў	(1957–59)
Я.Шарахоўскі	(1959–61)
Н.Пашкевіч	(1961–69)
Л.Прокша	(1969–72)
Х.Жычка	(1972–76)
А.Асіпенка	(1976–80)
А.Жук	(1980–86)
А.Вярцінскі	(1986–90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Андрэй ГАНЧАРОЎ
першы намеснік галоўнага рэдактара
Юрась ЗАЛОСКА
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Барыс ПЯТРОВІЧ
намеснік галоўнага рэдактара
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі *332-461*
намеснікі галоўнага рэдактара *332-525, 331-985*
аддзелы:
публіцыстыкі *332-525*
пісьмаў і грамадскай думкі *331-985*
літаратурнага жыцця *332-462*
крытыкі і бібліяграфіі *332-204*
паэзіі і прозы *332-204*
музыкі *332-153*
тэатра, кіно і тэлебачання *332-153*
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў *332-462*
навін *332-462*
мастацкага афармлення *332-204*
фотакарэспандэнт *332-462*
бухгалтэрыя *268-640*

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра «ЛіМа»

Апаратныя сродкі і тэхнічная падтрымка — фірма «Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку". (г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 11.194.
Нумар падпісаны 15.09.1994 г.

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Тэлетыдзень

ПАНЯДЗЕЛАК, 19.09

Беларускае тэлебачанне

9.05 Дзелавы веснік
9.20 Пад купалам Сусвету
9.30 Пяць хвілін на жарты
9.40 «Чарапашкі ніндзя»
10.05 Тэлеклуб «Гаў-гаў»
10.35 «Камураска», м/ф
12.35 «Трыццаць шэсць радасцей», д/ф
13.35 Фільм-канцэрт
14.30 «Некалькі дзён з жыцця І. І. Абломава», м/ф
16.50 Тэлебачанне — школе. Музыка
17.10 «Бімбат»
17.30 Навіны
17.40 Кінанарыс
17.50 Беларускі тур
18.10 Навіны (Брэст)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Аэробіка
19.30 Праспект
20.00 Фільм-канцэрт
20.20 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Калыханка
21.00 Панарама
21.35 Студыя «Тэлесябрына»
21.40 Спартыўны тэлекур'ер
22.00 Дзень беларускага пісьменства і друку, ч. 1
22.45 Пад купалам Сусвету
22.55 НІКа
23.10 Надвор'е
23.20 «Паласа Сімарана», м/ф (ЗША)

Канал «Астанкіна»

17.00, 20.00, 23.15 Навіны
17.25 Свет сёння
17.40 Азбука ўласніка
17.50, 20.35 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзікая ружа»
18.55 Мужчына і жанчына
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Гол
21.15 «Трагікі і камедыянты». Фільм-спектакль
23.30 Максіма
24.00 Прэс-экспрэс
0.10 Палітра

Канал «Расія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 Вуснамі дзіцяці
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 Зваротны адрас
9.00 «Апошні патрон», м/ф
10.25 Кліп-антракт
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Мульці-пульці
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.35 Формула бяспекі
16.50 Бізнес у Расіі
17.20 Свята кожны дзень
17.30 Выратаванне 911
18.25 Наш сад
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Каробка шакаладных цукерак», м/ф серыяла «Эркюль Пуаро»
20.35 Рэпарцёр
20.50 Ніхто не забыты
21.00 Момант ісціны
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 ЭКП
22.45 Футбол. «Спартак» (Масква) — «Лада» (Тальяці). 2-гі тайм

Санкт-Пецярбург

17.05 «Рыцар забытай прыгажосці», д/ф
18.10 Вялікі фестываль
18.30, 21.45 Інфарм ТБ
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.05 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
20.05 «Грыбы». Фільм 1-ы
20.15 Песні кахання. Спявае М. Кадрану
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 Свет мастацтва
21.25 Тэлемагазін
21.30 Па ўсёй Расіі
22.00 Спартыўныя навіны
22.15 Ваш стыль
22.20 «Клапатун, ці Справа майстра баіцца», м/ф

АЎТОРАК, 20.09

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.40 Мультфільмы
9.00 Тэлебачанне — школе. Музыка
9.20 «Паласа Сімарана», м/ф
10.35 «Крымінальны талент», м/ф
13.10 «Бімбат»
13.30 «Мілы, дарагі, каханы, адзіны», м/ф з субцітрамі
14.35 «Травяная пастачка», мульт
14.55 «Нов і К»-топ-10
15.55 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. «О, Беларусь, мая шыпшына». У. Дубоўка і яго творчасць
16.35 Мультфільмы
17.15 «Бімбат»
17.30 Навіны
17.40 «У вялікім цёмным, дрымучым лесе», д/ф
18.10 Навіны (Віцебск)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Эканамікст
19.10 Эканамічная хваля
19.55 Юзуфоўскія пакуты, альбо Што можа сельскі Савет
20.20 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Калыханка
21.00 Панарама
21.35 «Маё каханне, мой смутак», с. 22
22.35 Пад купалам Сусвету
22.45 Дзень беларускага пісьменства і друку, ч. 2
23.30 НІКа
23.45 Надвор'е
23.55 Рок на вакацыях

Канал «Астанкіна»

5.30, 7.15 Раніца
7.00, 9.50, 15.00, 17.00, 20.00, 23.30 Навіны
8.00 Агляд рынку нерухомасці
8.15 «Дзікая ружа»
9.10 Амерыка з М. Таратутам
9.40 Справа
10.00 Даміcолька
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Наш музычны клуб
16.05 Джэм
16.40 За кулісамі
17.20 Чакайце адказу
17.50, 20.35 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзікая ружа»
18.55 Тэма
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 З першых рук
20.55 Песня-94
21.40 «Адзіная дарога», м/ф
23.45 Бумеранг
0.15 Праграма «Х»
0.30 Прэс-экспрэс

Канал «Расія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 «Гавайскія вулканы», д/ф (ЗША)
8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі
8.25 Ранішні канцэрт
8.45 Момант ісціны
9.40 «К-2» прадстаўляе: «Пацалунак у дыяфрагму»
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Музычны клас
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія. «Курсіў»
16.35 Дзеля блізкага свайго
16.50 Кліп-антракт
16.55 Не бы́ць дыназаўрам
17.10 Фільм-прэм'ер
17.25 Свята кожны дзень
17.35 Астралогія кахання
18.10 L-клуб
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Адзін дзень у судзе», м/ф
21.30 Я — лідэр
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Ягады на Алясцы», м/ф (Германія)

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
14.25 Мультфільм
14.45 «Аб тым, чаго не было», м/ф
16.05 «Па следу белага фургона», м/ф
17.10 «Там, дзе жыве Павуцінка»
17.25 Мультфільм
17.40 Ваша права
18.10 Вялікі фестываль
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.05 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
20.00 «Паляўнічы», мульт
20.05 «Грыбы». Фільм 2-гі
20.15 Фільм-канцэрт
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 Аранж ТБ: «Страказа»
21.25 Тэлемагазін
21.30 Будні
22.00 Спартыўныя навіны
22.15 Ваш стыль
22.20 «Вы помніце...» Прэм'ера «Лентэлефільма»

СЕРАДА, 21.09

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Эканамікст
8.20 Пад купалам Сусвету
8.30 Надвор'е
8.40 Пяць хвілін на жарты
8.50 Мультфільм
9.00 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. «О, Беларусь, мая шыпшына». У. Дубоўка і яго творчасць
9.40 «Маё каханне, мой смутак»
10.40 «І за гарою пакланюся...» Памяці Ф. М. Янкоўскага
11.15 «Ён, яна і дзеці», м/ф
12.30 Аэробіка
13.00 «Бімбат»
13.15 Кінанарыс
13.25 «Гу-га», м/ф
15.40 Відзьма-нявідзьма
16.40 «Еўрапейскі калейдаскоп»
17.10 «Бімбат»
17.30 Навіны
17.40 «Голас». Фільм-канцэрт
18.10 Навіны (Гомель)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 «Крок». «Карамболь»
19.30 Гаспадар
20.10 «Крэда»
20.30 Пяць хвілін на жарты
20.40 Калыханка
21.00 Панарама
21.35 «Маё каханне, мой смутак»
22.35 Кантакт
22.40 Пад купалам Сусвету
22.50 Аўта-парк
23.10 НІКа
23.25 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.30, 7.15 Раніца
7.00, 9.50, 15.00, 17.00, 20.00, 23.25 Навіны
8.00 Расійскі дайджэст
8.20 «Дзікая ружа»
8.50 Клуб падарожнікаў
9.40 Дзелавы веснік
10.00 Паглядзі, паслухай...
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Камп'ютэр-хол
16.05 Адказы
16.40 Кампанія «Мір»
17.25 Свет сёння
17.40 Тэхнадром
17.50, 20.35 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзікая ружа»
18.55 «Парвалі парус...» Вечар памяці У. Высоцкага
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Маналог
20.55 «Прадказанне», м/ф
23.40 Без паўзы
0.15 Прэс-экспрэс

Канал «Расія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 Добрай раніцы, Еўропа
8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі
8.25 Ранішні канцэрт
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 Рэпарцёр
9.50 Бліскучы Пецярбург!
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 «Драўляны рыцар». Тэлеспектакль, ч. 1
15.50 Там-там навіны
16.05 Далёкі Усход
16.50 Рубяжы
17.05 Галасы. «Натуральны адбор»
17.35 Свята кожны дзень
17.45 Экспацэнтр прадстаўляе
17.55 Кансіліум
18.10 Арт-абстрал
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.25 Сем нот у цішыні
21.00 60 хвілін
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 ЭКП
22.45 Тэатральны фестываль у Эдынбургe

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
14.25, 21.25 Тэлемагазін
14.45 «Пырскі шампанскага», м/ф
16.20 «Белы сон», м/ф
17.00 Урок нямецкай мовы
17.15 Мультфільмы
17.50 «Куток Расіі»: Мезень
18.10 Вялікі фестываль
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.05 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
20.00 Блеф-клуб
20.40 Тэлеслужба бяспекі
20.50 «Манрэпо», т/ф
21.10 Музычны момант
21.30 Будні
22.00 Спартыўныя навіны
22.15 Ваш стыль
22.20 «Ціхая дама»

ЧАЦВЕР, 22.09

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.40 «Крэда»
9.00 «Маё каханне, мой смутак»
10.00 «У краі легенд», д/ф
10.55 «Сільфіда». Фільм-балет
11.25 «На досвітку», м/ф
12.45 «У гарах Урала», д/ф
13.00 «Бімбат»
13.20 «Няхай я памру, Божа...», м/ф
14.35 «Такія розныя клоуны», т/ф
15.30 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. «Маё сэрца поўна любасці». У. Жылка і яго жыццё
16.05 «Саўраска», м/ф
17.10 «Бімбат»
17.30 Навіны
17.40 Мультфільмы
18.10 Навіны (Гродна)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Зачытайце маё пісьмо...
19.05 Стоп-кадр
19.25 Роднае слова
19.55 Навошта дадзена ўлада?
20.30 Пяць хвілін на жарты
20.40 Калыханка
21.00 Панарама
21.35 «Маё каханне, мой смутак»
22.35 Кантакт
22.40 Пад купалам Сусвету
22.50 «Крок». «Шчырасць». Восем гадоў пасля Чарнобыля
23.20 НІКа
23.35 Надвор'е
23.45 «Крок». «Наўцілус»

Канал «Астанкіна»

5.30, 7.15 Раніца
7.00, 9.50, 15.00, 17.00, 20.00, 23.25 Навіны
8.00 Агляд рынку нерухомасці
8.20 «Дзікая ружа»
8.50 У свеце жывёл
9.30 Прадпрымальнік
9.40 Фільм-канцэрт
10.00 «Салавей». Мультфільм
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Мульцітролія
16.05 ...Да 16 і старэйшым
16.40 Планета
17.25 Загадка СБ
17.40 Знак пытання
17.50, 20.30 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзікая ружа»
18.55 Кіназорка. А. Дэлон
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.40 Масква—Крэмль
21.00 Лато «Мільён»
21.35 «Крысціна», м/ф (Францыя)
23.35 Закрыццё фестывалю «Кінашок-94»
0.10 Прэс-экспрэс

Канал «Расія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 Суседзі па планеце: Егіпет
8.00 Навіны Бі-бі-сі
8.25 Паехалі
8.35 «Санта-Барбара»
9.25 Л. Бетховен. «4-ая сімфонія»
10.00 «Старажытная Русь. XIV стагоддзе», д/ф
10.25 Мульці-пульці
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 «Драўляны рыцар». Тэлеспектакль, ч. 2
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 М-трэст
17.05 Будні
17.45 Свята кожны дзень
17.55 У свеце аўта- і мотаспорту
18.25 Свая гульня
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.25 Пяць хвілін аб добрым жыцці
20.30 Бясшумныя лідэры
21.05 А. Шырвінт. «Маё жыццё ў мастацтве і па-за...»
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Пецярбургскія сезоны». Музычны фестываль

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.35 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 Мультфільм
13.45 Урок нямецкай мовы
14.00 Еўрапейскі калейдаскоп
14.45 «Чужая радня», м/ф
16.25 «Атарская лука», д/ф
16.45 Па сакрэту ўсяму свету
16.55 Тры колы, фалянт і ...
17.15 «Добры лес». Мульт
17.30 Парады садаводам
17.40 Этнасы Зямлі
18.10 Вялікі фестываль
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.05 Мультфільм для дарослых
19.15 «Залатое цяля», м/ф, с. 1
20.35 «Грыбы». Фільм 3-ці
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 Варыяцыі на балетныя тэмы
21.25 Тэлемагазін
21.30 Па ўсёй Расіі
22.00 Спартыўныя навіны
22.15 Ваш стыль
22.20 «Вячэрні звон»

ПЯТНІЦА, 23.09

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.40 «Карлсан вярнуўся». Мульт
9.00 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. «Маё сэрца поўна любасці...» У. Жылка і яго жыццё
9.35 «Маё каханне, мой смутак»
10.35 «Анюта». Фільм-балет
11.45 «Крок». «Карамболь»
12.15 «Інтэрнат», д/ф
13.05 «Бімбат»
13.25 Мультфільмы
13.55 «Жорсткі раманс», м/ф
16.20 Як нараджаецца музыка?
16.50 «Знайсці сябе»
17.10 «Бімбат»
17.30 Навіны
17.40 Матакрос. Кубак нацый
18.10 Навіны (Магілёў)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Эканамікст
19.10 Рок-айленд-шоу
20.10 Студыя «Тэлесябрына»
20.20 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Калыханка
21.00 Панарама
21.35 «Кароткія сустрэчы», м/ф
23.15 Пад купалам Сусвету
23.25 НІКа
23.40 Надвор'е
23.50 «Я + Я»

Канал «Астанкіна»

5.30, 7.15 Раніца
7.00, 9.50, 15.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
8.00 Новы старт
8.15 Сарока
8.40 «Дзікая ружа»
9.10 Экслібрыс
9.40 Бізнес-клас
10.00 Канцэрт
15.25 «Казка пра Зорнага хлопчыка», м/ф, с. 2
16.35 Матагонкі. Чэмпіянат свету
16.50 Азбука ўласніка
17.25 Чалавек і закон
17.55, 20.35 Надвор'е
18.00 Чалавек тыдня
18.20 «Дзікая ружа»
18.50 Поле цудаў
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Сустрэча з А. І. Салжаніцыным
21.05 «Вуліцы Сан-Францыска», с. 3
22.05 «Погляд»
23.10 Музагляд
24.00 Прэс-экспрэс

Канал «Расія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 Музыка ўсіх пакаленняў
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.25 Паехалі
8.35 «Санта-Барбара»
9.25 Відэапазія
9.35 Кліп-антракт
9.40 У свеце жывёл
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
12.00 Кубак Дэвіса. Расія — Германія
15.20 «Драўляны рыцар», тэлеспектакль, ч. 3
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 «Яшчэ не чалавек-2», м/ф, с. 2
17.45 Ніхто не забыты
17.55, 19.25 Футбол. «Дынама» (Масква) — «Спартак» (Масква)
18.50 Падрабязнасці
20.10 «Санта-Барбара»
21.05 «К-2» прадстаўляе: «Абзац»
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 Кубак Дэвіса. Расія—Германія
23.05 «Горкі парк»: Лос-Анжэлес—Масква

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Казкі Гофмана». Фільм-балет
14.15 «Капрызны Мурад». Мульт
14.25, 21.35 Тэлемагазін
14.45 «Мае сучасніки», д/ф
15.45 Казка за казкай
16.30 «Эзоп», м/ф
18.10 Вялікі фестываль
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.05 «Залатое цяля», м/ф, с. 2
20.40 Тэлеслужба бяспекі
20.50 Канцэрт Жульет Грэко ў зале «Алімпія», ч. 2 (Францыя)
22.00 Спартыўныя навіны
22.15 Ваш стыль
22.20 Хакей. СКА (Санкт-Пецярбург)—«Хімік» (Васкрасенск)

СУБОТА, 24.09

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Эканамікст
8.20 Пад купалам Сусвету
8.30 Надвор'е
8.40 Пяць хвілін на жарты
8.50 Здароўе
9.15 «Кароткія сустрэчы», м/ф
10.55 «Край». С. Палуян
11.25 Паказвае Брэст
12.35 «Мой горад, мяне не забыў ты зусім...» Пленэр імя М. Шагала ў Віцебску
13.05 «Лулу—анёл кветак», с. 6
13.40 «Бімбат»
14.00 Асілак
15.00 Фільм-канцэрт
15.30 Кубак Беларусі па веднальным спорце
16.15 Карагод
16.55 Па слядах «Сатурна», ці Права на жыццё
17.55 Планета людзей
18.30 «Чарапашкі ніндзя»
18.55 «Падводныя лодкі — акулы са сталі», д/ф
19.25 «НОВ і К»-топ-10
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.35 Калыханка
21.00 Панарама
21.35 «Тайны сям'і дэ Граншан», м/ф
22.35 Пад купалам Сусвету
22.45 Трэці тайм
23.30 «Каскад»
23.50 Відзьма-нявідзьма

Канал «Астанкіна»

6.30 Суботняя раніца дзелавога чалавека
7.15 У свеце матораў
7.45 Слова пастара. Мітрапаліт Кірыл
8.00 Покліч джунгляў
8.30 Цік-так
8.45 «Голас Азіі»
10.00 Ранішняя пошта
10.30 Медыцына для цябе
11.00 Навіны культуры
11.10 Смак
11.25 «Страказа», м/ф
13.15 Чалавек і закон
13.30 Кніжны двор
14.00, 23.05 Навіны
14.20 Лабірынт
14.50 «Кэтвізл»
15.20 Служэнне муз не церпіць мітусні
15.50 Жыццяпіс
16.20 У свеце жывёл
17.00 Галасы Расіі
17.15 Брэйн-рынг
18.10 Да і пасля...
19.00 Асенні марафон А. Басілашвілі
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Навіны плюс
20.35, 23.15 Надвор'е
20.45 «Напераклад усяму», м/ф
23.25 Хіт-парад «Астанкіна»
0.05 «Дазвольце прадставіцца, Рока Папале», м/ф (Францыя—Італія)

Канал «Расія»

7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.25 Мульці-пульці
7.55 Студыя «Рост»
8.25 «Жыў-быў палітагладальнік», т/ф
8.55 Вінілавыя джунглі
9.25 Пілігрым
10.10 «Як жыць будзем?»
11.00 «Чароўная лямпа Аладзіна», м/ф
12.25 Сігнальны экземпляр
12.35 Тэлеэрудыт
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 «Расія маладая», с. 10
14.20 Экспацэнтр прадстаўляе
14.25 Залатая шпора
14.55 Музыка на дэсерт
15.10 Футбол без межаў
16.05 Слова пра К. Вараб'ёва
16.35 «Хутчэй за вецер», мульт (ЗША)
17.30 Вуснамі дзіцяці
18.00 Свята кожны дзень
18.10 Кубак Дэвіса. Расія—Германія
19.25 «Шлюб па-італьянску», м/ф
21.20 Зусім сакрэтна
21.50 Тэлеэрудыт
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 Праграма «А»
23.35 «Райская птушка», м/ф

Санкт-Пецярбург

9.00 Рэлігійная праграма
9.30 Чароўная лінія
9.45 «Альфрэд Альфрэда», м/ф (Італія)
11.35 «Брава, артыст!», «Душа ў запаветнай ліры...» А. Яфрэмаў чытае вершы А. С. Пушкіна
12.15 Мультфільм
12.25 «Музыка на заказ». І. Карнялюк
13.00 Хуткая дапамога
13.35 «Садко», м/ф
15.05 Мультфільм
15.20 Залаты ключ
15.35 «Марыяна першая». Мульт
16.05 «Жнівень 1914-га», д/ф
17.05 Міжнародны фальклорны фестываль у Ноўгарадзе
18.10 Вялікі фестываль
18.30, 21.45 Інфарм ТБ
18.55 Экспрэс-кіно
19.15 «Страсці», м/ф, с. 10
20.50 Уік-энд з дэтэктывам
22.05 Ваш стыль
22.10 Адам і Ева +

НЯДЗЕЛЯ, 25.09

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Пяць хвілін на жарты
8.30 Слова да чалавека
9.00 Беларускі тур.
9.20 «Тайны сям'і дэ Граншан», м/ф, с. 1
10.20 Нядзельная пропаведзь
10.30 «Чарапашкі ніндзя»
10.55 Дайнова-інвест. «MTV. Лепшыя хіты»
11.25 Аэробіка
11.55 АВС-клуб
12.15 Існасць
12.50 «Адрасы пабрацімства»
13.50 Мультфільмы
14.15 «Барбі-лато»
14.40 Тры апельсіны
15.00 «Я веру поўдню» з удзелам міністра аховы здароўя Беларусі І. Драбышэўскай
16.00 Футбол. «Тарпеда» (Мінск)—«Днепр» (Магілёў). 2-гі тайм
16.50 «Чакайце белых лебедзяў», д/ф
17.10 «Гінес-шоу»
17.40 Дзелавы веснік
17.55 «Чарапашкі ніндзя»
18.20 Тэлекрама
18.30 Праспект
19.00 Запрашаем на вячоркі
20.00 Панарама
20.35 Калыханка
20.55 Пяць хвілін на жарты
21.05 Пад купалам Сусвету
21.15 «Сінема» прадстаўляе
21.20 «Дні кахання», м/ф (Італія)
23.00 Камп'ютэрны палігон
23.15 Лета фестывальнае

Канал «Астанкіна»

7.15 Алімпійская раніца
7.50 Спортлато
8.00 Марафон-15
8.30 Раным-рана
9.00 Палігон
9.30 Пакуль усе дома
10.00 Ранішняя зорка
10.50 Пад знакам «пі»
11.40 Аб міжнародных фальклорных фестывалях у Калінінградзе
12.35 «Русскій міръ»
13.05 Шпаргалка
13.10 «Падводная адысея каманды Кусто»
14.00, 17.15, 22.50 Навіны
14.20 Дыялог у прамым эфіры
15.00 Жывое дрэва рамёстваў
15.05 Японія з А. Калошыным
15.35 Музыка ў эфіры
16.20 Клуб падарожнікаў
17.25 Тэлелоцыя
17.40 Мультфільмы
18.35 Бамонд
18.50 Надвор'е
19.00 Тэлевізійныя музычны фестываль «Ступень да Парнаса»
19.25 «Пераход», м/ф
21.00 Нядзеля
21.50 Спартыўны ўік-энд
22.05 Каханне з першага погляду
23.00 Сёння

Канал «Расія»

7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.25 Здарова жывеш
7.40 «Бабуліна кватэра», д/ф
8.00 Студыя «Рост»
8.30 Туркменістан
9.00 «Успамін аб выстаўцы. І. Глазуноў»
9.30 Добрай раніцы
10.00 Аты-баты...
10.30 Знаёмыя мелодыі
11.00 «Дзень вайны», д/ф
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 Не высечы...
13.35 Дэ факта
14.05 Белая варона
14.40 «Формула-1». Гран-пры Партугаліі
17.00 Чароўны свет Дыснея
18.00 Свята кожны дзень
18.10 Кубак Дэвіса. Расія—Германія
19.25 «Шокавая тэрапія», м/ф
20.10 Каробка перадач
21.25 У Ксюшы
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 Вячэрні салон

Санкт-Пецярбург

9.00 «Гаючае слова»
9.30 «Клемянціна». Мульт
10.00 Экспрэс-кіно
10.15 Канцэртная праграма
11.00 Нядзельны лабірынт
12.30 «Школьны прывід», м/ф
13.50 «Раймонда». Балет А. Глазунова
15.10 Храм
15.55 Сення і штодзённа
16.15 Зебра
17.00 Чэмпіянат Італіі па футболе
18.55 Мультфільмы
19.30 Інфарм ТБ
19.55 «Тарцюф», м/ф
21.35 Ваш стыль
21.40 Шоу-праграма А. Буйнова

19-25 верасня